Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Є.С. Зеленський, І.С. Кравченко

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ

Монографія

Дніпропетровськ
2016

ББК 67.9(4УКР)301
З-48
УДК 351.74+342.95

Ухвалено до друку Вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 11 від 23.06.2016)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, професор **Д.В. Приймаченко** *(Університет митної справи та фінансів)*;

доктор юридичних наук, професор **Л.Р. Наливайко** *(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ).*

Зеленський Є.С., Кравченко І.С.

З 48 Адміністративна діяльність Національної поліції щодо запобігання вчиненню адміністративних правопорушень дітьми : монографія / Є.С. Зеленський, І.С. Кравченко. – Дніпропетровськ: ДДУВС. – 2016. – 124 с.

Досліджено актуальні питання адміністративної діяльності Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми. Досліджено історичні передумови функціонування поліції (міліції) України у сфері захисту прав дитини, а також визначено місце поліції в системі ювенальної юстиції України на сучасному етапі розвитку держави. Сформульовано поняття «адміністративної діяльності Національної поліції України щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми» та розкрито його зміст. Акцентовано увагу на особливостях таких видів адміністративної діяльності Національної поліції як профілактика вчинення адміністративних правопорушень дітьми, застосування поліцейських заходів до дітей, виявлення та припинення фактів вчинення насильства та жорсткого поводження в сім'ї щодо дітей. Розглянуто ступінь запровадження міжнародних стандартів в діяльність Національної поліції у сфері захисту прав дитини. Визначені напрямки запровадження в Україні позитивного зарубіжного досвіду діяльності поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми.

Для викладачів і студентів вищих навчальних закладів, наукових співробітників, працівників Національної поліції України, а також для тих, хто цікавиться питаннями адміністративної діяльності Національної поліції України.

ББК 67.9(4УКР)301 УДК 351.74+342.95

© Зеленський Є.С., Кравченко І.С., 2016
© ДДУВС, 2016

ЗМІСТ

ВСТУП …….. 4

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ ……... 8

1.1. Історичні передумови функціонування поліції (міліції) України у сфері захисту прав дитини ……..….. 8

1.2. Місце поліції в системі ювенальної юстиції України …… 16

1.3. Поняття та зміст адміністративної діяльності Національної поліції України щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми …….. 24

Розділ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ВИДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ ……..... 31

2.1. Профілактика вчинення адміністративних правопорушень дітьми ….. 31

2.2. Особливості застосування поліцейських заходів до дітей ……. 66

2.3. Виявлення та припинення фактів вчинення насильства та жорсткого поводження в сім'ї щодо дітей ……..... 75

Розділ 3. ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ В ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ АДІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ …….. 83

3.1. Міжнародні стандарти в діяльності Національної поліції у сфері захисту прав дитини …… 83

3.2. Зарубіжний досвід діяльності поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми та напрямки його запровадження в Україні ……. 87

ВИСНОВКИ ……103

ДОДАТКИ……107

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …… 115

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах становлення України як європейської правової держави реформування системи Міністерства внутрішніх справ України займає важливе місце, діяльність органів та підрозділів якого потребує постійного вдосконалення. Результатом запровадження реформи Міністерства стало удосконалення функціональної структури поліції, спрямованого на розмежування компетенції, усунення дублювання повноважень, визначення функцій та оптимальної чисельності Національної поліції.

Так, у зв'язку з ліквідацією основного структурного підрозділу, пріоритетним завданням якого було запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми (кримінальної міліції у справах дітей), дані функції були передані структурним підрозділам Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України – відділам молодіжної превенції.

За даними Міністерства внутрішніх справ України за 2016 рік у відділи поліції було доставлено 22142 дитини, з яких за вчинення кримінальних правопорушень – 5585 дітей; за вчинення адміністративних правопорушень – 13403 дитини; в тому числі повторно були доставлені 724 дитини. Також до органів внутрішніх справ було доставлено 5316 дітей, які залишилися без нагляду дорослих, залишили місце проживання, з яких 312 дітей доставлялися повторно, а 446 дітей – вихованці навчально-виховних закладів.

Така кількість доставлених говорить про неефективність діяльності державних органів, що займаються профілактикою і запобіганням вчиненню дітьми протиправних дій. Також статистика свідчить про існування масштабних проблем, пов'язаних з вихованням дітей, вчиненням ними або щодо них правопорушень.

Тому, на наш погляд, існує необхідність створення нових органів ювенальної юстиції або реструктуризації існуючих в Україні державних органів і громадських організацій, до яких необхідно відносити суди у справах неповнолітніх, спеціальні підрозділи прокуратури, спеціальні підрозділи поліції, соціальні служби у справах дітей. Також слід говорити про необхідність функціонування спеціалізованих адвокатів у справах дітей та громадських організацій щодо захисту прав дітей. Такі орган и повинні мати чітко визначене коло повноважень і розмежування компетенції з урахуванням міжнародних стандартів щодо захисту

прав, свобод та інтересів д ітей.

Одне з центральних місць серед органів ювенальної юстиції займають спеціальні підрозділи поліції, які під час реалізації поставлених завдань безпосередньо працюють з дітьми. Сьогодні у складі Національної поліції функціонують відділи ювенальної (молодіжної) превенції, реорганізація принципів діяльності яких фактично не відбулася.

У більшості існуючих наукових досліджень основна увага приділяється лише окремим напрямам цієї проблеми. Науково-теоретичним підґрунтям для виконання цієї роботи стали праці О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, М.А. Бондаренка, В.Є. Бондара, В.І. Вєтрова, В.В. Вітвіцької, Б.М. Головкіна, Н.І. Гончарова, В.Т. Дзюби, Л.В. Дорош, А.Н. Ігнатовича, С.Г. Киренка, М.М. Корчового, О.В. Ковальової, Г.Г. Криволапова, Л.В. Левицької, К.Б. Левченко, П.С. Матишевського, А.О. Монаєнка, В.К. Негоденка, О.В. Негодченка, Д.В. Приймаченка, С.М. Рахметова, О.Ю. Синявської, В.М. Смитиєнка, В.В. Сташиса, І.М. Трубавіної, М.О. Тучака, О.А. Удалової, О.С. Якубова та інших науковців. Ці дослідження мають важливе наукове та практичне значення, висновки та рекомендації яких сприяли та сприятимуть подальшому вдосконаленню законодавства в адміністративно-правовій сфері, а також правозастосовчій практиці підрозділів ювенальної превенції.

Безпосередньо питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх були предметом дослідження С.Г. Поволоцької та Я.М. Квітки; зміст адміністративної відповідальності неповнолітніх, батьків або осіб, які їх замінюють, досліджував О.В. Горбач; адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів дослідив М.П. Легецький. Спробою комплексного дослідження адміністративно-правових засад правоохоронної діяльності кримінальної міліції у справах дітей є дисертаційне дослідження О.В. Нікітенко.

Однак вимоги сьогодення потребують проведення дослідження на монографічному рівні, присвяченого особливостям адміністративної діяльності Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми. Все це й обумовило вибір теми дослідження.

Мета дослідження полягає у з’ясуванні сутності та особливостей адміністративної діяльності Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми та розробці науково обґрунтованих ре комендацій для її вдосконалення. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

– дослідити історичні передумови функціонування поліції (міліції) України у сфері захисту прав дитини;

– визначити місце поліції в системі ювенальної юстиції України;

– дати визначення поняття «адміністративної діяльності Національної поліції України щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми», з'ясувати його зміст та визначити особливості;

– охарактеризувати такий вид адміністративної діяльності як профілактика вчинення адміністративних правопорушень дітьми;

– визначити особливості застосування поліцейсь ких заходів до дітей;

– запропонувати напрямки удосконалення виявлення та документування відділами ювенальної превенції окремих видів адміністративних правопорушень;

– встановити міжнародні стандарти в діяльності Національної поліції у сфері захисту прав дитини;

– вивчити зарубіжний досвід діяльності поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми та визначити напрямки його запровадження в Україні.

Об'єктом дослідження є система суспільних відносин, що формуються під час адміністративної діяльності Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми.

Предметом дослідження є адміністративна діяльність Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми.

Методи дослідження обрані з урахуванням об'єкта, предмета та мети дослідження, виходячи з комплексності проблеми, що розглядається. Діалектичний метод є основою методологічної конструкції всієї роботи і визначає стратегію дослідження адміністративної діяльності Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми.

У роботі використані наступні методи наукового пізнання: *історико-правовий* – для вивчення та дослідження історичних передумов функціонування поліції (міліції) України у сфері захисту прав дитини (підрозділ 1.1); *логіко-семантичний* – для визначення основних понять «ювенальна юстиція», «адміністративної діяльності Національної поліції України щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми», «ювенальна превенція» (підрозділи 1.2, 1.3); *порівняльного правознавства* – для вивчення міжнародних стандартів в діяльності Національної поліції у сфері захисту прав дитини та зарубіжного досвіду діяльності поліції щодо запобігання вчинення адміністративних

правопорушень дітьми (розділ ІІІ); *соціологічний метод* – для з'ясування існуючої практики здійснення підрозділами Національної поліції заходів запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми, основних показників такої діяльності, а також з'ясування думки поліцейських щодо необхідності функціонування та місця підрозділів ювенальної превенції в системі Національної поліції України (розділ І, ІІ, ІІІ); *функціональний* – для визначення основних напрямків удосконалення адміністративної діяльності Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми (розділи І, ІІ, ІІІ).

Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України та підзаконні акти, що регламентують адміністративну діяльність Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми. Для вдосконалення адміністративної діяльності Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми використовувалися проекти нормативних актів України, окремі нормативно-правові акти США, Великобританії, Швейцарії, Російської Федерації, Республіки Таджикистан.

Емпіричну базу дослідження склали результати узагальнення публікацій у засобах масової інформацій статистичні дані Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України за 2010-2016 р.р.; якісна характеристика співробітники кримінальної міліції у справах дітей у 2014 році; матеріали опитування 247 респондентів – працівників Національної поліції Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Кіровоградської областей.

Розділ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ

1.1. Історичні передумови функціонування поліції (міліції) України у сфері захисту прав дитини

Вирішення проблем, пов'язаних із виявленням та припиненням правопорушень, вчинених дітьми, здійснення профілактики таких правопорушень, розшук безвісті зниклих дітей, та інші проблеми, пов'язані з дітьми, завжди залишаються пріоритетним напрямком діяльності будь-якої держави та її правоохоронних органів.

Для з'ясування перспективних напрямків удосконалення діяльності поліції у сфері захисту прав дитини необхідно звернутися до історії становлення та розвитку діяльності міліції. У даному підрозділі нами будуть проаналізовані витоки становлення у складі мілції (поліції) спеціальних структурних підрозділів, основним завданням яких було попередження та профілактика вчинення правопорушень дітьми. Урахування позитивного історичного досвіду в подальшому надасть можливість зробити висновки для вдосконалення такої діяльності поліції сьогодення.

Відпочатку у складі міліції не було спеціально призначених працівників, які б займалися попередженням та припиненням правопорушень серед дітей. Створення спеціальних закладів для дітей-правопорушників вібвалося з кінця XIX ст. Так, перший виправний заклад для неповнолітніх правопорушників на території Російської імперії було відкрито в 1864 р. в Москві у будиночку, що належав Симоновському монастирю [9].

До 1913 р особливі дитячі суди почали діяти в Москві, Харкові та Варшаві. Робилися спроби відкрити їх в Мінську і Могильові, але перша світова війна перешкодила цьому. Підлітків, які вчинили злочини, поміщали в спеціальні виправні притулки [9]. Тобто, на території сучасної України на початку XX ст. діяли у повному обсязі так звані дитяці суди, що свідчить про зародки ювенальної юстиції. Зауважимо, що вітчизняна система правосуддя сьогодні так і не спромаглася створити та запровадити у дію спеціалізацію суддів, які б розглядали справи відносно ді-

тей. Такі кримінальні та адміністративні справи розглядають суди загальної юрисдикції, хоча передбачає створення ювенальної юстиції.

31 грудня 1917 року В.І. Ленін підписав Декрет, що поклав початок проведення в життя соціального виховання. Відтепер неповнолітні визнавалися «дітьми республіки» і турбота про дитину стала «прямим обов'язком держави» [9]. Перша стаття Декрету Раднаркому РРФРР «Про комісії для неповнолітніх» від 14 січня 1918 р так і говорила: «Суди і тюремне ув'язнення для неповнолітніх скасовуються» і висувався нове гасло – «для дітей немає суду і в'язниці». Замість скасованих судів для малолітніх у 1918 р. були створені комісії у справах неповнолітніх. Всі справи про осіб обох статей, які не досягли 18-річного віку, помічених в скоєнні суспільно небезпечних діянь, підлягали розгляду на спеціально створених для цих цілей вищевказаних комісіях. До складу кожної комісії в обов'язковому порядку включався лікар і педагог. Основними функціями комісій у справах неповнолітніх були боротьба з дитячими правопорушеннями за допомогою їх профілактики, а також охорона від посягань на права і інтереси дітей [9].

Водночас, інструкція про роботу робітничо-селянської міліції від 1918 року зобов'язувала її співробітників «припиняти правопорушення дітей і підлітків, оформляти протоколи про вчинені порушення, відсилати в приміщення міліцейського району дітей, що заблукали і підкинуті» [9]. Наказ НКВС РРФРР від 6 грудня 1922 р. № 574 «Про боротьбу з дитячою безпритульністю та правопорушеннями» встановив, що міліція займається правопорушниками старше 14 років. Підлітки, які не досягли такого віку, а також безпритульні діти (незалежно від віку) підлягали негайній передачі в найближчий дитячий приймальний пункт або місцевий відділ народної освіти. Наказ дозволив залучати міліціонерів-жінок для боротьби з безпритульністю та дитячою злочинністю поряд з виконанням основних обов'язків. Разом з тим, спеціальних співробітників для виконання зазначений функцій в структурі міліції в початковий період пошукові роботи не було [9].

Постановою ЦВК і РНК УРСР від 23 жовтня 1926 р. було прийнято «Положення про окружні комісії у справах неповнолітніх». У республіці комісії були утворені як органи медико-педагогічного впливу на неповнолітніх правопорушників при окружних відділах народної освіти. До їх складу входили педагог, лікар, суддя, представники комсомолу і окружного відділу соціального забезпечення [9].

Спеціальні відділи, які здійснюють роботу з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками, в т.ч. котрі скоїли правопорушення ведуть історію з 31 травня 1935 року, коли посаду РНК СРСР і ЦК ВКП

(б) "Про ліквідацію дитячої безпритульності і бездоглядності" зобов'язало головне управління робітничо-селянської міліції НКВС СРСР посилити боротьбу з вуличним хуліганством дітей і підлітків [8; 10].

Відповідно до цієї постанови НКВД СРСР був виданий Наказ «Про організацію роботи по ліквідації дитячої безпритульності і бездоглядності», в якому передбачалося створення спеціальних кімнат для приводу і утримання безпритульних і бездоглядних дітей. Головному управлінню робітничо-селянської міліції (ГУРКМ) НКВД СРСР були поставлені обов'язки по боротьбі з дитячою злочинністю, бездоглядністю і безпритульністю, що фактично означало створення спеціального підрозділу міліції відповідає за неповнолітніх [9; 10].

Дитячі приймачі-розподільники, які брали безпритульних і бездоглядних дітей, були віднесені до відення НКВД. Відповідно до інструкції № 116 від 28.07.1935 "Про порядок затримання і подальшого направлення бездоглядних та безпритульних дітей" засновувалися спеціальні кімнати для прийому дітей. Для роботи в цих відділах відбиралися педагогічно підготовлені і люблячі дітей працівники міліції [8].

Лише Указом Президії Верховної Ради СРСР від 15 лютого 1977 були створені інспекції у справах неповнолітніх, які трансформувалися з дитячих кімнат міліції і були віднесені до структури карного розшуку. Коло обов'язків і повноважень таких інспекцій був значно розширений. Одночасно з відання апаратів виправно-трудових установ їх передано у підпорядкування УУР (ОУР) МВС, ГУВС, УВС передані приймальники-розподільники для неповнолітніх [10; 11, с. 171].

До штату інспекцій у справах неповнолітніх входили інспектори та старші інспектори міліції, які застосовували заходи щодо усунення виявлених причин та умов, що сприяють безпритульності, безнагляності та правопорушенням дітей та підлітків; забезпечення нагляду за їх поведінкою на вулиці та в інших громадських місцях; виявлення тих підлітків, які не навчаються та не працюють, сприяння їх поверненню до школи та на роботу; надання допомоги батькам у вихованні дітей [11, с. 171]. Водночас значна роль відводилася і іншим співробітникам міліції. До їх обов’язків входило виявлення підлітків, які вчиняли правопорушення, або бездоглядних, припинення порушень громадського порядку неповнолітніми і в залежності від характеру проступку застосування відповідних заходів [11, с. 171].

На виконання вказаного вище нормативного документа МВС СРСР 21 лютого 1978 р. запровадило на дію наказ №085 «Про затвердження Інструкції про організацію роботи інспекцій у справах неповнолітніх і звіту про результати роботи органу внутрішніх справ за попе-

редження правопорушень неповнолітніх», яким наказувалося забезпечити організацію профілактичної роботи з неповнолітніми і ведення профілактичного обліку підлеглими органами. У діяльності із запобігання правопорушень серед неповнолітніх були зобов'язані брати участь всі служби органів внутрішніх справ [10].

Наказом МВС СРСР від 14 жовтня 1981 р. №325 «Про заходи з подальшому вдосконаленню роботи приймальників-розподільників для неповнолітніх органів внутрішніх справ» було затверджене Положення про приймаьники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ [10].

Наступним ключовим нормативно-правовим актом, який здійснив переорієнтацію діяльності інспекцій у справах неповнолініх, є наказ МВС СРСР від 18 серпня 1988 р. №180 «Про заходи вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ з попередження правопорушень серед неповнолітніх», яким встановлювалося, що дані підрозділи органів внутрішніх справ, застосовуючи властиві їм форми та методи роботи, беруть активну участь у профілактиці правопорушень серед неповнолітніх [10].

Слід підкреслити, що суб'єктам із запобігання правопорушень неповнолітніх у цей період був притаманний постійний, плановий характер роботи з неповнолітніми. Їх діяльність охоплювала майже всі напрями соціалізації неповнолітніх: виховне, освітнє, професійне, ідейний (ідеологічне), моральне, моральне, етичне, культурне, спортивне, оздоровче, патріотичне, інформаційне, правове, загаьлноорганізаційне і контрольне. Така робота проводилася на загальсоціальному, груповому і індивідуальних рівнях роботи з неповнолітніми [10].

Підсумовуючи, слід зазначити, що до 1988 року інспекції у справах неповнолітніх структурно входили до складу підрозділів карного розшуку, а після видання 18 серпня 1988 року наказу МВС СРСР № 180, стали підрозділами міліції громадської безпеки [9].

Для пострадянської України, яка у 1991 році ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини [1], забезпечення комплексного захисту прав і свобод дитини є першочерговим завданням. Тому створення спеціального підрозділу в системі органів внутрішніх справ, який би займався проблемами дітей, стало одним із перших завдань на шляху створення системи органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для них.

24 січня 1995 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» [2]. Цим Законом було передбачено

створення у структурі органів внутрішніх справ кримінальної міліції у справах неповнолітніх.

8 липня 1995 року Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову № 502 «Про створення кримінальної міліції у справах неповнолітніх» [3], якою було передбачено створення на базі колишніх Інспекцій у справах неповнолітніх (ІСН) Кримінальної міліції у справах неповнолітніх (КМСН), в тому числі в апараті МВС України передбачалося утворення Управління кримінальної міліції у справах неповнолітніх, як самостійного підрозділу в структурі кримінального блоку міліції, в обласних, міських управліннях внутрішніх справ – створювалися відділи КМСН, а на транспортних магістралях – відділення та групи КМСН. Зі зміною статусу підрозділу він набув нових функцій, як то: можливість проведення оперативно-розшукових заходів з метою розкриття та попередження злочинів, скоєних дітьми, а також дорослими по відношенню до неповнолітніх.

Відповідно до покладених на неї завдань кримінальна міліція у справах неповнолітніх: проводить роботу проводить роботу, пов'язану із запобіганням правопорушенням неповнолітніх; виявляє, припиняє та розкриває злочини, вчинені неповнолітніми; здійснює досудову підготовку матеріалів про правопорушення, вчинені неповнолітніми, проводить дізнання в межах, визначених кримінально-процесуальним законодавством; проводить розшук неповнолітніх, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади та спеціальні установи для неповнолітніх; розглядає у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені неповнолітніми; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень неповнолітніми, вживає в межах своєї компетенції заходів до їх усунення, бере участь у правовому вихованні неповнолітніх; веде профілактичний облік неповнолітніх; виявляє дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність; здійснює заходи соціального патронажу щодо неповнолітніх, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, тощо [3].

У зв’язку із структурними змінами в МВС України, 20 липня 2002 року у складі МВС України було утворено Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх, а 14 серпня 2002 року керівництвом МВС України затверджено Положення про Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх. Згідно з цим Положенням Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх МВС України був самостійним структурним підрозділом (на правах управління) апарату МВС України і входив до блоку кримінальної міліції [4].

Наприкінці 2003 року керівництвом МВС України були визначені

нові напрямки діяльності кримінальної міліції у справах неповнолітніх, а саме надання пріоритету проведенню профілактичних заходів, спрямованих на попередження правопорушень серед неповнолітніх, виявлення дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у протиправну діяльність.

Відповідно до змін, внесених Постановою Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 року № 1015 до Постанови КМУ № 502 від 08.07.1995 року та з метою узгодження чинного законодавства України з відповідними міжнародними нормами Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх перейменовано у Департамент кримінальної міліції у справах дітей [3].

На виконання Указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 „Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади наказом МВС України від 09.04.2011р. Департамент кримінальної міліції у справах дітей МВС України реорганізовано в Управління кримінальної міліції у справах дітей МВС України [4].

У зв'язку із прийняттям нового Положення про МВС України [5] з метою вдосконалення та підвищення ефективності профілактики адміністративних та кримінальних правопорушень серед дітей було прийнято Наказ МВС України від 19.12.2012 № 1176 "Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей" [6]. Даний нормативно-правовий акт здійснює переорієнтацію діяльності кримінальної міліції у справах дітей з пріоритету боротьби зі злочинами, вчиненими дітьми та відносно дітей, на профілактику кримінальних та адміністративних правопорушень. Відповідно, підрозділи кримінальної міліції у справах дітей віднесені до блоку міліції громадської безпеки та підпорядковуються їй.

Основними завданнями підрозділів кримінальної міліції у справах дітей визначені: організація та здійснення заходів профілактики з дітьми в навчальних закладах, за місцем проживання з метою запобігання вчиненню ними адміністративних і кримінальних правопорушень; організація та здійснення заходів індивідуальної профілактики з дітьми, що вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення, були засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільненими зі спеціальних виховних установ; ужиття заходів щодо недопущення рецидивної злочинності серед дітей; установлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення; розкриття кримінальних правопорушень, учинених дітьми; виявлення та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства, у тому числі

батьками, законними представниками; організація надання правової та психологічної допомоги дітям, які є потерпілими в кримінальному провадженні чи стали свідками кримінального правопорушення [6].

Зміст проаналізованих нормативно-правових актів свідчить про те, що разом із розвитком суспільних потреб змінюються і напрямки діяльності кримінальної міліції у справах дітей, а, відповідно, її завдання та призначення. Якщо на початку становлення незалежної України пріоритетом була боротьба зі злочинами, вчиненими неповнолітніми та відносно них, то сьогодні профілактичні заходи відносно дітей є основою діяльності кримінальної міліції у справах дітей. Тобто, підпорядкованість підрозділів кримінальної міліції у справах дітей визначає напрямки їх діяльності.

В рамках проведення реформи Міністерства внутрішніх справ України відбувається перегляд статусу міліції у справах дітей відповідно до вимог міжнародного права у сфері ювенальної юстиції. З 2015 року назва підрозділу (кримінальна міліція у справах дітей) не застосовується, а його функції передані службі дільничних інспекторів поліції. Водночас структурні зміни в Департаменті превентивної діяльності передбачають функціонування управління ювенальної юстиції. Зміни, внесені законодавцем до структури Національної поліції із прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» та реалізацією вказаної реформи, чітко не дають змоги зрозуміти, який саме підрозділ виконуватиме завдання, повязанні із запобіганням вчнення правопорушень дітьми.

На наш погляд, історичний аналіз доводить необхідність існування спеціального підрозділу у складі Національної поліції України, зважаючи на специфіку субєкта, до якого застосовуються заходи щодо запобігання вчинення правопорушень, а також інші заходи превентивного та примусового характеру.

У зв’язку з цим, пропонуємо назву даного підрозділу, яка відповідатиме його меті, завдання, напрямкам діяльності та підпорядкованості. Наприклад, якщо такий підрозділ сьогодні відноситься до підрозділів департаменту превентивної діяльності МВС України, він може називатися „відділ ювенальної превенції”. У даному випадку основним завданням підрозділу являтиметься профілактична та превентивна діяльність, застосоування заходів адміністративного переконання та примусу (профілактика правопорушень та їх припинення, складання протоколу про адміністративні правопорушення, опитування дитини, застосування до неї поліцейських заходів, тощо), виключаючи можливість супроводження справ про кримінальні правопорушення за участю дитини. Про-

те, на наш погляд, необхідність участі спеціаліста у розслідуванні кримінальної справи за участю дитини необхідна. Інше питання, який це має бути спеціаліст – психолог, педагог, соціальний працівник чи поліцейський відділу ювенальної превенції? На нашу думку, дане питання потребує окремого дослідження фахівцями галузі кримінального процесу.

Зважаючи на переорієнтацію поліції України на профілактику правопорушень можна говорити про циклічність розвитку структур правоохоронних органів, які безпосередньо займаються питаннями запобіганнями правопорушень серед дітей. Такі висновки грунтуються на переході за радянських часів спеціальних підрозділів міліції від кримінальної міліціїдо міліції громадської безпеки. В сучасний період відбувається те саме, адже до 2012 року кримінальна міліція у справах неповнолітніх відносилася до блоку кримінальної міліції МВС України, а після – до блоку міліції громадської безпеки. Тенденція до профілактичної спрямованості діяльності підрозділів поліції ювенальної превенції зберігається дотепер. Вважаємо правильними такі кроки керівництва МВС України, враховуючи попередній досвід розвитку подібних структур.

Необхідно говорити і про відмінність виконуваних функцій спеціальних підрозділів, які займалися справами неповнолітніх, за радянських часів та часів незалежної України. У першому випадку акцент робився на бездоглядних дітях, які переважали у післявоєнні часи, утворювали загрозу для суспільства та потребували допомоги держави. У другому – переважає загальна профілактика в навчальних закладах та індивідуальна профілактика з дітьми, які перебувають на профілактичному обліку. Водночас, сьогодні необхідно говорити про необхідність профілактичної діяльності щодо дітей не тільки з малозабезпечених сімей, а й і з заможних родин. Такі діти, відчуваючи безкараність, захист батьків, часто вчинюють правопорушення задля розваги. Детальніше про це ми будемо говорити у наступному розділі монографії.

Підсумовуючи, можна виділити такі історичні передумови функціонування поліції України у сфері захисту прав дитини:

- необхідність функціонування спеціального підрозділу поліції у сфері захисту прав дитини;
- циклічність розвитку адміністративно-правового статусу структурних підрозділів поліції у справах дітей;
- зміна пріоритетів щодо субєктів, форм та методів профілактичної діяльності щодо запобігання правопорушень, вчинених дітьми.

1.2. Місце поліції в системі ювенальної юстиції України

Відповідно до Проекту Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ України [12] удосконалення функціональної структури поліції направлено на розмежування компетенції її органів і підрозділів, усунення дублювання повноважень, визначення функцій і оптимальної чисельності Національної поліції. Одним із заходів реформування Міністерства внутрішніх справ України є перегляд статусу міліції у справах дітей відповідно до вимог міжнародного права в сфері ювенальної юстиції [12, п. 4.5].

У сучасному українському законодавстві поки не визначена модель діючої ювенальної юстиції, система і структура її органів, а також їх компетенція. Одночасно не закріплено на законодавчому рівні подальше трансформування повноважень підрозділів поліції в сфері захисту прав дітей, а також у сфері роботи з неповнолітніми потерпілими, свідками та правопорушниками.

Безпосередньо питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх були предметом дослідження таких українських вчених, як С.Г. Поволоцкая і Я.М. Квітка; зміст адміністративної відповідальності неповнолітніх, батьків або осіб, які їх замінюють, досліджував О.В. Горбач; -Адміністративно правові заходи протидії правопорушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, досліджував М.П. Легецький. Спробою комплексного дослідження адміністративно-правових засад правоохоронної діяльності кримінальної міліції у справах дітей є дисертаційне дослідження А.В. Нікітенко.

Питання розвитку системи пробації в Україні щодо неповнолітніх розкриваються в роботах таких вчених і практиків, як Т.В. Варфомоловеєва, Н.П. Ковальов, М.М. Прокопенко, Д.В. Ягунов та інші.

Однак сучасного погляду на проблеми становлення ювенальної юстиції в Україні і визначення в ній місця поліції в контексті процесів реформування Міністерства внутрішніх справ України не існує.

Тому у даному підрозділі ми спробуємо визначити місце поліції в системі ювенальної юстиції України. З цією метою нами буде встановлена модель ювенальної юстиції України, яка існує сьогодні; запропоновано авторське визначення ювенальної юстиції в Україні; акцентовано увагу визначенити повноваження поліції щодо захисту прав дітей.

Ювенальна юстиція (від лат. juvenalis – юний, молодий, та justitia – справедливість, правосуддя) – це система державних органів, органів

місцевого самоврядування, правозахисних установ і організацій, які захищають права, свободи та інтереси підростаючого покоління, проводять ресоціалізацію дітей, які перебувають в складних життєвих ситуаціях, а також органів судової влади, які здійснюють правосуддя щодо дітей, застосовуючи при цьому медико- соціальні та психолого-педагогічні методики. Дане визначення ювенальної юстиції вважаємо найбільш повним і сучасним, оскільки воно включає найбільший широкий спектр видів діяльності уповноважених органів і громадських організацій, що становить зміст ювенальної юстиції.

Необхідно акцентувати увагу, що ювенальна юстиція – це комплекс взаємопов'язаних органів з певним колом повноважень. Тільки створення судів у справах неповнолітніх не вирішить проблему становлення ювенальної юстиції в Україні. Йдеться про необхідність створення системи державних органів і громадських організацій, які б комплексно здійснювали боротьбу з правопорушеннями, скоєними дітьми, включно із застосуванням профілактичних, попереджувальних заходів, а також заходів щодо соціальної реабілітації неповнолітніх, які вчинили правопорушення, стали потерпілими або свідками кримінальних або адміністративних правопорушень.

Система державних органів, які здійснюють подібні види діяльності сьогодні в Україні, не є ефективною, про що свідчать показники статистичних даних. Так, за даними Міністерства внутрішніх справ України за 2013 рік у горрайлинорган внутрішніх справ було доставлено 22142 дитини, з яких за вчинення кримінальних правопорушень – 5585 дітей; за вчинення адміністративних правопорушень – 13403 дитини; в тому числі повторно були доставлені 724 дитини. Також до органів внутрішніх справ було доставлено 5316 дітей, які залишилися без нагляду дорослих, залишили місце проживання, з яких 312 дітей доставлялися повторно, а 446 дітей – вихованці навчально-виховних закладів.

Така кількість доставлених говорить про неефективність діяльності державних органів, що займаються профілактикою і запобіганням вчиненню дітьми протиправних дій. Також статистика свідчить про існування масштабних проблем, пов'язаних з вихованням дітей, вчиненням ними або щодо них правопорушень.

Тому, на наш погляд, існує необхідність створення нових органів ювенальної юстиції або реструктуризації існуючих в Україні державних органів і громадських організацій, до яких необхідно відносити суди у справах неповнолітніх, спеціальні підрозділи прокуратури, спеціальні підрозділи поліції, соціальні служби у справах дітей. Також слід гово-

рити про необхідність функціонування спеціалізованих адвокатів у справах дітей та громадських організацій щодо захисту прав дітей. Такі органи повинні мати чітко визначене коло повноважень і розмежування компетенції з урахуванням міжнародних стандартів щодо захисту прав, свобод та інтересів дітей.

Одне з центральних місць серед органів ювенальної юстиції займають спеціальні підрозділи поліції, які під час реалізації поставлених завдань безпосередньо працюють з дітьми.

Сьогодні в системі Міністерства внутрішніх справ України не має чаткої позиції щодо адміністративно-правового статусу підрозділів у справах дітей.

• організація та здійснення заходів профілактики з дітьми в навчальних закладах, за місцем проживання з метою запобігання вчиненню ними адміністративних і кримінальних правопорушень;

• організація та здійснення заходів індивідуальної профілактики з дітьми, які вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення, були засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільненими зі спеціальних виховних установ;

• вчинення заходів щодо недопущення рецидивної злочинності серед дітей;

• встановлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення;

• розкриття кримінальних правопорушень, скоєних дітьми;

• виявлення і припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, здійснення щодо них насильства, в тому числі батьками, законними представниками;

• організація надання правової та психологічної допомоги дітям, які є потерпілими в кримінальному провадженні або стали свідками кримінального правопорушення [19].

Однак в процесі реалізації реформи Міністерства внутрішніх справ України [20] передбачено ліквідацію підрозділів міліції у справах дітей. Одночасно на законодавчому рівні не уточнено, які підрозділи в системі органів внутрішніх справ будуть виконувати вище названі завдання, а також чи будуть їх взагалі виконувати органи поліції.

Світовий досвід показує, що співробітники поліції повинні бути наділені відповідними повноваженнями щодо дітей, оскільки в процесі реалізації своєї професійної діяльності поліцейські застосовують заходи впливу і до дітей в тому числі. Так, наприклад, в Болгарії в структурі місцевих органів влади створено Управління з попередження злочинності неповнолітніх, співробітники якого є офіцерами національної

поліції і одночасно повинні мати педагогічну підготовку [10]. Основними функціями такого Управління є: пошук, нагляд і відстеження неповнолітніх, які вчинили правопорушення, або щодо яких існує високий ризик вчинення ними правопорушень; пошук, нагляд і відстеження неповнолітніх, які є потерпілими від злочинів, насильства або поганого поводження [10].

Крім того, за результатами проведеного нами анкетування співробітників кримінальної міліції у справах дітей (187 респондентів Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської областей) переважна більшість (94% опитаних) вважають за необхідне функціонування в складі органів внутрішніх справ України підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (або підрозділів з подібними функціями). 6% опитаних вважають, що такий підрозділ не повинно функціонувати в правоохоронній структурі Міністерства внутрішніх справ України.

Тобто, можна зробити висновок, що серед співробітників кримінальної міліції у справах дітей, які виконують такі функції сьогодні, існує єдина думка про необхідність діяльності зазначеного підрозділу, доцільності існування його в складі міліції (в майбутньому – поліції) України та важливості виконуваних ним завдань.

Щодо питання, в складі якого підрозділу органів внутрішніх справ повинна бути кримінальна міліція у справах дітей, думка практичних працівників розподілилося: 47% опитаних вважають, що кримінальна міліція у справах дітей повинна бути в складі блоку міліції громадської безпеки, 23% – в складі кримінальної міліції , 30% опитаних вважають, що це повинно бути окремий підрозділ органів внутрішніх справ зі спеціальним статусом.

Тобто, більшість співробітників кримінальної міліції у справах дітей згодні з підпорядкованістю підрозділу, в якому несуть службу, і вважають їх ними завдання такими, які відповідають завданням міліції громадської безпеки в цілому, враховуючи пріоритет профілактики правопорушень серед виконуваних завдань кримінальної міліції у справах дітей.

На нашу думку, необхідно узгодити назву даного підрозділу з його метою, завданнями, напрямками діяльності та підпорядкованістю. Так, якщо такий підрозділ відноситься до блоку міліції громадської безпеки, воно може називатися "міліція у справах дітей" або "поліція у справах дітей", що дасть можливість віднести до її завдань виконання заходів адміністративного переконання і примусу (профілактика правопорушень і їх припинення, складання протоколи про адміністративні правопорушення тощо), і тільки супровід справ про кримінальні правопору-

шення за участю дитини.

З огляду на світовий досвід діяльності поліції, міжнародно-правові норми, результати проведеного нами соціологічного дослідження, статистичні дані, а також процеси реформування Міністерства внутрішніх справ України, можна зробити висновок про необхідність наділення співробітників поліції певним колом повноважень, що застосовуються з метою захисту прав та інтересів дітей. Ми пропонуємо в складі муніципальної поліції, створення якої передбачено реформою Міністерства внутрішніх справ України [9], створити підрозділ поліції у справах дітей, основними завданнями якого мають бути:

- Застосування заходів загальної профілактики правопорушень, скоєних дітьми та стосовно дітей;

- Застосування заходів індивідуальної профілактики з дітьми раніше здійснювали кримінальні або адміністративні правопорушення, а також дітьми, щодо яких існує ймовірність здійснення ними таких правопорушень;

- Встановлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення;

- Виявлення та документування кримінальних і адміністративних правопорушень, скоєних дітьми;

- Виявлення дітей, які є потерпілими від вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, застосування до них заходів соціальної реабілітації та реінтеграції;

- Підготовка на неповнолітнього правопорушника інформації соціально-психологічного характеру для органів системи правосуддя;

- Соціальний супровід дітей, які були притягнуті до адміністративної відповідальності, засуджені умовно за вчинення кримінального правопорушення, звільнені умовно-достроково після відбування покарання в місцях позбавлення волі; сприяння їх соціальній адаптації та реінтеграції.

Перелік даних завдань може бути розширений з урахуванням тенденцій реформування українського законодавства, а також соціальною необхідністю.

Такий підрозділ буде підпорядковуватися як органам місцевого самоврядування, так і Міністерству внутрішніх справ України. Таким чином під час своєї діяльності поліція у справах дітей зможе більшою мірою враховувати і використовувати державні та місцеві програми, ініціативи місцевої влади, виконуючи правоохоронні завдання, поставлені керівництвом Міністерства внутрішніх справ.

Співробітники таких підрозділів повинні бути спеціально підго-

товленими кадрами, що володіють спеціальними знаннями в галузі права, дитячої психології та педагогіки, а також мати повноваження щодо застосування заходів примусового характеру. Одночасно з цим основним завданням таких підрозділів має бути профілактика і попередження правопорушень за участю дітей, що є основним принципом діяльності державних органів ювенальної юстиції на міжнародному рівні.

Підводячи підсумок вище сказаного, необхідно зробити наступні висновки:

1. Основною ідеєю норм міжнародного права у сфері ювенальної юстиції є дотримання прав і інтересів дітей під час здійснення правосуддя в їх відношенні, а також під час розгляду справ у судах, в яких діти виступають свідками або жертвами.

2. Систему ювенальної юстиції України складають державні органи, органи місцевого самоврядування, правозахисні установи і організації, по суди справах неповнолітніх, діяльність яких спрямована на захист прав, свобод та інтересів підростаючого покоління, ресоціалізацію дітей, які перебувають в складних життєвих ситуаціях, а також органів судової влади, які здійснюють правосуддя щодо дітей, застосовуючи при цьому медико- соціальні та психолого-педагогічні методики.

3. Спеціальні підрозділи поліції займають одне з центральних місць в системі ювенальної юстиції, пріоритетно здійснюючи профілактичні та попереджувальні заходи щодо дітей. На нашу думку, за підрозділи поліції справах дітей в повинні функціонувати складі муніципальної поліції, створення якої передбачено реформою МВС України.

В системі комплексних перетворень органів виконавчої влади України провідне місце займає реформа органів внутрішніх справ. Впродовж років незалежності нашої держави ідея реформування міліції України набула нагальної необхідності своєї реалізації, були сформовані її провідні напрямки та шляхи впровадження у практичну діяльність. Проте запропоновані різними Урядами України концепції залишалися суто теоретичними, а зміни, що відбувалися в системі органів внутрішніх справ, кардинально не оновлювали зміст та якість діяльності вказаних органів.

Місце кримінальної міліції у справах дітей в системі органів внутрішніх справ завжди було чітко визначено залежно від виконуваних підрозділом функцій, і не потребувало додаткових аргументів щодо доцільності виконання завдань, якими наділені працівники цього підрозділу. Однак, у концепції реформування Міністерства внутрішніх

справ України, запропонованої 18 вересня 2014 року Міністром внутрішніх справ України Арсеном Аваковим на своїй сторінці у Facebook у вигляді відеоролика [22], поряд з іншими підрозділами Міністерства (транспортна міліція, підрозділи боротьби з організованою злочинністю, ветеринарна міліція, всі підрозділи спеціального призначення) запропонована ліквідація і кримінальної міліції у справах дітей. При цьому виникають питання, пов'язані з тим об'ємом та підпорядкуванням завдань та функцій, які виконували зазначені підрозділи.

Сьогодні кримінальна міліція у справах дітей є підрозділом Міністерства внутрішніх справ України, діяльність якого спрямована на організацію та здійснення заходів профілактики з дітьми, ужиття заходів щодо недопущення рецидивної злочинності серед дітей; установлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення; розкриття кримінальних правопорушень, учинених дітьми; виявлення та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства; організація надання правової та психологічної допомоги дітям, які є потерпілими в кримінальному провадженні чи стали свідками кримінального правопорушення [30]. Такий спектр виконуваних завдань притаманний лише кримінальній міліції у справах дітей, тому у випадку ліквідації даного підрозділу такий спеціальний об'єкт діяльності міліції, як дитина, не буде охоплений її увагою, а значить спостерігатиметься зростання дитячої злочинності.

Необхідність функціонування такого підрозділу підтверджують також статистичні дані та результати проведеного нами анкетування працівників органів внутрішніх справ України.

Відповідно до статистичних даних більшість адміністративних правопорушень, вчинених дітьми або відносно дітей, виявляють саме підрозділи кримінальної міліції у справах дітей. Так, наприклад, у 2013р. підрозділи кримінальної міліції у справах дітей виявили 3793 адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 180 КУпАП (доведення неповнолітнього до стану сп'яніння) [31], що складає 94% від загальної кількості адміністративних правопорушень, виявлених за цією статтею КУпАП на території України всіма органами та підрозділами внутрішніх справ. У 2013р. підрозділи кримінальної міліції у справах дітей виявили 5315 адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена ч. 2 ст. 156 КУпАП (порушення правил торгівлі пивом, алкогольними та слабоалкогольними напоями та тютюновими виробами) [31], що складає 95,5% від загальної кількості адміністративних правопорушень, виявлених за цією статтею КУпАП на території України всіма органами та підрозділами внутрішніх справ.

Наведені статистичні дані підтверджують ефективність діяльності кримінальної міліції у справах дітей як суб'єкта, уповноваженого виявляти та документувати адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми особами, та адміністративні правопорушення, в яких потерпілим є неповнолітній.

Крім того, за результатами проведеного нами анкетування працівників кримінальної міліції у справах дітей (187 респондентів Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської областей) переважна більшість (94% опитаних) вважають за необхідне функціонування у складі органів внутрішніх справ України підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (або підрозділів з подібними функціями) та 6 % опитаних вважають, що такий підрозділ не потрібний у правоохоронній структурі Міністерства внутрішніх справ України.

Тобто, можна зробити висновок, що серед співробітників кримінальної міліції у справах дітей, які виконують функції сьогодні, існує одностайна думка про необхідність діяльності зазначеного підрозділу, доцільність існування його у складі міліції України та важливість виконуваних ним завдань.

Щодо питання, у складі якого підрозділу органів внутрішніх справ має бути кримінальна міліція у справах дітей, думка практичних працівників розподілилася майже порівну: 47 % опитаних вважають, що кримінальна міліція у справах дітей має бути у складі блоку міліції громадської безпеки, 23% – у складі кримінальної міліції, 30% опитаних вважають, що це має бути окремий підрозділ органів внутрішніх справ зі спеціальним статусом.

Тобто, більшість працівників кримінальної міліції у справах дітей згодні з підпорядкованістю підрозділу, в якому несуть службу, та вважають виконувані ними завдання такими, що відповідають завданням міліції громадської безпеки в цілому, враховуючи пріоритет профілактики правопорушень серед виконуваних завдань кримінальної міліції у справах дітей.

Враховуючи це, ми вважаємо за необхідне узгодити назву даного підрозділу з його метою, завданнями, напрямками діяльності та підпорядкованістю. Наприклад, якщо такий підрозділ відноситься до блоку міліції громадської безпеки, він може називатися „міліція у справах дітей" або „поліція у справах дітей", що дасть змогу віднести до її завдань виконання заходів адміністративного переконання та примусу (профілактика правопорушень та їх припинення, складання протоколу про адміністративні правопорушення тощо), і лише супроводження справ про кримінальні правопорушення за участю дитини. Зважаючи на

запропоновані Міністром внутрішніх справ України новели у структурі Міністерства, поліція у справах дітей може зайняти своє важливе місце в структурі Національної поліції України.

Також необхідно наголосити, що співробітники кримінальної міліції у справах дітей зазвичай володіють спеціальними психологічними прийомами та навичками у спілкуванні з дітьми, які потребують допомоги, що в свою чергу також забезпечує попередження вчинення ними кримінальних та адміністративних правопорушень з метою недопущення їх скоєння у майбутньому. Запропонована реформа Міністерства внутрішніх справ України не визначає, який підрозділ органів внутрішніх справ буде здійснювати функції, виконувані кримінальною міліцією у справах дітей, чи вони будуть делеговані соціальним службам, психологам або іншим фахівцям. Проте без юридичної освіти та правоохоронних повноважень компетенція цивільних посадових осіб обмежуватиметься лише психологічною допомогою без можливості кваліфікувати діяння дітей-правопорушників і застосування до них правових заходів впливу або інших заходів примусу.

Тобто, на нашу думку, ліквідація такого підрозділу органів внутрішніх справ як кримінальна міліція у справах дітей є достатньо категоричним, водночас реформування форм та методів його діяльності, місця у системі органів внутрішніх справ України потребує додаткового вивчення, розробки та впровадження у практику.

1.3. Поняття та зміст адміністративної діяльності Національної поліції України щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми

В умовах реформування українського суспільства діяльність підрозділів органів внутрішніх справ є одним із основних об’єктів пильної уваги вітчизняних та іноземних політиків, науковців та громадськості.

Кримінальна міліція у справах дітей є підрозділом органів внутрішніх справ, діяльність якого безпосередньо пов’язана із спілкуванням з населенням держави, їх робота оцінюється громадянами, а висновки робляться про діяльність міліції в цілому. Визначення особливостей адміністративної діяльності кримінальної міліції у справах дітей являтиметься теоретичним підґрунтям для подальшого визначення її сутності, особливостей правового забезпечення, функцій, системи і структури відповідних підрозділів, форм та методів їх роботи тощо, сприятиме концентрації уваги на основних її напрямках і перспективах розвитку.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне при аналізі адміністративної діяльності підрозділів кримінальної міліції у справах дітей звернути увагу на основні підходи до розуміння змісту та призначення адміністративної діяльності органів внутрішніх справ взагалі та адміністративної діяльності кримінальної міліції у справах дітей зокрема, а також виділити характерні риси такої діяльності.

З цією метою пропонується: здійснити аналіз наукових підходів щодо формулювання поняття „адміністративна діяльність органів внутрішніх справ"; уточнити зміст адміністративної діяльності кримінальної міліції у справах дітей; з'ясувати основні наукові тенденції щодо характеристики цього різновиду діяльності кримінальної міліції у справах дітей.

Вивчення наукових публікацій у монографічних, навчальних та публіцистичних джерелах свідчить, що в Україні адміністративну діяльність міліції комплексно вивчали В.А. Авер'янов, О.М. Бандурка, О.К. Безсмертний, І.П. Голосніченко, В.В. Зуй, М.В. Ковалів, Я.Ю. Кондратьєв, О.І. Остапенко, О.В. Негодченко, М.О. Тучак та інші.

Так, Л.Л. Попов адміністративну діяльність міліції визначає як діяльність, пов'язану з охороною порядку в громадських місцях, із забезпеченням безпеки руху транспорту та пішоходів, правил використання транспорту, з дотриманням паспортної системи [23, с. 5].

Адміністративну діяльність органів внутрішніх справ можна також визначити як специфічну, виконавчо-розпорядчу, підзаконну, державновладну діяльність з організації та здійснення охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення злочинів та інших правопорушень (О.М. Бандурка, О.І. Остапенко та інші) [24, С. 9; 25, С. 8].

Однак, більшість вітчизняних вчених-адміністративістів (І.П. Голосніченко, М.В. Ковалів, Я.Ю. Кондратьєв та інші) під адміністративною діяльністю органів внутрішніх справ розуміють урегульовану нормами адміністративного права їх виконавчо-владну діяльність, яка спрямована на забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів, громадського порядку, громадської безпеки та боротьбу з правопорушеннями [26, С. 7; 27, С. 7].

Тобто, розкриваючи сутність поняття адміністративної діяльності органів внутрішніх справ, науковці вкладають у зміст поняття діяльність спеціального суб'єкта, спрямовану на досягнення конкретної мети у визначеному напрямку державної діяльності. Така позиція є традиційною для української науки адміністративного права.

Для формулювання власного розуміння поняття та особливостей

адміністративної діяльності підрозділів кримінальної міліції у справах дітей нами пропонується використовувати визначення адміністративної діяльності органів внутрішніх справ, запропоноване І.П. Голосніченком. Розкриваючи зміст адміністративної діяльності органів внутрішніх справ крізь призму управлінської теорії адміністративної діяльності, такий підхід узагальнює весь спектр видів діяльності органів внутрішніх справ, що дозволяє знайти відображення діяльності конкретних органів та підрозділів внутрішніх справ.

Для з'ясування сутності адміністративної діяльності кримінальної міліції у справах дітей необхідно, перш за все, визначити особливості такої діяльності.

Вивчення нормативно-правових актів, практики діяльності підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, проведене нами анкетування працівників таких підрозділів до основних особливостей адміністративної діяльності кримінальної міліції у справах дітей дозволяють віднести:

1) специфічний об'єкт діяльності підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (діти, які вчинили правопорушення, стали свідком кримінального правопорушення, безвісно зникли тощо, або дорослі особи, які вчиняють відносно дітей протиправні дії);

2) поєднання соціально-реабілітаційних функцій з правоохоронними;

3) пріоритет профілактичної роботи над у управлінською, оперативно-розшуковою, кримінально-процесуальною та іншими видами діяльності кримінальної міліції у справах дітей;

4) існування типових адміністративних правопорушень, вчинюваних дітьми та відносно дітей.

У міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах чітко визначено, що права дитини охороняються державою [28, ст. 51], а будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [28, ст. 52].

При цьому поняття „дитина" визначено як правовий статус особи до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [29]. Відповідно дорослі особи – це ті особи, які досягли вісімнадцятирічного віку і мають повну деліктоздатність.

Діяльність кримінальної міліції у справах дітей спрямована саме на попередження та припинення вчинення протиправних дій дитиною, а також вчинення таких дій відносно дитини дорослою особою. При

цьому не має значення, чи є доросла особа сторонньою для дитини, чи вона є одним із її батьків або осіб, що їх замінюють.

Специфіка адміністративної діяльності підрозділів кримінальної міліції у справах дітей відносно дитини полягає в особливостях спілкування з дитиною, особливостях її психічного розвитку. Працівнику такого підрозділу необхідно володіти відповідними знаннями, уміннями та навичками у спілкуванні з дитиною, поєднувати в одній особі професії психолога, педагога, правоохоронця, як у випадках, коли дитина є суб'єктом протиправного діяння, так і тоді, коли дитина виступає в якості потерпілого.

Відповідно, виконуючи завдання із психологічної допомоги дітям, застосування організаційних заходів до дітей, які вчинили адміністративні або кримінальні правопорушення, були засуджені до покарання, не пов'язаного із позбавленням волі, звільнені із спеціальних виховних установ, а також до дітей, які залишилися без догляду дорослих, залишили місце проживання, працівники кримінальної міліції у справах дітей здійснюють їх соціальну реабілітацію.

Така реабілітація передбачає вжиття комплексу заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених дитиною суспільних зв'язків та відносин внаслідок застосування до неї заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх, інших заходів юридичної відповідальності, профілактичних заходів, а також внаслідок залишення дитини без догляду дорослих, залишення дитиною місця проживання, тощо. Наприклад, за 2013р. до органів внутрішніх справ доставлено 5316 дітей, які залишились без догляду дорослих, залишили місце проживання, з них 446 – вихованці навчально-виховних закладів.

Метою соціальної реабілітації є повернення особистості до суспільно корисної діяльності, формування позитивного ставлення до життя, праці, навчання.

Здійснюючи зовнішню та внутрішню адміністративну діяльність, працівники кримінальної міліції у справах дітей здійснюють такі правоохоронні функції, передбачені Законом України „Про міліцію": адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну. В основному вони здійснюють виявлення адміністративних та кримінальних правопорушень, вчинених дітьми та відносно дітей, та притягнення їх до юридичної відповідальності, розшук безвісно зниклих дітей, а також профілактику правопорушень серед дітей та вчинених відносно них. Тобто, працівники кримінальної міліції у справах дітей є представниками держави, уособлюють її волю та застосовують весь наданий їм комплекс заходів переконання та примусу

до дітей, які порушили законодавство України, та до дорослих осіб, які вчинили правопорушення відносно дітей.

Проаналізувавши практичну діяльність підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, можна зробити висновок, що виконуючи покладені на них завдання працівники таких підрозділів поєднують соціально-реабілітаційні функції з правоохоронними, уособлюючи не лише працівника міліції, а й особу, що може надати допомогу у вирішенні питань психологічного, побутового характеру.

Характеризуючи зміст адміністративної діяльності кримінальної міліції у справах дітей, слід звернути увагу також на завдання таких підрозділів, а саме: організація та здійснення заходів профілактики з дітьми в навчальних закладах, за місцем проживання з метою запобігання вчиненню ними адміністративних і кримінальних правопорушень; організація та здійснення заходів індивідуальної профілактики з дітьми, що вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення, були засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільненими зі спеціальних виховних установ; ужиття заходів щодо недопущення рецидивної злочинності серед дітей; установлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення; розкриття кримінальних правопорушень, учинених дітьми; виявлення та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства, у тому числі батьками, законними представниками; організація надання правової та психологічної допомоги дітям, які є потерпілими в кримінальному провадженні чи стали свідками кримінального правопорушення [29].

Пріоритет методу попередження над примусом в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ визнається на загальнотеоретичному рівні в діяльності всіх органів та підрозділів внутрішніх справ. Проте через недостатність кадрового забезпечення, часу, можливостей тощо оперативні підрозділи (карний розшук, державна служба боротьби з економічною злочинністю, підрозділи боротьби з організованою злочинністю та інші) профілактику правопорушень здійснюють не на належному рівні, надаючи перевагу розкриттю кримінальних та адміністративних правопорушень та застосуванню заходів примусу до осіб, які вже їх вчинили.

Профілактикою адміністративних і кримінальних правопорушень серед дітей при цьому визнається діяльність підрозділів кримінальної міліції у справах дітей у межах визначеної компетенції, яка спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень, а також на по-

зитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в окремому регіоні, у сім'ї, за місцем проживання [29].

У 2012 році підрозділи кримінальної міліції у справах дітей віднесені до блоку міліції громадської безпеки, що відповідає профілактичній спрямованості у їх діяльності.

Водночас виявлення правопорушень відносно дітей ускладнюється через латентність даного виду правопорушень через лояльне ставлення суспільства та інші причини. У даному випадку важливу роль відіграє взаємодія правоохоронців з навчальними закладами, органами та службами у справах дітей та спеціальними установами для дітей, іншими органами та підрозділами внутрішніх справ, управліннями соціального захисту населення та іншими органами та установами, на які покладені завдання щодо захисту дитинства, або які за характером своєї діяльності можуть володіти інформацією про вчинювані протиправні дії дитиною чи відносно дитини.

Поряд із застосуванням підрозділами кримінальної міліції у справах дітей широкого комплексу заходів профілактики одним із основних завдань є виявлення та припинення адміністративних та кримінальних правопорушень дітьми та відносно дітей.

Так, за 2013р. підрозділами кримінальної міліції у справах дітей виявлено 92446 адміністративних правопорушень, у 2012р. – 95232, у 2011р. – 113072. Спостерігається тенденція до зменшення кількості адміністративних правопорушень, виявлених кримінальною міліцією у справах дітей, що обумовлюється переорієнтацією даних підрозділів на профілактику правопорушень.

Наявність специфічних адміністративних правопорушень, протоколи про які складають такі підрозділи є ще однією особливістю адміністративної діяльності кримінальної міліції у справах дітей. Відповідно до цього працівники кримінальної міліції у справах дітей вживають характерні тільки для них форми і методи адміністративної діяльності.

Усі виявлені кримінальною міліцією у справах дітей правопорушення можна поділити на два види: ті, що вчинили неповнолітні; ті, що вчинили дорослі.

Підрозділи кримінальної міліції у справах дітей виявляють такі адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми: незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту у невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП) – 114 адміністративних правопорушень за 2013р.; дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП) – 259; дрібне

хуліганство (ст. 173 КУпАП) – 1145; вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису (ст. 173-2 КУпАП) – 259; куріння тютюнових виробів у заборонених місцях (ст. 175-1 КУпАП) – 10176; розпивання спиртних напоїв у громадських місцях і поява у громадських місцях у п'яному вигляді (ст. 178 КУпАП) – 6548; заняття проституцією (ст. 181-1 КУпАП) – 26; злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку (ст. 185 КУпАП) – 34.

Підрозділи кримінальної міліції у справах дітей виявляють такі адміністративні правопорушення, вчинені дорослими: порушення правил торгівлі алкогольними напоями і тютюновими виробами (ч. 2 ст. 156 КУпАП) – 5315 адміністративних правопорушень за 2013р.; вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису (ст. 173-2 КУпАП) – 2487; доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (ст. 180 КУпАП) – 3793; невиконання батьками або особами, що їх замінюють обов'язків щодо виконання дітей (ст. 184 КУпАП) – 37391.

Більшість виявлених підрозділами кримінальної міліції у справах дітей правопорушень пов'язані із антигромадською, антисоціальною діяльністю дитини або з її втягненням у таку діяльність, сімейно-побутовими порушен нями. Такі правопорушення привертають увагу до інституту сім'ї у державі та спонукають до підвищення контролю з її боку за дотриманням прав і свобод громадян в сім'ї, а також вимагають підвищити ступінь реагування державних органів до таких правопорушень.

Отже, виходячи з поняття адміністративної діяльності органів внутрішніх справ, аналізу особливостей діяльності кримінальної міліції у справах дітей, можна виокремити ознаки адміністративної діяльності кримінальної міліції у справах дітей, а саме: державно-владний та організаційний характер; підзаконність; домінування профілактичної функції; особливий об'єкт охорони – дитина.

Підсумовуючи вищевикладене, ми пропонуємо під адміністративною діяльністю кримінальної міліції у справах дітей розуміти урегульовану нормами адміністративного права їх специфічну державно-владну діяльність спрямовану на профілактику, виявлення та припинення адміністративних правопорушень, вчинених дітьми та відносно дітей.

Розділ 2
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ВИДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ ДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ

2.1. Профілактика вчинення адміністративних правопорушень дітьми

Ефективність діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх значною мірою залежить від форм та методів, які використовуються для здійснення цієї діяльності.

Форми діяльності ОВС з профілактики правопорушень – це сукупність однорідних за своєю правовою природою та характером груп дій, які провадяться з метою виявлення та усунення причин та умов вчинення неповнолітніми правопорушень, а також здійснення корекції поведінки неповнолітніх, що складають "групу ризику".

Вибір конкретної форми діяльності або їх сполучення залежить від багатьох факторів: видів профілактики (загальна або індивідуальна), обставин (об'єктивних та суб'єктивних), які обумовлюють вчинення неповнолітніми правопорушень; об'єктів та суб'єктів профілактики тощо.

Форми діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх можна розподілити на організаційні, тобто ті, що не спричиняють правових наслідків, і правові, які спричиняють юридичні наслідки [3, с. 223; 4, с. 11].

До безпосередньо організаційних можна віднести роз'яснювальну роботу серед неповнолітніх, правову агітацію та пропаганду, правове виховання, організаційну допомогу громадським об'єднанням, взаємодію із засобами масової інформації, підготовку кадрів, підготовку науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх та їх впровадження у практичну діяльність тощо. Значне місце посідає узагальнення й розповсюдження позитивного досвіду, набутого ОВС у цій сфері шляхом проведення різних зборів, семінарів, нарад, конференцій. Усі ці дії безпосередньо не породжують правових наслідків, але усі вони впливають на організацію та здійснення діяльності з профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Правові форми діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх характеризуються тим, що в них найбільш чітко проявляється державно-владний, управлінсько-виконавчий, підзаконний характер повноважень цих суб'єктів профілактики.

Серед правових форм цієї діяльності можна виділити:

- нормотворчу – видання підзаконних нормативних актів (наказів, інструкцій, розпоряджень що регулюють здійснення такої діяльності);
- правозастосовну – вирішення на основі норм права конкретних питань та життєвих ситуацій та здійснення інших юридично значущих адміністративних дій (наприклад, складання адміністративних протоколів) [4, с. 11].

Вплив ОВС як суб'єктів профілактики правопорушень на об'єкт профілактики з метою зміни стану цього об'єкта або зміни його поведінки та діяльності здійснюється за допомогою різних методів. "Метод" у перекладі з грецької означає "шлях до чого-небудь" і перебуває в синонімічному ряді зі словами "засіб", "прийом", "спосіб дії, пізнання"[8, с. 243].

Методи профілактики правопорушень становлять собою сукупність способів і прийомів, за допомогою яких реалізуються цілі, завдання і функції профілактики. У кожному конкретному випадку метод має відповідати особливостям діяльності суб'єкта профілактики (цілям, завданням) та об'єкта профілактики. Як правило, на практиці використовується відповідна комбінація методів, яка забезпечує комплексність впливу [3, с. 227; 24].

Слід відзначити, що в кримінологічній літературі й практичній діяльності ОВС часто термін "метод" використовується поряд або замість поняття "захід" і похідного від нього словосполучення "захід профілактики" [8, с. 244].

Діяльність ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх здійснюється за допомогою різноманітних методів. Наявність численних методів обумовлюється складністю процесів реалізації цієї діяльності. Ці методи не виключають, а доповнюють один одного, бо кожен з них характеризується способом реалізації загальних цілей профілактики правопорушень [3, с. 228]. Правильне розуміння єдності та взаємозв'язку методів профілактики, їх класифікація важливі для пізнання сутності та умов більш ефективного застосування цих методів [8, с. 228].

Що ж стосується класифікації цих методів, то у літературі це питання вирішується не однозначно. Єдиних критеріїв класифікації цих

методів не існує. Залежно від напрямку і характеру профілактичної діяльності виділяють методи загальної та індивідуальної профілактики [8, с. 250; 11, с. 7].

Якщо методи індивідуальної профілактики підпорядковані виконанню завдань щодо недопущення вчинення правопорушень з боку конкретних неповнолітніх осіб, то методи загальної профілактики використовуються більш широко – для здійснення впливу на обставини, які можуть породжувати або сприяти вчиненню неповнолітніми правопорушень.

Слід відзначити, що на практиці провести розподіл між методами загальної та індивідуальної профілактики дуже важко, оскільки вони взаємозалежні й взаємопов'язані між собою і використовуються у практичній діяльності комплексно.

Традиційно загальну профілактику визначають як діяльність, спрямовану на виявлення і усунення об'єктивних зовнішніх причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень [11, с. 7]. Загальна профілактика здійснюється у випадках, коли детермінанти правопорушень проявляються знеособлено і без стосунку до протиправної поведінки конкретних осіб, які можуть вчинити правопорушення. Загальна профілактика здійснюється, наприклад, у сімейно-побутовій, виховній, освітній та інших сферах життя неповнолітніх. Для вирішення завдань загальної профілактики правопорушень аналізуються статистичні та інші дані, що характеризують кількісно-якісні показники правопорушень неповнолітніх, їх причини та умови, проводяться прикладні наукові дослідження на окремих об'єктах, цільові профілактичні операції, розробляються і здійснюються фінансово-економічні, організаційно-управлінські, технічні та інші засоби профілактики, проводиться робота з правової освіти та правового виховання неповнолітніх, здійснення аналізу та прогнозування правопорушень серед неповнолітніх тощо [8, с. 250; 11, с. 10–11].

Методи загальної профілактики правопорушень серед неповнолітніх, з одного боку, спрямовані на ліквідацію, нейтралізацію або усунення причин та умов правопорушень, з другого – на зміцнення і розвиток антикриміногенних факторів [10; 11, с. 8].

Методи загальної профілактики, які використовуються ОВС щодо неповнолітніх, характеризуються межами функціонування. Вони охоплюють ті сфери їх соціального життя, у яких знаходять вияв криміногенні прояви, ті процеси, які справляють негативний вплив на неповнолітніх.

Основними методами, які застосовуються ОВС у сфері профілак-

тики правопорушень серед неповнолітніх, є: виявлення та аналіз детермінант правопорушень неповнолітніх; розробка і здійснення заходів щодо їх усунення (нейтралізації, ліквідації) (заходи-дії); ініціювання заходів зацікавлених органів, відомств, установ та інших суб'єктів щодо усунення (нейтралізації) виявлених причин та умов правопорушень неповнолітніх (заходи-сигнали); правове виховання неповнолітніх, правова пропаганда та агітація; вивчення і формування адекватної громадської думки про стан правопорушень неповнолітніх, їх причини та умови, заходи боротьби з нею у діяльності ОВС; надання консультативної допомоги неповнолітнім, їх батькам; розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх та їх впровадження у практичну діяльність; виступи у засобах масової інформації тощо [93, с. 46–58].

Для вирішення завдань загальної профілактики правопорушень серед неповнолітніх важливими є прийоми та способи аналізу причин та умов правопорушень неповнолітніх на підставі внутрішньої та зовнішньої інформації. Такий аналіз є необхідним для встановлення ступеня поширення тих чи інших детермінант правопорушень неповнолітніх, вибору та застосування відповідних профілактичних заходів; підвищення ефективності діяльності ОВС тощо. Для отримання необхідної інформації можуть використовуватись соціологічний (опитування, анкетування, спостереження) та статистичний методи дослідження.

На основі аналізу причин та умов правопорушень неповнолітніх розробляються і самостійно здійснюються заходи щодо їх усунення (нейтралізації). Цей метод пов'язаний із здійсненням ОВС "заходів-дій". Прикладом таких дій є здіснення ОВС комплексних перевірок підприємств, установ, організацій; проведення цільових оперативно-профілактичних операцій із залученням значних сил ОВС та інших правоохоронних органів, служб у справах неповнолітніх, громадських формувань (наприклад: "Ялинка", "Підліток", "Вокзал", "Канікули", "Підліток") тощо.

Важливим для здійснення ОВС загальної профілактики правопорушень серед неповнолітніх є метод, пов'язаний з реалізацією "заходів-сигналів". Він полягає у тому, що ОВС, встановивши детермінанти правопорушень неповнолітніх, інформують про них відповідні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, контролюючі органи, керівників підприємств, установ та інших суб'єктів і надають їм пропозиції та рекомендації щодо їх усунення (нейтралізації). Цих суб'єктів об'єднує те, що вони повинні мати обов'язки, повноваження і можливість практично реалізувати пропозиції та рекомендації ОВС анти-

криміногенного характеру шляхом здійснення економічних, організаційно-управлінських, технічних, матеріальних та інших заходів усунення (нейтралізації) причин та умов правопорушень.

Одним з важливих методів загальної профілактики є метод правового виховання, правової пропаганди та агітації, правової освіти неповнолітніх. Норми права застерігають неповнолітніх від небажаної поведінки, формують і розвивають у них правосвідомість, підвищують рівень правової культури, стимулюють їх до правомірної поведінки. Цей метод повинен здійснюватись ОВС у тісній співпраці з навчальними закладами шляхом проведення спеціально організованої правовиховної роботи серед неповнолітніх. Вона повинна навчити неповнолітніх адекватно сприймати процеси, що відбуваються у суспільстві, надавати їм правильну оцінку, правильно розуміти закони і вміло орієнтуватись у різних життєвих ситуаціях тощо [47].

Важливе значення, як метод загальної профілактики правопорушень, має вивчення та формування адекватної громадської думки про стан правопорушень неповнолітніх, їх причини та умови, заходи ОВС по боротьбі з ними. Цей метод безпосередньо пов'язаний із попереднім методом. Вивчення громадської думки дає можливість ОВС отримати інформацію про те, як її дії, спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, сприймаються населенням; що сприймається населенням негативно, а що позитивно; які корективи необхідно внести у свою роботу. Залежно від того, як сприймається та оцінюється населенням діяльність ОВС у цій сфері, можна говорити про ефективність їх роботи.

Загальна профілактика, що здійснюється ОВС, знаходить вираження і у використанні ними з цією метою засобів масової інформації. У пресі, по радіо та телебаченню вони роз'яснюють питання, пов'язані із юридичною (кримінально, адміністративною) відповідальністю за вчинення неповнолітніми правопорушень, розкривають причини та умови вчинення неповнолітніми правопорушень, пропагують передовий досвід з профілактики правопорушень неповнолітніх тощо.

Також деякі автори до методів загальної профілактики відносять віктимологічну профілактику правопорушень [93, с. 56], спрямовану на пропагування правил безпечної поведінки. Багато хто з постраждалих від правопорушень здебільшого не знають, до кого можна звернутись по допомогу, не довіряють правоохоронним органам тощо.

За сферами функціонування методи загальної профілактики можна диференціювати на методи впливу на криміногенні фактори в економічній, організаційній, правовій, технічній сферах [11, с. 9].

Невід'ємною складовою частиною профілактики правопорушень

серед неповнолітніх, що здійснюється ОВС, є індивідуальна профілактика. Індивідуальна профілактика – це діяльність, спрямована на виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення правопорушень і здійснення впливу на них та їх оточуюче соціальне середовище (мікросередовище) з метою позитивної корекції поведінки цих осіб, усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, що діють у цій сфері [14, с. 204; 81, с. 120; 93, с. 58].

Індивідуальна профілактика здійснюється ОВС, у першу чергу, відносно тих неповнолітніх, які вже вчиняли правопорушення, для того щоб не допустити рецидиву з їх боку, а також відносно тих, хто опинився у несприятливих умовах і можуть у зв'язку з цим стати на шлях вчинення правопорушень. Значну увагу ОВС приділяють індивідуальній роботі з неповнолітніми, що провадять бродяжницьке життя.

Науковці виділяють такі стадії індивідуальної профілактики:

- ***підготовча***, яка складається з діяльності щодо виявлення осіб з антигромадськими установками, а також елементів мікросередовища, які на них негативно впливають;
- ***безпосередня,*** яка складається з комплексу заходів щодо організації, планування та безпосереднього впливу на особу та її оточення;
- ***кінцева,*** яка передбачає проведення перевірки та аналізу результатів проведених профілактичних заходів, а також визначення нових цілей та завдань щодо закріплення їх результатів [4, с. 189].

Індивідуальна профілактична робота ОВС серед неповнолітніх буде ефективною лише за умов: своєчасності; відповідності профілактичних заходів станові об'єкта профілактики (чим сильніше криміногенно "уражений" неповнолітній, тим інтенсивніше повинні бути заходи щодо нього); послідовності; комплексності; реальності.

Метою індивідуальної профілактики правопорушень серед неповнолітніх є позитивна корекція особи неповнолітнього правопорушника, зміна його антигромадської поведінки на законослухняну. Для досягнення цієї мети ОВС: виявляють неповнолітніх, поведінка яких свідчить про реальну можливість вчинення ними злочинів та інших правопорушень; вивчають цих осіб і джерела негативного впливу на них; прогнозують їх індивідуальну поведінку; ставлять їх на профілактичний облік; планують заходи індивідуальної профілактики; здійснюють безпосередню профілактику; контролюють поведінку і життя неповнолітніх, поставлених на профілактичний облік; систематично перевіряють результати проведених профілактичних заходів [93, с. 60].

Індивідуальна профілактика починається з виявлення осіб, поведінка яких свідчить про реальну можливість вчинення ними злочинів

та інших правопорушень. Повне виявлення таких осіб передбачає систематичне і своєчасне надходження інформації із всіх можливих джерел. До основних джерел можуть бути віднесені: оперативно-профілактичні обліки; книги та журнали обліку подій, осіб, затриманих та доставлених до чергових частин; кримінальні справи, матеріали про відмову у порушенні кримінальної справи; матеріали про адміністративні або інші правопорушення; вироки суду; заяви та листи громадян; повідомлення державних і недержавних органів та організацій тощо. Крім того, необхідну інформацію можна отримати в процесі оперативного спостереження за місцями можливого перебування неповнолітніх правопорушників, при проведенні рейдів, операцій тощо [102].

Виявлення нерозривно пов'язане із вивченням осіб, які можуть бути об'єктами індивідуальної профілактики. У першу чергу слід визначити соціально-демографічні ознаки; генезис особи; індивідуально-психологічні особливості; моральні якості; особливі схильності антигромадського характеру (вживання алкоголю чи наркотиків, азартні ігри і т. і.); відхилення у поведінці від загальних норм; злочинний досвід [11, с. 19].

Інформація про минуле і теперішнє життя особи, її дії, соціальні зв'язки і оточуюче середовище є підґрунтям для прогнозу майбутньої поведінки неповнолітнього. Прогноз майбутньої поведінки неповнолітнього, у свою чергу, дозволить спланувати індивідуально-профілактичну діяльність. Під час планування індивідуально-профілактичної роботи основну увагу необхідно приділити активізації та підтримці факторів, що можуть позитивно вплинути на неповнолітнього і нейтралізації факторів, які можуть справити негативний вплив на нього.

Індивідуальній профілактиці як спеціальній діяльності ОВС притаманні певні методи впливу на особу з антигромадськими поглядами. Це такі методи, як: переконання, надання допомоги, використання громадської думки і примус. При цьому переконання є основним методом індивідуальної профілактики [11, с. 21].

Метод переконання – це комплекс виховних, роз'яснювальних заходів, які здійснюються з метою зміни антигромадської спрямованості неповнолітнього й закріплення у нього позитивної соціальної орієнтації. Основною формою реалізації методу переконання є індивідуальні й колективні бесіди, обговорення поведінки особи, встановлення за нею шефства, стимулювання участі у соціально-корисній діяльності тощо [84; 93, с. 68].

Бесіди, залежно від цілей, можуть бути: ознайомлювальні, попе-

реджувальні, виховні. Ознайомлювальні бесіди – це відповідальний захід, від змісту якого багато в чому залежить результат подальшої виховної роботи. Психологічна атмосфера такої бесіди, її тон повинні відображати загальну лінію індивідуальної роботи – сполучення доброзичливості та зацікавленості в долі неповнолітнього з вимогливістю до нього та його поведінки. Для того щоб ця бесіда була ефективною і предметною, необхідно зібрати якомога більше інформації про особу неповнолітнього, його оточення, сім'ю, поведінку за місцем навчання, проживання і т. ін. [102].

Попереджувальна бесіда проводиться або у разі виявлення факту антигромадської поведінки неповнолітнього, яка перебуває на профілактичному обліку, або без будь-яких зовнішніх приводів, у порядку, передбаченому планом проведення профілактичної роботи з неповнолітнім [4, с. 190]. Попереджувальна бесіда поряд із здійсненням на неповнолітнього виховного впливу має на меті контроль за поведінкою особи, яка перебуває на обліку.

Виховні бесіди близькі за цілями та основним змістом до попереджувальних бесід, але проводяться вони, як правило, у неофіційній обстановці, частіше – за місцем проживання неповнолітнього [93, с. 69].

Під час використання методу переконання необхідно використовувати психологічні та педагогічні прийоми впливу на розум, почуття і волю неповнолітнього. Для того, щоб використання цього методу було ефективним, особа, яка за своїми функціональними обов'язками здійснює індивідуальну профілактику, повинна добре володіти цими прийомами і вміти використовувати їх на практиці. Але, як свідчить практика, не всі співробітники кримінальної міліції у справах неповнолітніх мають необхідні знання, вміння та навички для використання цього методу, що знижує ефективність його застосування.

Метод надання допомоги, як правило, є ефективним і найбільш перспективним у профілактичній діяльності. Допомога може надаватись у працевлаштуванні, у вступі до навчального закладу, в обранні життєвих цілей. Але за сучасних умов робота ОВС із надання допомоги у працевлаштуванні й створенні необхідних побутових умов, особливо особам після відбуття ними покарання, досить ускладнена тим, що своєчасність і ефективність допомоги не забезпечується об'єктивними можливостями ОВС.

Метод примусу широко використовується в індивідуальній профілактиці ОВС. Він реалізується шляхом застосування різних за юридичною природою, змістом і спрямованістю заходів впливу, які повинні регламентуватись нормами відповідних галузей права (цивільного, адміні-

стративного, сімейного і т.д.).

Державний примус – це психологічний або фізичний вплив державних органів (посадових осіб) на певних осіб з метою спонукати, примусити їх виконувати правові норми, який виступає у двох формах: судовій та адміністративній [6, с. 151]. Використовуються і засоби громадського примусу, які не є державними. На думку А.Т. Комзюка, державний примус не є чимось однорідним, він варіюється залежно від конкретних заходів впливу, передбачених правовими нормами. Такий примус виявляється перш за все, у різних формах відповідальності: кримінальній, адміністративній, дисциплінарній, яку несуть особи, що допустили правопорушення, а також у застосуванні уповноваженими державними органами та посадовими особами інших заходів примусового впливу щодо осіб, які добровільно не виконують вимоги правових норм [59, с. 28].

Заходи примусу можна умовно поділити залежно від їх характеру на заходи спеціально профілактичні (що виконують тільки профілактичні цілі) і заходи відповідальності за правопорушення (примусові заходи виховного і медичного характеру, адміністративні покарання, майнова відповідальність за цивільним законодавством тощо) [11, с. 25].

Найбільш широко у профілактиці правопорушень серед неповнолітніх застосовується такий вид державного примусу, як адміністративний. Адміністративний примус представляє собою систему засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов’язків, розвитку суспільних відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку і законності [6, с. 152].

Заходи адміністративного примусу застосовуються органами державної виконавчої влади, судами (суддями) для впливу на громадян і посадових осіб з метою виконання ними юридичних обов'язків, припинення протиправних дій, притягнення до відповідальності правопорушників, забезпечення громадської безпеки [6, с. 152] і лише на підставі закону та при неухильному дотриманні законності [4, с. 191].

Заходи адміністративного примусу можуть застосовуватись до осіб не тільки у зв’язку із вчиненням ними правопорушень, але і за їх відсутності, коли необхідно їх попередити або забезпечити громадський порядок і громадську безпеку під час різних надзвичайних ситуацій (стихійних лих, епідемій, епізоотій, аварій тощо) [59, с. 32].

Заходи адміністративного примусу, які застосовуються ОВС, поділяються на: ***адміністративно-запобіжні***, спрямовані безпосередньо на попередження правопорушень (перевірка документів; взяття

на облік і офіційне застереження осіб про неприпустимість протиправної поведінки; огляд – особистий огляд і огляд речей, вантажів тощо, відвідування підприємств, установ, організацій; входження на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян, внесення подань до державних органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб про необхідність усунення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень тощо); ***заходи адміністративного припинення***, застосуванням яких досягається припинення протиправної поведінки (вимога припинити протиправну поведінку; доставлення правопорушника; привід осіб, які ухиляються від явки за викликом в ОВС; адміністративне затримання; особистий огляд; огляд речей; вилучення речей та документів та ін.) і ***заходи адміністративної відповідальності*** (адміністративні стягнення) [2, с. 153-155; 59, с. 43, 78–79, 126–127].

Адміністративне затримання може бути застосоване до неповнолітнього у випадках, коли: неповнолітній продовжує чинити адміністративні правопорушення; якщо необхідно встановити особу неповнолітнього – за відсутності документів про особу; для складання протоколу про адміністративне правопорушення, коли скласти його на місці вчинення немає можливості; необхідно забезпечити своєчасний розгляд справи і виконання постанови про стягнення за правопорушення (ст. 260 КпАП України).

Згідно з вимогами ст. 261 КпАП України, про адміністративне затримання складається протокол, в якому зазначаються: дата і місце його складання; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка складає протокол; відомості про особу затриманого неповнолітнього, час і мотиви затримання. Протокол підписується службовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмови затриманого від підписання протоколу у ньому робиться запис про це. Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомляються його батьки або особи, які їх замінюють.

При адміністративному затриманні закон передбачає можливість провадити особистий огляд затриманого уповноваженими на те службовими особами. Такий огляд може провадитися особами однієї статі в присутності понятих тієї ж статі. Крім того, при наявності у неповнолітнього речей (ручної кладі, багажу, знарядь полювання тощо) також може провадитись огляд речей уповноваженими на те службовими особами. У невідкладних випадках речі можуть бути піддані огляду з участю двох понятих, якщо неповнолітній відсутній. Про особистий огляд, огляд речей складається протокол або про це робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення або в протоколі про адміністративне затримання.

Якщо речі й документи були знаряддям або безпосередньо об'єктом адміністративного правопорушення і були виявлені при особистому огляді, вони можуть бути вилучені і зберігаються до розгляду матеріалів про адміністративне правопорушення. Після розгляду справи, залежно від результатів, вони або конфіскуються, або повертаються неповнолітньому, або знищуються, а при оплатному вилученні речей – реалізуються.

При вилученні речей і документів складається протокол, або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, або у протоколі про адміністративне затримання.

Адміністративне затримання неповнолітнього, який вчинив адміністративне правопорушення, може тривати не більше трьох години, за винятком випадків, коли встановлені інші строки адміністративного затримання. Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення порушника для складання протоколу, а якщо неповнолітній перебував у стані алкогольного сп'яніння – з часу витвереження. У ст. 267 КпАП України передбачено можливість оскаржити адміністративне затримання, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів самим неповнолітнім або його законним представником у вищестоящий орган відносно органу, який застосував ці заходи, або прокуророві.

Серед заходів адміністративного примусу, що застосовуються до неповнолітніх, особливою профілактичною спрямованістю відзначається постановка на облік неповнолітніх, що потребують індивідуально-профілактичного впливу і офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки. Офіційне застереження може виноситися особам, які досягли 14-річного віку. Офіційне застереження неповнолітніх здійснюється в присутності батьків або осіб, які їх замінюють [59, с. 94]. Також офіційне застереження може бути застосоване до батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання обов’язків по вихованню своїх дітей і своєю антигромадською поведінкою сприяють вчиненню неповнолітніми правопорушень [12, с. 25].

Офіційне застереження повинно здійснюватись після або поряд із застосуванням методів переконання. З метою посилення профілактичної дії офіційного застереження можна здійснювати цей захід в присутності представників громадських організацій, трудового колективу, близьких профілактованого. Як тактичний захід можна використовувати повідомлення про офіційне застереження неповнолітнього за місцем його навчання, проживання, роботи тощо [12, с. 26].

Зазначені заходи відіграють важливу профілактичну роль, тому,

що їх головна мета – не тільки відреагувати на протиправну поведінку, але й не допустити рецидиву у майбутньому.

Виходячи з Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх, на профілактичний облік у КМСН ставляться такі неповнолітні: звільнені з місць позбавлення волі; засуджені, відносно яких виконання вироку про позбавлення волі відстрочено, а також засуджені умовно або до виправних робіт; обвинувачені у вчиненні злочину і не взяті під варту в період попереднього слідства; неповнолітні, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності; звільнені із спеціальних навчально-виховних закладів (загальноосвітньої школи і професійного училища соціальної реабілітації); неповнолітні, яким лікувально-профілактичною установою встановлено діагноз "наркоманія".

На кожного неповнолітнього, що перебуває на профілактичному обліку, заводиться профілактична справа. Із переліку неповнолітніх, які обов'язково повинні перебувати на обліку у відділах КМСН, виходить, що це ті неповнолітні, які раніше вчиняли правопорушення, а також ті, що були звільнені від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами.

Відділами КМСН ведуться також превентивні обліки неповнолітніх, які систематично залишають сім'ї чи спеціальні навчально-виховні заклади, вчинили адміністративні правопорушення та інших категорій неповнолітніх, від яких можна очікувати вчинення злочинів. Ці обліки ведуться без заведення справи на неповнолітнього. Із втратою чинності наказу МВС України № 06 від 9 лютого 1996 р. ведення цих обліків нормативно не врегульоване.

Термін перебування на профілактичному обліку неповнолітніх у КМСН Законом України "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи"[131] та Положенням про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх [142] не визначено. Виходячи із практики, такі неповнолітні в основному перебувають на профілактичному обліку до досягнення ними віку 18 років.

Згідно з п. 10.1 наказу МВС України від 20.10.2003 р. № 1212 "Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України", дільничні інспектори міліції здійснюють у межах своєї компетенції контроль та індивідуально-профілактичну роботу з неповнолітніми, стосовно яких здійснюється профілактична робота підрозділами кримінальної міліції у справах неповнолітніх. При взятті на облік дільничним інспектором міліції неповнолітніх, стосовно яких здійснюється профілактична робота підрозділами кримінальної

міліції у справах неповнолітніх, заводяться алфавітні картки обліку (п. 10.7 наказу МВС № 1212) [118].

Важливе значення у здійсненні ОВС індивідуальної профілактики серед неповнолітніх відіграє метод впливу на мікросередовище, що оточує профілактованого [12, с. 29]. Цей метод використовується тоді, коли на неповнолітнього справляє негативний вплив його оточення. Джерела негативного впливу можуть бути у сім'ї, у навчальному закладі, у трудовому колективі, у найближчому оточенні. Для усунення негативного впливу можуть застосовуватись наступні заходи:

- Проведення індивідуально-виховної та профілактичної роботи з носіями такого впливу (бесіди, попередження, примус). Так, при здійсненні на неповнолітнього негативного впливу з боку батьків, до них можуть застосовані такі заходи примусу, як офіційне застереження або накладення адміністративного стягнення, передбаченого ст. 184 КпАП України.
- Профілактованого ізолюють від носія негативного впливу (наприклад, вилучення дітей з неблагополучних сімей у порядку, передбаченому законодавством, переведення неповнолітнього до іншого навчального закладу).

Вирішуючи або рекомендуючи застосування методів індивідуальної профілактики, треба враховувати їх виховний ефект, своєчасність та особу неповнолітнього, який зазнає профілактичного впливу.

З метою виявлення факторів, що знижують ефективність застосування методів загальної та індивідуальної профілактики, було опитано 111 співробітників КМСН Харківської та Полтавської областей. Для цього було розроблено анкету для співробітників кримінальної міліції у справах неповнолітніх, яка містила питання щодо уточнення даних про співробітників КМСН (стать, вік, освіта, стаж роботи в ОВС, стаж роботи у КМСН); визначення найпоширеніших правопорушень, які вчиняються неповнолітніми; видів, форм, методів профілактики, які застосовуються співробітниками КМСН при здійсненні ними індивідуальної та загальної профілактики; основних проблем, з якими стикаються співробітники КМСН при здійсненні профілактичної діяльності серед неповнолітніх; пріоритетних напрямків організації цієї діяльності тощо.

Співробітники КМСН, відповідно до результатів опитування, розподілились (у % відношенні) наступним чином (див. додаток Д):

За віком:

- 21–24 роки – 32%;
- 25–30 років – 31%;
- 31–40 років – 36%;
- 41–50 років – 1%.

За статтю:

- жіноча – 27%;
- чоловіча – 73%.

За освітою:

- вища – 76%;
- незакінчена вища – 19%;
- середня – 1%;
- середньо-технічна – 1%;
- технічно-спеціальна – 1%;
- середньо-спеціальна – 2%.

За строком служби в ОВС:

- до 1 року – 6%;
- 1–4 роки – 35%;
- 5–10 років – 32%;
- 11–15 років – 24%;
- 16–20 років – 2%;
- більше 20 років – 1%.

За строком служби у КМСН:

- до 1 року – 20%;
- 1-4 роки – 50%;
- більше 5 років – 30%.

За територією обслуговування:

- співробітники КМСН територіальних ОВС – 68% ;
- співробітники КМСН транспортних ОВС – 37%.

Респондентам ставилось запитання “Який вид профілактики Ви вважаєте більш ефективним у роботі з неповнолітніми?” На це запитання 49% респондентів відповіли, що вважають найбільш ефективним видом профілактики – індивідуальну профілактику, 25% – загальну; 26% – і загальну, і індивідуальну профілактику.

На запитання “Які заходи загальної профілактики Ви використовуєте у своїй діяльності?” 31% респондентів вказали, що використовують у своїй діяльності такий вид загальної профілактики, як проведення бесід з неповнолітніми у навчальних закладах, 30% – проведення лекцій та бесід у школах з батьками, 45% – проведення роботи з керівництвом шкіл, вчителями, 16% – проведення загально-масових заходів за участю неповнолітніх та співробітників міліції, 15% – проведення спецоперацій щодо виявлення неповнолітніх правопорушників.

Переважна більшість респондентів (60%) вважають найбільш ефективними заходами індивідуальної профілактики проведення бесід з неповнолітніми правопорушниками. Ефективність покарання неповнолітніх правопорушників визнали 24% респондентів, надання допомоги неповнолітнім – лише 15% з них.

На запитання “Що найбільш важливо у вашій діяльності?” 67% респондентів зазначили, що важливим у своїй діяльності вважають розкриття злочинів, вчинених неповнолітніми; 43% – здійснення профілактичної роботи серед неповнолітніх, 39% – взаємодію з іншими державними та громадськими органами, що здійснюють профілактичну роботу серед неповнолітніх, 38% – виявлення та постановка на облік неповнолітніх, з боку яких можливе вчинення правопорушень, 30% – здійснення індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітніми, що перебувають на обліку. На це запитання респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді.

Респондентам ставилось запитання “Що, на Ваш погляд, необхідно зробити для підвищення якості профілактичної діяльності серед неповнолітніх?” Відповідаючи на це запитання, респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді. Більшість з них відмітила необхідність створення спеціалізованої служби профілактики серед неповнолітніх (68%), налагодження взаємодії з іншими суб’єктами профілактики правопорушень серед неповнолітніх (40%), втілення у практичну діяльність методики виявлення об’єктів профілактики та здійснення з ними профілактичної роботи (32%).

При відповіді на запитання “З якими проблемами Ви стикаєтесь при здійсненні профілактичної роботи серед неповнолітніх?” 40% опитаних звернули увагу на проблему неналежного нормативного забезпечення профілактичної діяльності підрозділів КМСН, на брак часу – 45%, на проблеми матеріального характеру (відсутність транспорту, бензину і т. ін.) – 32%, низьку правову освіту неповнолітніх – 10%, неорганізованість дозвілля неповнолітніх – 10%, відсутність зацікавленості з боку батьків у вирішенні проблем неповнолітніх – 25%, відсутність механізму взаємодії між суб’єктами профілактики – 15%, проблеми з передачею неповнолітніх до притулків – 32%. Близько 40% респондентів вказали на проблеми, пов’язані з одночасним здійсненням ними оперативно-розшукової та профілактичної роботи.

На запитання “Чи надають Вам допомогу у здійсненні профілактики правопорушень серед неповнолітніх інші суб’єкти профілактики?” 36% респондентів відзначили, що їм надають допомогу навчальні заклади у вигляді інформації про підлітків, що скоїли правопорушення, а також в організації бесід з неповнолітніми та їх батьками, 56% відзначили допомогу служб у справах неповнолітніх у спільному проведенні рейдів, 8% вказали, що інші суб’єкти профілактики їм не надають допомоги.

Проаналізувавши результати опитування співробітників КМСН,

які ми частково наводили у Розділі 1, можна визначити наступні фактори, які знижують ефективність профілактичної діяльності серед неповнолітніх:

- при постановці на облік неповнолітнього про правопорушення, яке він вчинив, стає відомо широкому оточенню (батькам, друзям, сусідам, одноліткам, школі). Це сприяє закріпленню стигми , а стигма обумовлює розвиток девіантної кар'єри. Таким чином, заходи, які повинні виправляти неповнолітніх правопорушників, сприяють становленню подальшої їх криміналізації;
- автоматичне виключення стигматизованого неповнолітнього з багатьох соціально позитивних процесів;
- недоліки нормативно-правового забезпечення профілактичної діяльності, що здійснюється КМСН;
- погане матеріальне оснащення КМСН;
- неукомплектованість кадрами;
- відсутність методичного забезпечення;
- поширення формального здійснення індивідуальної профілактичної роботи з неповнолітніми (причиною цього здебільшого є брак часу у співробітників КМСН, використання співробітників КМСН не за призначенням тощо);
- орієнтація діяльності КМСН на розкриття злочинів;
- слабка взаємодія з іншими суб'єктами профілактики;
- відсутність механізму обміну інформацією між органами, які ведуть профілактичний облік неповнолітніх тощо.

Усі ці негативні фактори повинні бути враховані у майбутньому під час організації профілактичної діяльності та ведення профілактичних обліків.

Підбиваючи підсумки викладеного матеріалу, зазначимо, що позитивні зрушення у діяльності ОВС з профілактики правопорушень серед неповнолітніх будуть лише за умов: тісної співпраці та взаємодії КМСН з іншими підрозділами і службами ОВС (транспортними органами, дільничними інспекторами, ПРН, ППС тощо); залучення до профілактичної діяльності всіх суб'єктів профілактики, у тому числі й громадськості; розробки механізму взаємодії та координації діяльності суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх; поєднання та якісного здійснення заходів загальної та індивідуальної профілактики, їх своєчасності, регулярності, реальності, відповідності профілактичних заходів об'єкту профілактики (чим сильнішою є криміногенна "ураженість" об'єкта профілактики, тим інтенсивніші повинні бути заходи щодо нього); підготовки кваліфікованих кадрів для КМСН. Співробіт-

ники КМСН повинні володіти психологічними та педагогічними прийомами, способами, методами роботи з неповнолітніми; проведення тренінгів зі співробітниками КМСН щодо здійснення ними профілактичної роботи як з неповнолітніми, так і їх батьками; приведення у відповідність до сучасних потреб відомчих нормативних актів, які регулюють питання здійснення ОВС профілактичної діяльності серед підлітків; втілення у практику профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками надійних психолого-педагогічних методик, застосування широкого спектру заходів цілеспрямованого впливу, що забезпечить успішну соціалізацію та ресоціалізацію неповнолітніх, усунення можливості рецидиву.

Для підвищення ефективності застосування такого заходу, як постановка неповнолітнього на профілактичний облік і уникнення при цьому порушень їх прав та законних інтересів, пропонуємо у Законі України "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи" чітко закріпити:

- перелік органів та установ, які повинні вести профілактичні обліки неповнолітніх;
- види профілактичних обліків;
- мету постановки на облік;
- категорії неповнолітніх, які повинні перебувати на обліку;
- механізм постановки та зняття з обліку;
- порядок виявлення та постановки на профілактичний облік неповнолітніх;
- підстави постановки на облік неповнолітнього та зняття з нього;
- форми та методи профілактичної роботи з неповнолітніми;
- термін перебування на обліку та ін. [101].

Також для підвищення ефективності діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх необхідно розробити методику типової діагностики особи неповнолітнього правопорушника. Для кожного типу профілактованих доцільно визначити найбільш ефективні методи профілактики та їх тривалість, визначити критерії, які дозволять оцінити результати профілактичної роботи з неповнолітнім. Про ефективність застосованих до неповнолітнього заходів профілактики можна буде говорити після діагностування неповнолітніх: якщо у поведінці профілактованого, після проведення з ним відповідної профілактичної роботи, стали помітними позитивні зрушення, то робота ведеться у правильному напрямку, а якщо цього не спостерігається, то необхідно корегувати методи профілактики. Така типологія може буди використана співробітниками КМСН як методологічна основа індивідуально-

профілактичної роботи з неповнолітніми.

Реалізація вищезазначених заходів, на думку автора, поліпшить результативність діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Складність і багатоплановість завдань, які вирішуються ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, а також значна кількість інших суб'єктів, які здійснюють цю діяльність у межах своєї компетенції, з використанням специфічних форм та методів профілактичної роботи, передбачає необхідність постійної взаємодії та узгодження зусиль усіх суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Забезпечити це можна лише шляхом чіткої організації їх системи.

Організація обумовлена існуванням специфічного виду управлінських відносин – організаційних, які повинні забезпечити узгодженість та ритмічність взаємодії компонентів системи. Існування організаційних відносин обумовлене необхідністю формування і підтримання роботи системи на необхідному рівні [79, с. 26]. Будь-яка організаційна діяльність спрямована на створення умов для здійснення тих чи інших видів робіт. Організація є початковим і вирішальним ланцюгом будь-якої діяльності.

О.Н. Литвинов та Т.С. Гавриш, розглянувши зміст організації, зазначили, що ця категорія трактується не однозначно. В одних випадках під організацією розуміють певне соціальне формування – державний або громадський орган, трудовий колектив; в інших – стан об'єкта або суб'єкта управління, їх упорядкованість і цілісність із функціональної та структурної точок зору. Вони відзначили, що між різними аспектами поняття "організація" існує тісна взаємодія. На їх думку, організація, яка виступає як упорядкований стан системи, є результатом цілеспрямованого здійснення організації як певного виду діяльності. Її виконання передбачає створення конкретних соціальних систем (формування їх функціональної та організаційної структур; обґрунтування штатної чисельності; підбір та розстановку кадрів; інформаційне, матеріально-технічне і фінансове забезпечення, а також забезпечення цілісності компонентів системи на основі взаємозв'язку, що гарантує їх надійну взаємодію і відокремлення у системі певного органу, на який буде покладено управління у формі координації, якщо мова йде про профілактику правопорушень) [79, с. 29].

На думу О.М. Бандурки та Л.М. Давиденка, єдність дій суб'єктів профілактики правопорушень забезпечується, з одного боку, взаємодією самих суб'єктів профілактики, а з іншого – координуючою діяльністю

органів та організацій, на які такий обов'язок покладено законодавством [14, с. 274].

Взаємодія у профілактиці правопорушень являє собою спільну участь і зв'язок окремих осіб, органів і підрозділів у процесі цієї діяльності, що здійснюється на основі вирішення загальних завдань, розподілу компетенцій, функцій, повноважень, взаємних зобов'язань [93, с. 170].

Ознаками такої взаємодії є: наявність загального об'єкта; багатосуб'єктність, тобто наявність декількох учасників взаємодії, яким притаманні специфічні форми і методи профілактичної роботи; узгодженість їх дій; співробітництво, взаємодопомога суб'єктів з метою досягнення загальної мети [93, с. 170].

Участь у спільній профілактичній діяльності суб'єктів однієї або різних систем передбачає виділення внутрішньої (суб'єкти однієї системи) і зовнішньої (суб'єкти різних систем) взаємодії.

За змістом взаємодія може бути: інформаційною (обмін інформацією, проведення нарад, ділових зустрічей); консультаційно-методична (спільне консультування, надання методичної допомоги); функціональна (часткове виконання спільної роботи, спільна діяльність); організаційна (прийняття загальних управлінських рішень, спільне планування профілактичних заходів тощо).

Відповідно до положення суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх взаємодія в ієрархії системи управління може бути вертикальною (суб'єкти знаходяться на різних рівнях ієрархії), горизонтальною (суб'єкти знаходяться на одному рівні ієрархії) або змішаною, яка поєднує у собі елементи двох попередніх [20, с 294, 92, с. 85.].

Єдність часу і місця спільної роботи суб'єктів профілактики при наявності єдиної мети дозволяє виділити *опосередковану взаємодію*, яка характеризується самостійністю суб'єктів взаємодії у межах вирішення спільних завдань і *безпосередню,* при якій суб'єкти здійснюють спільні заходи, що характеризуються єдністю безпосереднього керівництва [93, с. 171].

У першому випадку використовуються можливості спеціалізації, професіоналізму, особистої ініціативи співробітників під час виконання профілактичних функцій, але спостерігається роз'єднаність її учасників, зайві витрати часу на проходження інформації, ускладнюється процес управління. У другому випадку процедура взаємодії спрощується, підвищується мобільність і гнучкість під час здійснення заходів профілактики, але в той же час при такій взаємодії обмеженим стає вибір методів вирішення завдань, зменшуються можливості для особи-

стої ініціативи, використання професійних знань. Також наявність координатора зменшує особисту відповідальність учасників взаємодії [93, с. 171].

Ефективність спільної профілактичної роботи серед неповнолітніх забезпечується організацією взаємодії, тобто узгодженням діяльності її суб'єктів шляхом здійснення на них управлінського впливу. Тобто організація взаємодії є різновидом управлінської діяльності, яка здійснюється суб'єктами, наділеними владними повноваженнями стосовно учасників спільної профілактичної роботи.

Мета організації взаємодії суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх – узгодження дій суб'єктів взаємодії; забезпечення спільного використання сил та засобів в інтересах ефективної й раціональної профілактики правопорушень.

Важливим завданням організації взаємодії є упорядкування дій різних суб'єктів профілактики, усунення їх роз'єднаності і дублювання при здійсненні профілактичного впливу на неповнолітніх.

Організатором взаємодії може бути будь-який із суб'єктів, який у більшій мірі зацікавлений у проведенні спільної роботи і наділений у зв'язку з цим, навіть тимчасово, певними владними повноваженнями. Якщо організація взаємодії здійснюється постійним суб'єктом управління – керівником тієї чи іншої системи – то це координація взаємодіючих суб'єктів профілактичної діяльності [93, с. 172].

Координація завжди передбачає підпорядкування нижчих органів суб'єкту управління – координуючому центру. Разом з тим відносини координації не слід ототожнювати з відносинами субординації. Останні існують між керівником і підлеглим та характеризуються керуванням та підпорядкування. Зміст відносин субординації полягає у тому, що керівник на основі правового статусу та нормативно-правового акта визначає цілі та задачі, обов'язки підлеглого, а останній повинен чітко виконувати його приписи. Координатор та інші суб'єкти координації не пов'язані відносинами підпорядкування. Відносини координації виникають між різними органами і відомствами одного рівня і спрямовані на досягнення узгодженості їх дій з метою успішного вирішення поставлених завдань [16, с. 274].

Виходячи з повноважень суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх, можна зазначити, що функції координаторів цієї діяльності на сьогоднішній день здійснюють органи прокуратури та служби у справах неповнолітніх. Кожен з цих органів координує окремий напрямок профілактичної роботи, виходячи зі своїх повноважень. Так, органи прокуратури координують діяльність правоохоронних ор-

ганів у сфері боротьбі зі злочинністю, а служби у справах неповнолітніх – зусилля органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності у вирішенні питань соціального захисту неповнолітніх та організації роботи щодо запобігання бездоглядності й правопорушенням серед них. На жаль, на сьогодні немає єдиного координаційного центру з профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Звертаючись до визначення взаємодії ОВС з іншими суб'єктами профілактики правопорушень серед неповнолітніх, зазначимо, що це, на думку автора, узгоджена за часом, місцем, способом, цілями спільна діяльність ОВС та інших суб'єктів профілактики, спрямована на вирішення завдань держави у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх та їх соціального та правового захисту.

У системі суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх ОВС займають особливе місце, яке визначається їх призначенням, компетенцією, реальними можливостями (інформаційними, організаційними, кадровими тощо). Профілактика правопорушень серед неповнолітніх для ОВС є, так би мовити, "наскрізною" функцією цих органів усіх рівнів, їх галузевих служб, підрозділів та співробітників, але слід відзначити, що різні служби та підрозділи ОВС здійснюють загальну та індивідуальну профілактику правопорушень серед неповнолітніх у межах своєї компетенції та з використанням специфічних прийомів та способів. Це обумовлює необхідність узгодження їх діяльності шляхом організації внутрішньої взаємодії. При відсутності такої взаємодії кожен з них буде функціонувати виходячи із власних завдань.

Таким чином, необхідність взаємодії служб та підрозділів ОВС обумовлюється єдністю інтересів у вирішенні завдань профілактики правопорушень у цілому та серед неповнолітніх зокрема, а також важливістю підвищення ефективності профілактичної діяльності ОВС, що можливо лише за умови об'єднання зусиль усіх його сил та засобів. Заходи, що використовуються різними підрозділами і службами у профілактиці правопорушень серед неповнолітніх, взаємо посилюють та доповнюють один одного. Тому покращення взаємодії служб та підрозділів ОВС у здійсненні профілактики правопорушень серед неповнолітніх є важливим організаційним заходом підвищення ефективності та результативності усієї профілактичної діяльності серед неповнолітніх.

Багатоплановість завдань профілактики правопорушень серед неповнолітніх, динаміка і багатоваріантність конкретних умов, у яких діють ті чи інші служби та підрозділи ОВС, визначають різні форми та-

кої взаємодії [82, с. 34]. Найбільш поширеними з них є:

- Обмін інформацією між службами та підрозділами ОВС.
- Проведення спільних нарад, занять, інструктажів.
- Спільне планування профілактичних заходів (планів профілактики правопорушень серед неповнолітніх, планів комплексних профілактичних заходів тощо). За результатами обговорення керівники взаємодіючих служб приймають відповідне управлінське рішення, яке є організаційною основою для здійснення взаємодії.
- Узгоджене планування заходів, яке реалізується під час розробки планів окремих служб з виділення задач співвиконавців для вирішення особливо важливих завдань.
- Спільне виконання окремих заходів, передбачених планом тієї чи іншої служби. При цьому повинні бути конкретизовані задачі, відповідальність і порядок дій співвиконавців.
- Надання допомоги службам у виконанні ними профілактичних заходів шляхом інформаційного забезпечення, виділення співробітників або технічних засобів, створення необхідних умов роботи.
- Створення спеціальних груп із співробітників різних служб для вирішення конкретних профілактичних завдань.

Використання тієї чи іншої форми взаємодії обирається, виходячи із завдань, які необхідно вирішити, оперативної обстановки, особливостей функцій суб'єктів взаємодії тощо.

Основними суб'єктами організації внутрішньої взаємодії служб та підрозділів ОВС є керівник ОВС або його заступник – щодо служб, які ним керуються, а подекуди штаб, чергова частина. Організаційною основою взаємодії служб та підрозділів ОВС є плани основних організаційних заходів, а також спеціальні плани, у яких передбачається здійснення комплексних заходів.

Особливе значення має організація взаємодії служб та підрозділів ОВС у здійсненні індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітніми. Зусилля підрозділів і служб ОВС у цьому випадку повинні спрямовуватись на виявлення неповнолітніх, з боку яких можна очікувати вчинення правопорушень, забезпечення контролю за їх поведінкою та способом життя, вжиття до них арсеналу засобів, методів виховально-профілактичного впливу з метою їх виправлення, недопущення вчинення ними правопорушень.

У системі ОВС обов'язок безпосереднього здійснення профілактики правопорушень серед неповнолітніх покладено на КМСН та ПРН. Виконуючи профілактичну роботу з неповнолітніми, КМСН взаємодіє переважно з дільничними інспекторами міліції, слідчими та ППС.

Так, КМСН як орган дізнання готує матеріали справи і передає їх слідчому. Після передачі справи слідчому працівники КМСН можуть виконувати його письмові доручення, керуючись при цьому вимогами закону.

Працівники КМСН за дорученням слідчого або при одержанні повідомлення, що в конкретному приміщенні знаходяться предмети або документи, які мають значення для доказів у кримінальній справі, проводять обшук. Ці дії проводяться з додержанням вимог кримінально-процесуального законодавства.

На основі постанови органу дізнання, слідчого, санкціонованої прокурором, неповнолітні, які вчинили у віці від 11 до 14 років суспільно-небезпечні діяння, якщо є потреба негайно ізолювати їх, направляються до ПРН. Під час знаходження цих неповнолітніх у ПРН з ними проводиться індивідуально-виховна робота.

Взаємодія КМСН та дільничних інспекторів здійснюється переважно у формі обміну інформацією. Так, при постановці неповнолітнього на облік КМСН інформація про нього передається дільничному інспектору міліції за місцем його проживання. Дільничний інспектор міліції ставить на облік такого неповнолітнього і здійснює з ним індивідуально-профілактичну роботу щодо попередження вчинення з його боку злочинів та інших правопорушень [118], контролює його поведінку за місцем проживання і навчання, виявляє дорослих, які можуть здійснювати негативний вплив на неповнолітнього і сповіщають про це КМСН.

Відповідно до Положення про службу дільничних інспекторів міліції у системі МВС, дільничні інспектори міліції здійснюють заходи щодо попередження та припинення злочинів та адміністративних правопорушень, зокрема, серед неповнолітніх, виявляють обставини, які сприяють їх вчиненню, і у межах своїх повноважень вживають заходів щодо їх усунення, взаємодіють з працівниками оперативних та слідчих підрозділів у попередженні та розкритті злочинів (п. 11.2) [118].

Дільничні інспектори міліції беруть участь у підготовці та проведенні комплексних операцій з попередження правопорушень серед неповнолітніх. Спільно з патрульно-постовими нарядами, членами громадських формувань здійснюють патрулювання, обхід дільниці, перевірку під'їздів будинків, горищ та підвальних приміщень з метою виявлення та вилучення криміногенного елементу, припинення злочинів та інших правопорушень. Надають під час несення служби рекомендації міліціонерам ППС щодо форм та методів профілактичної роботи. Встановлюють місця збору криміногенного елементу, осіб, які втягують

неповнолітніх у злочинну діяльність [118]. Про виявлених неповнолітніх, що вчинили правопорушення та осіб, що втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, дільничні інспектори міліції сповіщають КМСН.

Ефективність профілактичної діяльності серед неповнолітніх багато в чому залежить від того, наскільки тісно взаємодіють підрозділи КМСН територіальних ОВС з підрозділами КМСН на транспорті. Підрозділи КМСН на транспорті здійснюють виявлення дітей, які займаються бродяжництвом і жебракуванням, вчиняють правопорушення на об'єктах транспорту і доставляють цих неповнолітніх до ОВС. Особливістю підрозділів КМСН на транспорті є те, що вони не ведуть профілактичні обліки неповнолітніх. Профілактична робота з неповнолітніми, виявленими співробітниками КМСН на транспорті, здійснюється підрозділами КМСН територіальних ОВС за місцем проживання цих неповнолітніх.

Найбільш поширеними формами взаємодії територіальних підрозділів КМСН з підрозділами КМСН на транспорті є: проведення спільних операцій та рейдів на прилеглих до об'єктів транспорту територіях; обмін інформацією; планування і проведення спільних заходів щодо виявлення і запобігання вчинення неповнолітніми правопорушень, а також осіб, які негативно впливають на формування неповнолітніх, постановки на профілактичний облік в ОВС за місцем проживання правопорушників і проведення з ними профілактичної роботи тощо.

КМСН взаємодіють і з іншими службами та підрозділами ОВС. Ця взаємодія проявляється переважно у спільному проведенні спецоперацій та інших комплексних заходів, спрямованих на профілактику правопорушень серед неповнолітніх.

Діяльність по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх не можна вважати винятковою прерогативою однієї служби КМСН та її підрозділів. У цій діяльності повинні брати участь і дільничні інспектори міліції, і співробітники ППС, і інші служби та підрозділи ОВС, які під час здійснення своїх основних функціональних обов'язків працюють з неповнолітніми. Тому при здійсненні профілактичної роботи з неповнолітніми необхідно добитись повноти реалізації профілактичних функцій усіма службами та підрозділами ОВС, забезпечивши тим самим "складання" видів їх діяльності у напрямку профілактики правопорушень серед неповнолітніх [93, с. 184]. Тільки в цьому випадку можна розраховувати на ефективність, повноту та якість індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітніми.

Ефективність профілактичної діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх значною мірою залежить від здійснення ними взаємодії з іншими суб'єктами профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Ст. 3 Закону України "Про міліцію" закріплює, що діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням" [127].

Організація зовнішньої взаємодії дозволяє забезпечити успішне вирішення завдань профілактики спільними зусиллями державних органів і громадськості; усунути дублювання в їх діяльності; найбільш ефективно використовувати сили та засоби державних органів і громадськості, а також специфічні для них форми і методи діяльності; підвищити соціальну активність громадськості.

Форми і методи зовнішньої взаємодії ОВС з іншими суб'єктами профілактики правопорушень є різноманітними. Їх використання залежить від конкретних умов, цілей, специфіки вирішуваних задач, компетенції цих суб'єктів та їх можливостей.

Організація керівниками ОВС зовнішньої взаємодії щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх за своїми формами та методами близька до організації внутрішньої взаємодії. Але її зміст визначається особливостями суб'єктів зовнішньої взаємодії, їх задачами, можливостями та компетенцією.

Так, взаємодія ОВС з органами прокуратури здійснюється з урахуванням встановленої Законом України "Про прокуратуру" ролі останньої як координатора діяльності по боротьбі зі злочинністю [139]. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України "Про прокуратуру", Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори координують діяльність по боротьбі зі злочинністю ОВС, органів служби безпеки, органів податкової міліції, органів митної служби, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та інших правоохоронних органів.

Координація цієї діяльності ОВС органами прокуратури здійснюється переважно у таких формах: проведення координаційних нарад; організація робочих груп; обмін інформацією; проведення спільних цільових заходів з метою профілактики злочинів, а також усунення причин та умов їх вчинення; видання спільних наказів, інструкцій та інших нормативних актів з метою профілактики правопорушень; розробка та затвердження спільних узгоджених планів; видання спільних інформаційних видань (збірників, бюлетенів) тощо.

Виходячи зі змісту Закону України "Про прокуратуру", прокурор здійснює нагляд за додержанням і застосуванням законів, зокрема, ор-

ганами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (ст. 30) [139; 154], вживає заходів для того, щоб органи дізнання і попереднього слідства: додержувались передбаченого законом порядку порушення кримінальних справ, розслідування діянь, що містять ознаки злочину, проведення оперативно-розшукових заходів, застосування технічних засобів, припинення та закриття справ, а також дотримувалися строків провадження слідства та тримання під вартою; під час розслідування злочинів неухильно виконували вимоги закону про всебічне, повне і об'єктивне дослідження усіх обставин справи, з'ясовували обставини, які викривають чи виправдовують обвинуваченого, а також пом'якшують і обтяжують його відповідальність; виявляли причини вчинення злочинів і умов, що сприяють цьому, вживали заходів до їх усунення [139].

Наказом Генерального прокурора України № 9 від 26.10.1998 р. “Про організацію роботи органів прокуратури щодо забезпечення нагляду за додержанням законів, спрямованих на попередження правопорушень серед неповнолітніх, захист їх прав” визначені основні повноваження органів прокуратури у цій сфері, зокрема: систематично проводити перевірки додержання вимог законодавства органами державної системи профілактики: у службах і кримінальній міліції у справах неповнолітніх, притулках для неповнолітніх (щокварталу), у загальноосвітніх школах і професійних училищах соціальної реабілітації (один раз на півріччя), ПРН (щомісяця); засобами прокурорського нагляду сприяти підвищенню рівня й ефективності профілактичних заходів КМСН; вимагати від служб у справах неповнолітніх, КМСН, притулків своєчасного виявлення, реального усунення причин та умов, які сприяють поширенню бродяжництва та жебракування серед неповнолітніх, належного влаштування таких дітей; притягнення до відповідальності батьків або осіб, що їх замінюють; звертати особливу увагу на дотримання правових гарантій, передбачених кримінально-процесуальним законодавством для неповнолітніх, на законність затримань; зосередити зусилля на нагляді за додержанням законодавства про охорону життя і здоров’я неповнолітніх, про освіту, працю, соціальну допомогу, відпочинок, дозвілля, захист від жорстокості та насильства як умов запобігання злочинності та правопорушень серед неповнолітніх тощо [107, с. 563, 566].

ОВС взаємодіють із судовими органами переважно при розгляді справ щодо неповнолітнього. Відповідно до вимог ст. 442 КПК України про час і місце розгляду справи про злочин неповнолітнього, суд повідомляє службу у справах неповнолітніх та КМСН і має право викликати представників цих органів на судове засідання. Але при розгляді

справ під час судового засідання про злочини неповнолітніх ці особи мають різний правовий статус.

Так, представник служби у справах неповнолітніх під час судового засідання може заявляти клопотання, ставити запитання підсудному, його законному представникові, потерпілому, свідкам, експертам і спеціалістам, висловлювати свою думку з приводу найбільш доцільної форми перевиховання неповнолітнього. Ці права представникові служби у справах неповнолітніх роз'яснюються судом у підготовчій частині судового засідання.

Що ж стосується представника КМСН, то він має право бути присутнім у залі судового засідання і з дозволу суду давати пояснення (ч. 3 ст. 442 КПК України) [163]. Але слід мати на увазі, що представники служби у справах неповнолітніх і КМСН на підставі постанови чи ухвали суду можуть бути допитані у судовому засіданні як свідки (ч.4 ст.442 КПК України) [163].

На наш погляд, участь представників служб у справах неповнолітніх та КМСН у судовому розгляді справ щодо неповнолітніх правопорушників повинна бути обов’язковою. Бо саме вони можуть надати суду необхідну інформацію про особу неповнолітнього правопорушника, спосіб життя, становище у сім’ї, а також запропонувати найбільш ефективні заходи впливу для конкретного неповнолітнього.

У своїй діяльності КМСН тісно взаємодіє зі службами у справах неповнолітніх. Вони здійснюють обмін необхідною інформацією; проводять разом профілактичну роботу щодо запобігання проявам правопорушень серед неповнолітніх, своєчасного виявлення угрупувань та осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, наркоманію, жебракування та притягнення їх до відповідальності; забезпечення своєчасного виявлення неблагополучних сімей, їх облік і соціальний супровід, комплексне вивчення та розв'язання проблем дітей та сімей, у яких вони виховуються; планують та проводять спільні комплексні заходи, спрямовані на профілактику бродяжництва та правопорушень серед неповнолітніх, їх соціальний та правовий захист; проводять спільні наради, семінари, конференції, присвячені вирішенню проблем правопорушень серед неповнолітніх тощо.

Взаємодія ОВС зі службами у справах неповнолітніх має деякі особливості, обумовлені тим, що служби у справах неповнолітніх виступають у ролі координаторів зусиль місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності у вирішенні питань соціального захисту неповнолітніх та організації роботи, спрямованої на запобігання бездо-

глядності та правопорушень серед них [160].

Так, у п. 4 Типового положення про службу у справах неповнолітніх обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 листопада 1999 р. № 2136 закріплюються основні завдання служб, зокрема, надання місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності, громадським організаціям, громадянам у межах компетенції практичної, методичної та консультативної допомоги; координування їх зусиль у вирішенні питань соціального захисту неповнолітніх та профілактики правопорушень серед них [160].

При вирішенні питання щодо влаштування дітей, які: заблукали; були покинуті батьками або піклувальниками; жебракують і місце перебування їх батьків не встановлено; залишилися без піклування батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників); залишили сім'ю чи навчальний заклад; вилучені із сімей, перебування в яких загрожувало їх життю і здоров'ю; не мають постійного місця проживання і засобів до життя, ОВС взаємодіють з притулками для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх. Підставою для прийняття до притулку такої дитини є акт КМСН про її доставлення до притулку [143].

Притулки для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх протягом доби після встановлення особи неповнолітнього надсилають відомості про місце його перебування батькам (усиновителям) або опікунам (піклувальникам), органам внутрішніх справ, а також навчальним закладам, підприємствам, установам та організаціям, де навчався або працював неповнолітній. ОВС, у свою чергу, допомагають співробітникам притулку у встановленні особи неповнолітнього, його місця проживання тощо.

Хоча у п. 12 Типового положення про притулок для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх визначається, що прийняття неповнолітніх та надання їм необхідної допомоги здійснюється притулком цілодобово протягом календарного року [143], співробітники ОВС подекуди стикаються з тим, що притулки відмовляють у прийнятті дітей, мотивуючи це тим, що у них карантин, ремонт або просто немає місць. Це викликає деякі труднощі для співробітників ОВС, які повинні шукати інших шляхів, аби влаштувати виявлених ними неповнолітніх. Це позначається на ефективності діяльності ОВС, бо витрачається багато часу на те, що повинно здійснюватись швидко, за відпрацьованою схемою взаємодії між цими органами. Тому, на наш погляд, питання передачі ОВС неповнолітніх до притулків для неповнолітніх служб у справах непов-

нолітніх повинні бути чітко нормативно врегульовані.

Важливе значення для здійснення ефективної профілактичної діяльності ОВС має їх взаємодія з органами освіти. Так, ОВС з метою профілактики правопорушень серед неповнолітніх та підвищення їх правової освіти, правової культури та правової свідомості неповнолітніх взаємодіють з навчальними закладами. Ця взаємодія полягає у проведенні співробітниками КМСН у навчальних закладах бесід, лекцій на правову тематику з неповнолітніми та їх батьками. При цьому керівництво навчальних закладів надає необхідну допомогу в їх організації та проведенні.

Ефективність цих заходів подекуди знижується під впливом таких факторів, як: відсутність методичного забезпечення, відсутність у співробітників КМСН психологічних та педагогічних навичок роботи з різновіковою аудиторією, застарілі методи роботи. Тому, на наш погляд, необхідно здійснити відповідне методичне забезпечення роботи співробітників КМСН. Тематика лекцій має розроблятись з урахуванням віку, психологічних особливостей неповнолітніх, відповідно до цього ж повинен подаватись і матеріал лекцій. У розробці цих лекцій повинні взяти участь не тільки юристи, а й психологи. При проведенні лекцій та бесід співробітники КМСН повинні володіти психологічними та педагогічними прийомами і способами роботи з аудиторією, тому необхідно проводити постійні тренінги для співробітників КМСН, які дозволять оволодіти їм цими навичками.

Взаємодія ОВС з навчальними закладами здійснюється також у формі обміну необхідною інформацією. КМСН надає інформацію керівництву шкіл про неповнолітніх, з якими вони здійснюють індивідуально-профілактичну роботу, а керівники навчальних закладів за необхідності надають співробітникам КМСН інформацію про неповнолітніх, що перебувають на внутрішньошкільному обліку. Ця інформація допомагає співробітникам КМСН у пошуках неповнолітніх, які вчинили правопорушення, виявленні та усуненні причин та умов вчинення ними правопорушень тощо.

Крім цього, ОВС взаємодіють зі школами та професійними училищами соціальної реабілітації. Їх взаємодія здійснюється переважно у формі обміну інформацією. Так, співробітники ПРН відповідно до п. 6.4 наказу МВС України № 384 від 13.07.1996 р. “Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ” [117], отримавши ухвалу суду про направлення неповнолітнього у спеціальну установу, оформляють особову справу і направляють її до Управління (відділу) освіти або Міністерства освіти Украї-

ни для отримання путівки до конкретного спеціального навчально-виховного закладу. Після отримання путівки неповнолітній направляється в цей заклад у супроводі працівника ПРН. Порядок оформлення особових справ для направлення неповнолітніх до спеціальних навчально-виховних закладів здійснюється згідно з Інструкцією, затвердженою наказом Міністерства освіти України від 27 грудня 1994 р. № 362 [117].

Слід відзначити, що співробітники ПРН часто стикаються з тим, що під час оформлення справи неповнолітнього, для відправлення його до школи або професійного училища соціальної реабілітації, виявляються медичні протипоказання. Як правило, неповнолітні з неблагополучних сімей мають цілий букет хронічних захворювань, переважна більшість яких є підставою для заборони поміщення цих неповнолітніх у школи та професійні училища соціальної реабілітації. Виникає ситуація, коли суд прийняв рішення про направлення неповнолітнього до закладу соціальної реабілітації, а здійснення цього рішення неможливе внаслідок медичних протипоказань. Справа такого неповнолітнього знову направляється на розгляд суду для застосування до нього інших заходів впливу. При цьому, у випадку вчинення таким неповнолітнім тяжкого злочину, поміщенню його у колонію, де режим утримання більш жорсткий, ніж у школах та професійних училищах соціальної реабілітації, ці медичні протипоказання не заважають.

На наш погляд, необхідно, по-перше, проводити медичне обстеження неповнолітніх ще на стадії досудового слідства, що дозволить суду вживати до неповнолітнього адекватні заходи впливу. По-друге, переглянути даний перелік протипоказань за умови забезпечення відповідного лікування цих неповнолітніх у закладах соціальної реабілітації. Для цього необхідно або розширити медичну базу закладів соціальної реабілітації, або створити на базі існуючих закладів соціальної реабілітації декілька профільних, куди б можна було поміщати неповнолітніх з різними видами відхилень.

ОВС при здійсненні профілактики правопорушень серед неповнолітніх тісно взаємодіють з органами охорони здоров'я, які вирішують задачі боротьби з пияцтвом, наркоманією, венеричними захворюваннями, СНІДом, вживають заходи щодо осіб з психічними розладами, з агресивними схильностями, надають допомогу постраждалим від злочинів і нещасних випадків. Взаємодія полягає переважно в спільному здійсненні профілактичних заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють вчиненню неповнолітніми правопорушень, а також наданні необхідної допомоги вказаним органам у вирішенні їх функціональних завдань. Прикладом такої взаємодії можна назвати виявлення та постановку на

облік неповнолітніх осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини [115].

Специфічним суб'єктом зовнішньої взаємодії ОВС щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх є ЗМІ. Преса, радіо, телебачення володіють потужним ідеологічним, психологічним, виховним потенціалом, що має велике значення у реалізації ОВС профілактичних заходів. ЗМІ виконують у суспільстві наступні функції:

- *інформаційна*, за допомогою якої йде потік інформації про стан громадського порядку, про криміногенну ситуацію, про героїчні вчинки співробітників ОВС та ін.;
- *просвітня*, котра передбачає пропаганду комплексу знань різних галузей права;
- *виховна*, котра сприяє формуванню в аудиторії позитивної громадської думки про діяльність ОВС, впливає на настрій мас;
- *регулятивна* (чи управлінська), що направляє енергію й сили трудящих на реалізацію завдань, що стоять перед суспільством;
- *гедоністична* – створення в аудиторії стану задоволення чи насолоди, що викликаються впливом тієї чи іншої інформації. Ця функція сприяє кращому засвоєнню, запам'ятовуванню інформації й впливає на поведінку особистості, груп людей [40, с. 136].

Таким чином, взаємодія ОВС зі ЗМІ здійснюється з метою об'єктивного інформування населення про стан злочинності та правопорушень, зокрема, неповнолітніх, про діяльність відповідних служб та підрозділів ОВС щодо їх профілактики, а також для залучення громадськості до боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, розкриття злочинів, розшуку злочинців, підвищення правової культури та правової свідомості неповнолітніх тощо [149].

У п. 28 ст. 11 Закону України "Про міліцію" [127] закріплено право міліції безоплатно користуватися засобами масової інформації з метою встановлення обставин вчинення злочинів та осіб, які їх вчинили, свідків, потерпілих, розшуку злочинців, які втекли, осіб, які зникли безвісти, та з іншою метою, що пов'язана з необхідністю подання допомоги громадянам, підприємствам, установам і організаціям у зв'язку з виконанням міліцією покладених на неї обов'язків.

Використання ОВС у здійсненні профілактики правопорушень серед неповнолітніх можливостей засобів масової інформації забезпечує:

- оперативність інформування;
- поширення необхідної інформації серед населення;
- відносно невеликі витрати часу, сил та засобів на передачу інформації.

Значну роль у профілактиці правопорушень відіграють *громадські та благодійні організації*. Кожна з цих організацій самостійно вирішує коло тих питань, які вони намагаються охопити. Найчастіше ці організації надають гуманітарну (харчування, їжа, одяг), психологічну та юридичну допомогу дітям-бродягам, здійснюють соціальний патронаж кризових сімей, просвітницько-профілактичну роботу, у тому числі інформування про права дитини, надання інформації про організації, які захищають права дитини; інформування про ризик різних захворювань та засоби їх профілактики [37, с. 76]. Діяльність громадських і благодійних організацій є більш гнучкою, ніж державних організацій, здійснюється із застосуванням нових, нетрадиційних форм роботи. Але при цьому слід відзначити, що діяльність більшості громадських і благодійних організацій є епізодичною і залежить від фінансування, яке вони отримують переважно через гранти закордонних спонсорів.

Взаємодія міліції і громадськості здійснюється в певних формах. Найчастіше це спільні патрулювання, рейди, обходи, огляди; спільне планування заходів щодо охорони громадського порядку і профілактики правопорушень; узгодження конкретних самостійних заходів, таких як: лекції, бесіди, рейди, огляди; інструктаж працівників міліції членів громадської правоохоронної організації; спільний аналіз оперативної обстановки; інформування міліції про виявлені причин та умови, що сприяли порушенням правопорушенням; спільні наради, семінари і збори; навчання представників громадськості техніці профілактичної роботи [5, с. 30-31].

Взаємодія ОВС із громадськими організаціями полягає переважно у спільному проведенні профілактичних заходів, здійсненні правової пропаганди та агітації серед неповнолітніх, організації та проведенні конференцій, круглих столів, семінарів, присвячених вирішенню проблем правопорушень серед неповнолітніх, їх соціальному та правовому захисту тощо.

Протягом багатьох років значне місце у діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень займала організація взаємодії зі спеціальними громадськими формуваннями – добровільними народними дружинами, групами профілактики, групами охорони громадського прядку тощо. Після розпаду СРСР з ряду причин як політичного, так і економічного характеру, діяльність подібних громадських формувань майже звелася нанівець. Але останнім часом знов стає актуальним залучення громадськості до охорони громадського порядку та профілактики правопорушень [82, с. 110–113]. Відповідно до Закону України “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордо-

ну", громадяни України мають право створювати в установленому законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку, сприянні органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна (ст. 1) [144].

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються і діють у взаємодії з правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, додержуючись принципів гуманізму, законності, гласності, добровільності, додержання прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності членів цих формувань (ст. 3). Вони створюються на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян (ст. 4) [144].

Членами цих громадських формувань можуть бути громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку і в охороні державного кордону та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання (ст. 12) [144].

Основними завданнями громадських формувань з охорони громадського порядку є: надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам; інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені або такі, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угрупувань; сприяння органам внутрішніх справ у виявленні й розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх; надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень; участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку у разі стихійного лиха та інших надзвичайних обставин (ст. 9).

Законом України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" [144] передбачено декілька форм роботи громадян щодо забезпечення правопорядку та профілактики правопорушень, серед яких основними є: патрулювання, виставлення постів ра-

зом з працівниками ОВС; участь у забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування; участь у заходах, спрямованих на профілактику окремих видів правопорушень (ст. 11) [144].

Забезпечення правопорядку та здійснення профілактики правопорушень передбачає безпосередню участь членів громадського формування (спільно з працівниками ОВС) в охороні правопорядку і полягає в їх залученні до таких видів правоохоронної діяльності, як: патрулювання; виставлення постів, де цього вимагає оперативна обстановка; проведення рейдів з виявлення правопорушень та осіб, які їх вчинили; обстеження і виявлення відкритих горищ, підвалів будинків, де можуть зосереджуватись правопорушники, особи без певного місця проживання, безпритульні неповнолітні; надання допомоги ОВС у припинені правопорушень і доставлення правопорушників до ОВС.

Працівники ОВС можуть залучати членів громадських формувань до проведення індивідуально-виховної роботи з неповнолітніми правопорушниками; дорослими, які втягують неповнолітніх у злочинну або іншу протиправну діяльність; особами, які не виконують свій батьківський обов'язок щодо виховання неповнолітніх; перевірки осіб за місцем проживання, які перебувають на обліку в ОВС, здійснення агітаційно-пропагандистської роботи серед неповнолітніх та інших категорій населення тощо.

Поки що, на жаль, діяльність громадських формувань в Україні щодо забезпечення правопорядку та профілактики правопорушень, зокрема, неповнолітніх, просувається дуже дрібними і повільними кроками. Обумовлюється це, на наш погляд, слабкою агітаційною та пропагандисткою роботою серед населення щодо формування у громадян активної життєвої позиції, готовності до взаємодії з ОВС, участі у діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і профілактики правопорушень. Без допомоги населення ОВС досить складно проводити свою роботу. Тому необхідно намагатись досягнення порозуміння та співпраці між населенням та ОВС шляхом копіткої роз'яснювальної роботи, безпосереднього спілкування працівників ОВС із населенням. Коли самі люди зрозуміють, що власна безпека, безпека близьких людей та й взагалі порядок і спокій великою мірою залежать від їх небайдужості, активної громадянської позиції, тоді й можна буде очікувати позитивних зрушень у напрямку протидії злочинності.

Далеко не всі питання взаємодії суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх врегульовані нормативно, обґрунтовані та

підтверджені практикою. Досвід взаємодії суб'єктів профілактики правопорушень ще незначний і суперечливий внаслідок того, що процес оновлення і структурного формування самих суб'єктів профілактики ще триває.

МВС України приділяє значну увагу розвитку системи профілактики правопорушень та злочинів серед дітей та молоді. Підходи до попередження правопорушень за останні роки розширюються, активно впроваджуються сучасні методи профілактики. Тому Департамент кримінальної міліції у справах дітей підтримав реалізацію проекту «Стратегії міліції щодо профілактики злочинності неповнолітніх в Україні», метою якого є зниження підліткової злочинності серед дітей шляхом формування безпечного середовища, впровадження в роботу процедур відновного правосуддя.

Виконавчий директор «Українського Центру Порозуміння» Надія Прокопенко розповіла про результати проміжної оцінки впровадження трирівневої моделі у чотирьох пілотних громадах, які підтверджують ефективність цієї моделі профілактики підліткової злочинності. До позитивних тенденцій у всіх регіонах можна віднести: зменшення кількості злочинів, вчинених неповнолітніми, поліпшення співпраці між органами місцевої влади, школами, органами внутрішніх справ, підвищення інтересу професіоналів до проблеми профілактики підліткової злочинності.

Департаментом кримінальної міліції у справах дітей начальникам відділів КМСД направлено у регіони інструктивного листа «Про організацію трирівневої моделі профілактики правопорушень серед дітей». На нашу думку, це сприятиме поширенню успішного досвіду взаємодії міліції та громади щодо профілактики правопорушень в інші регіони України.

Трирівнева регіональна модель профілактики правопорушень є системою взаємопов'язаних заходів на рівні первинної, вторинної та третинної профілактики, для реалізації якої активно залучаються ресурси громади, міліції та школи. Модель базується на принципах відновного (відповідальність за свої вчинки, повага до себе та інших, толерантність) та проактивного (надання основної ролі профілактичній діяльності на противагу роботі з наслідками протиправної поведінки) підходів. Тобто відновний підхід створює умови для того, щоб правопорушники взяли на себе відповідальність за свої вчинки, усвідомили наслідки скоєного й спрямували свої дії на їх виправлення та відновлення стосунків і миру в громаді [79].

Упродовж проекту проводилися навчальні семінари швейцарських

експертів для української міліції з питань профілактики; відбулися навчальні візити до Швейцарії представників міліції та учасників моделі з пілотних регіонів, а також розроблено та впроваджено тренінговий курс «Сучасні стратегії міліції щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх» у Київському національному університеті внутрішніх справ та ще дев'яти вищих навчальних закладах МВС.

Крім того, у пілотних регіонах створено координаційні ради з профілактики підліткової злочинності тамультидисциплінарні команди, які розглядають випадки вчинення правопорушень, проявів девіантної поведінки дітей і залучають потрібні ресурси громади для надання допомоги. Також у пілотних регіонах активно впроваджуються відновні практики. Зокрема, у школах діють шкільні служби порозуміння, де підготовлені школярі-медіатори проводять програми примирення (медіація, кола примирення) для своїх ровесників з метою розв'язання конфліктів, також створено центри відновного правосуддя в громаді, які проводять програми примирення для потерпілих і правопорушників.

- Медіація на сьогодні застосовується тільки в пілотних проектах, але хотілося б, аби цей діючий проект роботи з неповнолітніми запрацював по всій території України, оскільки проведення такої роботи сприяє значному зменшенню рецидивної злочинності. Я думаю, що профілактика, медіація і загалом вся первинна робота спрямована на те, аби врятувати дітей, дає позитивні результати.

2.2. Особливості застосування поліцейських заходів до дітей

Реформування системи МВС України є однією із центральних подій сучасної української держави, яка має суспільний резонанс і підлягає пильній увазі з боку громадськості, у тому числі і світової.

Одним із рішучих кроків влади на шляху перетворень є прийняття Верховною Радою України Закону України «Про Національну поліцію», який визначає загальні засади функціонування майбутніх поліцейських підрозділів та їх окремих посадових осіб. Новелою у діяльності Національної поліції України є запровадження у практичну діяльність застосування превентивного поліцейського заходу – поліцейське піклування. Особливо актуальним вважаємо з'ясування змісту та особливостей застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, зважаючи на спеціальний об'єкт застосування такого заходу.

Правові підстави, види та порядок застосування заходів адміністративного переконання та примусу завжди залишаються важливим пи-

танням для практичної діяльності ОВС, а також для наукової діяльності вчених. Заходи адміністративного переконання та примусу, які застосовуються органами внутрішніх справ, зокрема міліцією України, були предметом дослідження багатьох вчених-адміністративістів впродовж років незалежності України, а саме: О.М. Бандурка, Є.О. Безсмертний, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.К. Шкарупа та багато інших.

Стаття 31. Превентивні поліцейські заходи

1. Поліція може застосовувати такі превентивні заходи: перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд;зупинення транспортного засобу;

5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;

6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;

7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;

8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;

9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;

11) поліцейське піклування.

2. Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

Поліцейські заходи примусу

1. Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу: фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї.

Водночас заходи, які уповноважені застосовувати поліцейські в Україні, є ще не дослідженими у зв'язку із нещодавнім прийняттям відповідного Закону. Тому у даному підрозділі ми з'ясуємо зміст та порядок застосування поліцією України такого превентивного заходу, як поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб. Для досягнення поставленої мети, перш за все, необхідно з'ясувати етимологію поняття «полі-

цейське піклування», визначити його зміст та особливості, а також запропонувати авторське визначення поняття «поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб».

З'ясовуючи сутність будь-якого поняття, вважаємо за доцільне звернутися до енциклопедичних джерел. Так, відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови «піклуватися» означає виявляти увагу, турботу про потреби кого-, чого-небудь; виявляти неспокій з приводу влаштування кого-, чого-небудь, клопотатися про когось, щось [33, с. 972]; «піклувальник» – той, хто піклується про кого-, що-небудь; дбайливець [33, с. 972].

Юридична енциклопедія визначає «піклування» як одну із форм правового захисту правових і майнових прав та інтересів громадян [34, с. 559].

Крім того, відповідно до законодавства України піклування є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів [35].

Проаналізувавши зміст нормативно-правових актів законодавчих та центральних органів виконавчої влади України, а також енциклопедичні джерела, можна дійти висновку, що термін «піклування» вживається у значенні «турбота», «допомога», «захист прав і свобод» тощо. Запроваджене поліцейське піклування також спрямоване на надання допомоги особам, які її потребують, а саме: неповнолітній особі віком до 16 років, яка залишилася без догляду; особі, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення; особі, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; особі, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі [32, ст. 41].

На наш погляд, неповнолітні особи є найбільш незахищеними із тих осіб, відносно яких може встановлюватися поліцейське піклування, оскільки права та свободи дитини є однією із найбільших соціальних цінностей будь-якої держави світу. На міжнародному рівні закріплено обов'язок кожної держави забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів [36, ст. 3]. Тому у даній науковій статті мова буде йти про поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років.

Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб є превентивним поліцейським заходом [32, ст. 31], тому необхідно визначити, що означають терміни «превентивний захід» та «поліцейський захід».

До прийняття Закону України «Про Національну поліцію» у законодавстві України термін «превентивні заходи» не застосовувався. Крім того, класичною для вітчизняних науковців є поділ заходів, які уповноважені були застосовувати працівники міліції України, на заходи переконання та примусу. Тому з'ясуємо сутність самого слова «превенція», «превентивні заходи».

Так, відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови «превентивний» означає той, який попереджає що-небудь, запобігає чомусь; профілактичний, упереджувальний [33, с. 1104]; сутність поняття «превенція» виражена через запобігання, попередження [33, с. 1104].

Юридичні енциклопедії наводять думки в основному вчених – фахівців кримінального, кримінально-виконавчого права, відповідно до яких «превенція» також означає попередження, запобігання. Крім того зазначено, що у чинному українському законодавстві цей термін не використовується. В теорії кримінального та кримінально-виконавчого права, у кримінології він вживається як синонім терміну «запобігання злочинності» [38, с. 58; 39, с. 700].

Отже, превентивний захід поліцейське піклування щодо неповнолітніх є заходом попередження вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень, спрямований на недопущення їх вчинення відносно неповнолітніх осіб віком до 16 років, а також самими неповнолітніми.

Поліцейське піклування є поліцейським заходом, тобто таким заходом, який уповноважені застосовувати співробітники поліції. Зауважимо, що «поліцейський» означає той, хто працює в поліції; прикметник до «поліція» [33, с. 1036]. Тобто, суб'єктом застосування поліцейського піклування є співробітники поліції.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» наслідком поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років є передання їх батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування [32, ст. 41].

Якщо говорити про процесуальний бік здійснення поліцейського піклування, то слід наголосити, що про застосування поліцейського піклування складається протокол, в якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, за-

яви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень [32, ст. 41].

Протокол підписується поліцейським і особою. Копія протоколу негайно під розпис вручається особі. Протокол може не надаватися особі для підписання, а його копія – вручатися особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, яким передається особа, відносно якої застосвувалося поліцейське піклування [32, ст. 41].

Про застосування до неповнолітньої особи віком до 16 років такого превентивного заходу, як поліцейське піклування, поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи [32, ст. 41].

Також про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції [32, ст. 41]. На сьогоднішньому етапі функціонування органів та підрозділів внутрішніх справ залишається невизначеним орган та підрозділ, до компетенції якого входитиме забезпечення прав і свобод дитини. Відкритим у законодавчому просторі залишається питання ліквідації підрозділів кримінальної міліції у справах дітей МВС України, проголошене у реформі МВС України Міністром [37], а також передачі повноважень даних підрозділів іншим органам та підрозділам внутрішніх справ. Тому, якому відповідальному поліцейському у підрозділі поліції слід повідомляти про застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, залишається невизначеним. На наш погляд, це має бути компетентна особа, яка має досвід у спілкуванні з дітьми, а також досвід роботи у правоохоронних органах за напрямком забезпечення прав і свобод дитини. Підпорядковуватися така посадова особа має підрозділу кримінальної міліції у справах дітей (міліції у справах дітей) або службі дільничних інспекторів міліції.

Кожна особа, відносно якої застосовується поліцейське піклування має право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування, про що їх повідомляє поліцейський зрозумілою для неї мовою [32, ст. 41]. Водночас слід наголосити, що для неповнолітньої особи віком приблизно до 10 років такі роз'яснення будуть мало зрозумілими, тому завданням поліцейського є забезпечити дотримання прав і свобод такої особи шляхом застосування психологічних прийомів у спілкуванні з дитиною, виявленні її потреб та їх задоволенні тощо. Крім того, полі-

цейський має з'ясувати обставини, за яких неповнолітня особа віком до 16 років залишилася без догляду, а також застосувати відповідні заходи до винних осіб (повідомити органи опіки та піклування, повідомити про вчинене адміністративне або кримінальне правопорушення відносно неповнолітнього тощо). Тобто у всіх діях відносно неповнолітньої особи поліцейський має виявляти турботу про її інтереси і забезпечити усі гарантовані законом права та свободи, тоді, на наш погляд, ефективність застосування поліцейського піклування буде найвищою.

До заходів, які мають застосовуватися під час здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, слід віднести надання медичної, правової, психологічної, побутової, матеріальної допомоги. Розглянемо їх детальніше.

Оцінивши стан здоров'я неповнолітнього, поліцейський має прийняти рішення про необхідність надання їй медичної допомоги самостійно або із застосуванням кваліфікованої медичної допомоги (наприклад, викликати швидку допомогу або звернутися безпосередньо до лікаря).

У спілкуванні з неповнолітнім поліцейський має застосовувати психологічні прийоми, спрямовані на збереження психо-емоційного здоров'я неповнолітнього (наприклад, заспокоїти його; створити атмосферу надійності та впевненості у обставинах, що склалися, та власних діях, спрямованих на їх подолання; у дружній бесіді з'ясовувати обставини, в які потрапив неповнолітній), оскільки психіка неповнолітніх осіб є нестійкою, а обставини, в яких опинилася неповнолітня особа, можуть спонукати до виникнення психологічних травм різної тяжкості.

Під час реалізації заходів поліцейського піклування щодо неповнолітньої особи дуже важливо проявляти ініціативу у вирішенні побутових та матеріальних питань по мірі можливості поліцейського (наприклад, за необхідності надати теплі речі, харчування, ліки тощо).

Крім того, у спілкуванні з неповнолітнім і забезпеченні його нагальних потреб, необхідно не забувати про надання йому правової допомоги, забезпеченні його прав і свобод у спілкуванні із зовнішнім середовищем (наприклад, необхідно з'ясувати причини, за яких неповнолітній опинився у даній ситуації; винних у цьому осіб; повідомити відповідального поліцейського у підрозділі поліції про ситуацію, що склалася; повідомити батьків або осіб, що їх замінюють, про місце перебування неповнолітнього; повідомити органи опіки та піклування про ситуацію, що склалася, та ін.).

Сукупність зазначених заходів являє собою сутність поліцейського піклування щодо неповнолітньої особи, а їх комплексна реалізація

забезпечить ефективність досягнення мети такого піклування.

Проаналізувавши норми законодавства України, зміст енциклопедичних джерел, а також власні умовиводи, можна зробити висновок про наявність таких особливостей поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років:

1) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це превентивний захід, тобто захід попередження адміністративних та кримінальних правопорушень, який не передбачає застосування примусових заходів;

2) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це поліцейський захід, тобто такий, який уособлює волю держави, спирається на владу поліції, застосовується працівниками поліції (суб'єкти застосування даного заходу);

3) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це сукупність заходів піклування (медичного, правового, психологічного, побутового, матеріального характеру) про неповнолітню особу;

4) спеціальний об'єкт застосування поліцейського піклування – неповнолітня особа віком до 16 років, яка залишилася без догляду;

5) метою поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб є забезпечення прав і свобод неповнолітньої особи, тобто усі дії поліцейського мають відповідати інтересам неповнолітньої особи;

6) наслідком застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб є передання їх батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо під поняттям «поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб» розуміти сукупність заходів медичного, правового, психологічного, побутового, матеріального характеру, що застосовуються працівниками поліції відносно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод, наданих законодавством України.

Однією з новел Закону України «Про Національну поліцію» стало запровадження до компетенції поліцейського повноважень щодо виконання раніше не застосовуваного превентивного поліцейського заходу – поліцейського піклування. Відповідно до ст. 41 вказаного законодавчого акту поліцейське піклування може здійснюватися щодо: неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду; особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення; особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; особи, яка перебуває у публічному місці

і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі [40].

На наш погляд, в першу чергу потребує поліцейського піклування перша категорія осіб, про що свідчать і міжнародно-правові норми. Так, відповідно до принципу 8 Декларації прав дитини дитина має за всіх обставин бути серед тих, хто першою отримує захист і допомогу [41]. А пункт 44 Рекомендацій Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» наголошує, що персонал поліції повинен діяти чесно і з повагою до суспільства і з особливою увагою до становища осіб, які належать до найбільш уразливих груп [42]. Неповнолітня особа віком до 16 років, яка залишилася без догляду, вважаємо, відноситься до таких груп.

Отже, важливість реалізації поліцейського піклування щодо неповнолітніх в Україні підтверджується міжнародно-правовими стандартами у сфері захисту прав дитини, які серед іншого визначають обов'язки поліції щодо забезпечення таких прав, надання допомоги особі, яка опинилася в складних життєвих ситуаціях, в безпорадному стані тощо.

Основним міжнародно-правим актом у сфері захисту прав дитини є Декларація прав дитини, яка визначає основоположні принципи, яких мають дотримуватися її держави-учасниці.

Так, наприклад, поліція України під час здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, повинна дотримуватися принципу рівності. Принцип рівності означає, що усі діти є рівними незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або інших обставин, що стосуються самої дитини або його сім'ї, без винятків та без дискримінації [41]. Тому і ставлення поліцейського має бути однаковим до усіх неповнолітніх, які залишилися без догляду.

Цей принцип дублюється і у спеціалізованому міжнародно-правовому акті – Європейському кодексі поліцейської етики, який визначає, що поліція повинна виконувати свої завдання справедливо, керуючись, зокрема, принципами неупередженості та недискримінації [42].

Крім того, дитині законом та іншими заходами має бути забезпечений соціальний захист і надані можливості та сприятливі умови для фізичного, розумового, морального, духовного розвитку, інтереси дитини мають бути при цьому забезпечені якнайкраще [41]. Дитині належить право на здоровий розвиток, належне харчування, житло, розваги та медичне обслуговування [41].

При цьому малолітня дитина не повинна, крім випадків, коли наявні виключні обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю. На суспільстві та органах публічної влади має лежати відповідальність здійснювати особливу турботу про дітей, які не мають сім'ї, та про дітей, які не мають достатньо коштів для існування [41].

Тому у випадку, коли неповнолітній віком до 16 років залишається без догляду, обов'язок держави в особі її органів забезпечити реалізацію дитиною вказаних прав, зокрема шляхом здійснення поліцейського піклування. Під час виконання такого превентивного заходу поліцейський перш за все має з'ясувати, хто є батьками (усиновителями, опікунами, піклувальниками) даної дитини, та повідомити їх або орган опіки та піклування про місце перебування дитини, а згодом – передати їм особу, яка знаходиться під поліцейським піклуванням. Даний поліцейський захід процесуально оформлюється протоколом, копія якого передається особам або органам, якому передано неповнолітню особу віком до 16 років.

Водночас сам механізм поліцейського піклування над неповнолітньою особою детально не визначено у законодавстві, а тому, яким чином будуть забезпечені права неповнолітнього в даному випадку не відомо. Проте, відповідно до міжнародно-правових норм поліція у своїй діяльності повинна завжди пам'ятати про основоположні права кожного [42], тому, вважаємо, що першочерговим завданням для поліцейського має стати забезпечення безпеки неповнолітнього, задоволення його природних потреб, а, по-друге, – реалізація мети поліцейського піклування (передача неповнолітнього батькам, особам, що їх замінюють, або органам опіки та піклування).

Слід наголосити на неврегульованості порядку проведення поліцейського піклування та необхідності встановлення механізму його проведення, наприклад, у відомчому нормативно-правовому акті – Наказі МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок проведення поліцейського піклування». Зміст даного нормативно-правового акту має бути заснованим на міжнародно-правових стандартах у сфері захисту прав дитини, оскільки вони є основоположними у діяльності будь-якого державного органу, а тим більше в діяльності поліції, яка ґрунтується на принципі верховенства права, що реалізується зокрема шляхом захисту і дотримання основоположних прав і свобод особи.

2.3. Виявлення та припинення фактів вчинення насильства та жорсткого поводження в сім'ї щодо дітей

Насильство в сім'ї є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. У більшості випадків протиправні дії проти когось із членів родини супроводжуються актами агресії, приниження та жорстокої поведінки. Подібні дії з боку насильника приводять до негативного фізичного, психічного та соціального стану здоров'я постраждалої особи чи кількох осіб, членів цієї родини. Як правило, найбільше страждають від сімейного насильства жінки, діти та люди похилого віку, хоча про останню категорію йдеться дуже мало.

Насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю;

Жорстоке поводження з дітьми – це будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею.

Працівники підрозділів КМСД відповідно до Закону України "Про попередження насильства в сім'ї" уживають таких заходів щодо попередження насильства в сім'ї стосовно дітей:

виявляють причини і умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї, вживають у межах своїх повноважень заходів щодо їх усунення;

беруть на алфавітно-довідковий облік дорослих осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї, та проводять виховно-попереджувальну роботу з ними;

відвідують сім'ї, члени яких перебувають на профілактичному обліку, за місцем їх проживання і проводять з ними профілактичну роботу;

виносять офіційні попередження членам сім'ї про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;

приймають та розглядають у межах своїх повноважень, визначених законом, заяви і повідомлення про насильство в сім'ї щодо дітей або про реальну загрозу його вчинення;

вживають відповідних заходів щодо припинення насильства в сім'ї, а також дій членів сім'ї, що направлені на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї;

повідомляють членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення

насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;

направляють жертв насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства;

виносять захисні приписи у випадках, передбачених цим Законом;

контролюють виконання вимог захисних приписів;

направляють осіб, які вчинили насильство в сім'ї, до кризових центрів для проходження корекційної програми;

взаємодіють із спеціально уповноваженими органами виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, з органами опіки і піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства у питаннях попередження насильства в сім'ї;

надають інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів.

Працівники підрозділів КМСД уживають вказаних заходів у разі вчинення насильства в сім'ї дітьми.

Працівник підрозділу КМСД у разі винесення, за визначених законодавством умов, дитині офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї здійснює її поставлення на профілактичний облік.

При виявленні фактів жорстокого поводження з дитиною працівник підрозділу КМСД повинен:

прийняти заяву або скласти протокол усної заяви від дитини, а в разі недосягнення нею 16-річного віку – від батьків, законних представників або іншої дорослої особи, не причетної до вчинення насильства над дитиною;

у разі неможливості подання заяви скласти рапорт про виявлений факт жорстокого поводження з дитиною;

ужити заходів щодо внесення інформації до журналу Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;

у разі якщо життю та здоров'ю дитини загрожує небезпека, працівник підрозділу КМСД разом зі службою у справах дітей уживає заходів з дотриманням вимог законодавства щодо термінового вилучення дитини із сім'ї (закладу) та подальшого влаштування дитини.

У заяві, протоколі або рапорті працівник підрозділу КМСД зазначає прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання постраждалої від насильства дитини, інформацію про особу, яка вчинила насильство, час і місце його вчинення, умисні дії фізичного спрямування, інші обстави-

ни вчинення насильства або реальної загрози його вчинення.

Після отримання заяви, складання протоколу усної заяви або рапорту про факт жорстокого поводження з дитиною працівник підрозділу КМСД за наявності ознак кримінального правопорушення негайно інформує керівника органу досудового розслідування для його попередньої кваліфікації та внесення інформації до ЄРДР.

Про отримання заяви чи повідомлення щодо жорстокого поводження з дитиною, вчинення насильства в сім'ї над дитиною працівник підрозділу КМСД протягом трьох днів інформує відповідне управління (відділ) у справах сім'ї, молоді та спорту, а також службу у справах дітей місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

У разі вчинення особою насильства в сім'ї після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї ця особа направляється до кризового центру для проходження корекційної програми.

Дільничні інспектори міліції, в свою чергу, входять до складу створених при місцевих органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування постійно діючих робочих комісій з питань координації дій щодо попередження насильства в сім'ї.

Там також є представники управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, кримінальної міліції у справах дітей, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для молоді, а також можуть залучатися представники органів освіти, охорони здоров'я, праці та соціального захисту населення, громадських організацій (за їх згодою).

Серед послуг, які можуть отримати жертви насильства в сім`ї, є наступні:

– соціально-побутові послуги – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

– психологічні послуги – надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

– соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного

та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, зацікавлених осіб;

– соціально-медичні послуги – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

– соціально-економічні послуги – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

– юридичні послуги – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо);

– послуги з працевлаштування – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

– послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями – комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість;

– інформаційні послуги – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги);

– розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги);

– поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги).

Спільно з представниками громадськості дільничні інспектори міліції:

- проводять роз'яснювальну роботу в сім'ях, де вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його застосування, повідомляють членів сім'ї про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися, та передбачену законодавством відповідальність;

- при виникненні безпосередньої загрози життю та здоров'ю особи, вживають заходів щодо припинення насильницьких дій. Надають допомогу відповідним соціальним службам державних органів у ізолюванні

осіб, постраждалих від насильства в сім'ї та направлення їх до спеціалізованих установ (кризових центрів, притулків, центрів медико-соціальної реабілітації);

- з'ясовують причини й умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї, вживають − у межах своїх повноважень − заходи щодо їх усунення. Вносять подання з цих питань до органів державної влади та місцевого самоврядування, установ, підприємств та організацій;

- надають консультації з питань попередження насильства в сім'ї громадянам, установам і організаціям.

- беруть участь у проведенні семінарів, „круглих столів", конференцій та інших заходів, спрямованих на запобігання насильства в сім'ї.

Значні можливості з надання комплексної допомоги жертвам насильства в сім'ї мають деякі жіночі громадські організації. При деяких таких організаціях існують так звані гарячі телефонні лінії, які мають на меті надання допомоги жінкам, які страждають від насильства в сім'ї. Чергові на таких лініях уважно вислуховують тих, хто телефонує, дають найпростіші поради, а також інформують, куди жертва може звернутись, щоб одержати більш ґрунтовну допомогу. Такі лінії врятували від небезпечних і необміркованих кроків, у тому числі від спроб вчинення суїциду багатьох, хто знаходився у відчаї.

Жіночі громадські організації мають і інші можливості з надання допомоги жертвам насильства в сім'ї.

Юристи, що працюють в таких організаціях, можуть допомогти жертвам насильства в сім'ї захистити свої права. Як правило, жертви насильства потребують психологічної підтримки, адже вони часто знаходяться у розпачі, втратили віру в себе, багато хто вважає саму себе винною в тому, що стала жертвою насильства. Психологічна підтримки має сприяти жінці набути впевненості в собі, переконати, що існує вихід зі, здавалося б, безвихідного становища, допомогти позбутись почуття провини за насильство, яке чиниться над нею, відчути себе повноцінною особистістю, здатною вирішувати власну долю.

Дільничні інспектори міліції приділяють увагу налагодженню зв'язків із трудовими колективами та громадськими формуваннями з охорони правопорядку. Це зумовлене тим, що їх представники, зазвичай, першими дізнаються про деякі, інколи непомітні конфлікти, які трапляються в сім'ї конкретного члена колективу. А це є безумовно важливим, бо основним напрямком попередження правопорушень у сфері сімейних стосунків є вплив трудового колективу, своєчасний громадський тиск на побутових правопорушників, які демонструють антигромадські прояви некримінального характеру.

Хоча, треба зазначити, перебільшувати цей вплив теж не треба. Зазвичай, як не прикро це констатувати, трудовий колектив залишається осторонь сімейних проблем своїх членів.

Окремо хочеться зупинитися на взаємодії служби дільничних інспекторів міліції з органами влади і місцевого самоврядування, неурядовими і громадськими організаціями у питанні направлення осіб, які вчинили насильство в сім'ї, на проходження корекційних програм.

Повноваження управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту

В контексті роботи з особами, які вчиняють насильство в сім'ї, це означає, що управління (відділ) у справах сім'ї та молоді:

• організовує проходження корекційної програми особами, які вчинили насильство в сім'ї:

– за направленням органів внутрішніх справ забезпечує проходження кривдниками реабілітаційних заходів (корекційних програм); зазначені заходи проводять спеціалісти, які пройшли спеціалізоване навчання корекційній роботі;

– якщо особа, яку направили на проходження корекційної програми, не з'явилась (або ухиляється без поважних причин), згадане управління (відділ) контролює направлення спеціалістами, які реалізовують корекційні програми, письмового повідомлення про неявку (ухилення); таке письмове повідомлення повинно бути направлено протягом трьох робочих днів до органу, що видав направлення;

– розробляє і затверджує методичні рекомендації щодо впровадження і реалізації корекційних програм, а також забезпечує ними кризові центри та фахівців, які проводять корекційні програми (до їх числа залучаються спеціалісти центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, представники громадських організацій, установ та закладів соціального обслуговування тощо, які здійснюють роботу з сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах);

• створює банк даних сімей, де зафіксовані випадки вчинення насильства або існує реальна загроза його вчинення; разом з тим, в терміновому порядку (протягом однієї доби) передає повідомлення у письмовій формі про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення до служби у справах дітей, органів внутрішніх справ.

З точки зору практики запровадження корекційних програм це означає, що управління (відділ) у справах сім'ї, молоді та спорту:

• приймає повідомлення про направлення особи для проходження корекційної програми і формує групу клієнтів для проведення групової

та індивідуальної роботи;

• інформує особу, яка вчинила насильство, про наслідки не відвідання корекційної програми, надає інформацію щодо місця, часу та умов участі в програмі;

• приймає від фахівців кризових центрів повідомлення щодо непроходження та довідки про проходження особою корекційної програми;

• формує склад мультидисциплінарної команди фахівців для проведення корекційних програм відповідно до вікової категорії клієнтів;

• направляє фахівців мультидисциплінарної команди на навчання корекційній роботі за спеціальною програмою;

• залучає (за погодженням) до реалізації корекційних програм (з урахуванням наявних людських та організаційних ресурсів) фахівців: спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та соціальних закладів, діяльність яких вони координують; працівників закладів освіти та охорони здоров'я; спеціалістів центрів медико-соціальної реабілітації, соціально-психологічної реабілітації дітей, центрів практичної психології та соціальної роботи, центрів практичної психології МВС, служби у справах дітей, притулків, працівників територіальних центрів допомоги одиноким непрацездатним громадянам та особам похилого віку; представників громадських організацій, інших осіб з достатньою кваліфікацією (психологів, соціальних педагогів, педагогів, медичних працівників тощо);

• забезпечує постійне приміщення для проведення корекційних програм з урахуванням організаційних та матеріально-технічних можливостей місцевої громади;

• сприяє роботі кризового центру.

Важливим аспектом реалізації корекційних заходів щодо кривдника, є робота із членами його родини, яка є суттєвою умовою подолання негативної сімейної ситуації, а також ресурсом для виходу з небажаних обставин. Зважаючи на це, фахівці управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді залучають центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді до соціального інспектування такої сім'ї, вивчення її життєдіяльності, оцінки її наявного стану та ресурсного потенціалу, первинної діагностики особистості агресора та інших членів сім'ї тощо. Отримані відомості передаються, за необхідності, фахівцю кризового центру, який безпосередньо займається реалізацією корекційної програми.

Служба у справах дітей (ССД) визначається координаційним органом в сфері запобігання жорстокому поводженню з дітьми згідно з Порядком розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого повод-

ження з дітьми або реальної загрози його вчинення. ССД:

• веде облік дітей, стосовно яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення;

• розглядає заяви (повідомлення) про випадки насильства в сім'ї стосовно дитини та повідомляє про них місцеве управління (відділ) у справах сім'ї та молоді і кримінальну міліцію у справах дітей у термін не більше 3-х діб з часу отримання інформації;

• в межах компетенції вживає заходи щодо захисту прав дітей;

• у разі виникнення безпосередньої загрози життю чи здоров'ю дитини вживає заходів відповідно до чинного законодавства;

В контексті корекційної роботи з агресорами (зокрема, у випадках, коли особою, яка вчиняє насильство в сім'ї, є малолітня чи неповнолітня дитина) видається доцільною активна співпраця ССД та органів опіки і піклування із кримінальної міліцією у справах дітей та „зеленими кімнатами".

На центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (центри) покладено здійснення соціальної роботи з сім'ями (в т.ч. з тими, в яких вчинено насильство), дітьми та молоддю шляхом надання соціальних послуг та ведення соціального супроводу.

Центри повідомляють про випадки звернень щодо вчинення насильства в сім'ї управління (відділ) у справах сім'ї, молоді та спорту, а у випадку жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення – терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах дітей, органів внутрішніх справ.

Згідно із Інструкцією центр:

• приймає інформацію про випадки загрози або вчинення будь-яких форм насильства в сім'ї, зокрема приймає заяви та повідомлення про випадки жорстокого поводження з дитиною;

• терміново (протягом однієї доби) передає повідомлення у письмовій формі до служби у справах дітей, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною або реальну загрозу його вчинення;

• здійснює соціальне інспектування сімей, де мають місце випадки насильства (існує загроза його вчинення); соціальне інспектування проводять спеціалісти центру в складі мультидисциплінарної команди, спільно з іншими суб'єктами соціальної роботи; під час інспектування з'ясовується причина вчинення насильства в сім'ї та визначається хід подальшої роботи з сім'єю;

• протягом трьох днів повідомляє управління (відділ) у справах сім'ї та молоді про виявлені сім'ї, де мали місце випадки насильства в сім'ї, а у випадку вчинення насильства стосовно дитини – службу у справах дітей та органи внутрішніх справ.

Розділ 3
ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ В ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ АДІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ

3.1. Міжнародні стандарти в діяльності Національної поліції у сфері захисту прав дитини

Основным международным документом в сфере защиты прав детей является Конвенция ООН о правах ребенка [43], которая устанавливает международные стандарты и номы защиты прав детей для всех государств-участников ООН. Для деятельности полиции основными являются нормы, связанные с применением принудительных мероприятий в отношении детей, а именно: арест, задержание, тюремное заключение в отношении детей применяются в крайнем случае; ни один ребенок не должен поддаваться истязаниям и другим жестоким, нечеловеческим или унижающим достоинство видам поведение или наказание; каждый ребенок имеет право на немедленный доступ к правовой и другой соответствующей помощи, а также право оспаривать законность лишения его свободы перед судом или другим компетентным, независимым и беспристрастным органом и право на безотлагательное принятие ими решений относительно любого такого процессуального действия; гуманное отношение к каждому лишенному свободы ребенку и уважение к достоинству его личности с учетом потребностей его возраста [43, ст. 37.].

Также международные стандарты в сфере защиты прав детей закреплены в нормах Европейской конвенции об осуществлении прав детей [44], Минимальных стандартных правил Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних ("Пекинские правила") [45], Руководящих принципах, касающихся правосудия в вопросах, связанных с участием детей-жертв и свидетелей преступлений [46], Рекомендациях N Rec (2003) 20 Комитета министров Совета Европы государствам-членам "О новых подходах к преступности среди несовершеннолетних и о значении правосудия делам несовершеннолетних" [47], Руководящих принципах Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несовершеннолетних [48] и других международно-правых документов.

Основными идеями этих документов является соблюдение прав и интересов детей во время осуществления правосудия в их отношении, а также во время рассмотрения дел в судах, в которых дети выступают свидетелями или жертвами.

Проанализировав и обобщив международные нормы по защите прав детей, можно выделить такие основные принципы осуществления правосудия с участием детей: приоритет предупреждения совершения детьми правонарушений; оперативность (осуществление всех необходимых мероприятий в наиболее короткие сроки); приоритет интересов ребенка над интересами взрослых участников осуществления правосудия; применение мероприятий принуждения в отношении детей только в крайних случаях совершения ими тяжких или особенно тяжких преступлений; обеспечение прав и интересов ребенка во время всех видов деятельности государственных органов по осуществлению правосудия (в том числе и права на защиту интересов).

Реализация данных принципов возможна лишь при условии создания грамотной системы органов ювенальной юстиции, деятельность которых будет направлена на защиту прав, свобод и интересов детей.

Більшість державних органів в Україні сьогодні перебуває на стадії свого реформування, яке провадиться з метою прямування держави до світової спільноти високорозвинутих країн. Міліція в України є одним із ключових правоохоронних органів, діяльність якого має відповідати міжнародним стандартам для досягнення належного рівня захисту прав і свобод людини та громадянина.

Водночас, одним із показників розвитку держави є рівень вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень дітьми (особами віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [49]) та ступінь захисту правоохоронними органами дітей від протиправних посягань.

Основним міжнародним документом у сфері захисту прав дітей є Конвенція ООН про права дитини [50], яка встановлює міжнародні стандарти та норми захисту прав дітей для всіх держав-учасниць ООН. Для діяльності поліції основними є норми, пов'язані із застосуванням примусових заходів стосовно дітей, а саме: арешт, затримання, ув'язнення щодо дітей застосовуються в крайньому випадку; жодна дитина не повинен піддаватися катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання; кожна дитина має право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оскаржувати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та

право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії; гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб її віку [50, ст. 37.].

Також міжнародні стандарти у сфері захисту прав дітей закріплені в нормах Європейської конвенції про здійснення прав дітей, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила") [51], Керівних принципах, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних із участю дітей-жертв і свідків злочинів, Рекомендаціях N Rec (2003) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам "Про нові підходи до злочинності серед неповнолітніх та про значення правосуддя у справах неповнолітніх", Керівних принципах Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх та інших міжнародно-правих документів. Основними ідеями цих документів є дотримання прав та інтересів дітей під час здійснення правосуддя відносно них, а також під час розгляду справ у судах, в яких діти виступають свідками або жертвами.

Крім того, міжнародні стандарти визначають, що для виконання своїх функцій співробітники поліції, які часто або виключно займаються неповнолітніми або які головним чином займаються попередженням злочинності серед неповнолітніх, повинні пройти спеціальний інструктаж і підготовку. Для цієї мети у великих містах мають бути створені спеціальні підрозділи поліції [51]. На виконання даної міжнародної норми в Україні сьогодні діють підрозділи кримінальної міліції у справах дітей [52], ліквідація яких передбачена у реформі Міністерства внутрішніх справ України [53], і водночас мова йде про створення уповноважених підрозділів органів внутрішніх справ [54].

Проаналізувавши зміст міжнародно-правових актів у сфері захисту прав дітей, ратифікованих Верховною Радою України, а також враховуючи особливості національного законодавства, необхідно наголосити, що під час реалізації заходів адміністративного примусу відносно неповнолітніх працівники міліції, крім загальних принципів своєї діяльності, мають дотримуватись наступних міжнародно-правових принципів:

1. Пріоритет прав та інтересів дитини. Під час застосування всіх заходів працівниками міліції права та інтереси дитини мають дотримуватися у повному обсязі (наприклад, право на задоволення потреб дитини, право повідомлення батьків або осіб, що їх замінюють, про затримання дитини та інші примусові заходи, застосовувані до неї, негайно, тощо).
2. Конфіденційність. Право неповнолітнього на конфіденційність

повинно поважтися на всіх етапах здійснення правосуддя для того, щоб уникнути заподіяння йому шкоди через непотрібну гласність або через шкоду репутації [51].

3. Пріоритет виховних та запобіжних заходів у протидії правопорушенням, вчинених дитиною. Пріоритет заходів загальної та індивідуальної профілактики з боку працівників міліції, і водночас застосування в крайньому випадку щодо дітей таких заходів адміністративного примусу як затримання, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних заходів та інших.

4. Адресний підхід. До кожного неповнолітнього має застосовуватися індивідуальний підхід, що проявляється у детальному вивченні особистості дитини, яка вчинила правопорушення, її особистих якостей. На наш погляд, працівникам міліції необхідно також брати участь у заходах реабілітації та ресоціалізації неповнолітніх, які відбули покарання, стали жертвами або свідками правопорушень.

5. Складання соціального досьє. Соціальне досьє також має стати новелою у компетенції сучасних підрозділів міліції, яке являє собою результат застосування комплексу педагогічних, психологічних, соціальних знань, вивчення умов життя дитини під час роботи з неповнолітнім правопорушником, дитиною-жертвою або дитино-свідком правопорушення.

З вище наведеного можна зробити висновок про необхідність переорієнтації адміністративно-примусової діяльності міліції від каральної спрямованості до застосування заходів запобігання правопорушенням за участю дітей. Для цього необхідно розробляти та реалізовувати комплексні програми попередження правопорушень серед неповнолітніх, виявляти осіб, схильних до вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень серед неповнолітніх, виявляти осіб, які можуть стати потерпілими або свідками від адміністративних та кримінальних правопорушень, здійснювати спостереження за неповнолітніми, які виховуються у неблагополучних сім’ях, неповнолітнми, які раніше вчиняли адміністративні або кримінальні правопорушення тощо.

До таких осіб працівники міліції мають застосовувати адміністративно-запобіжні заходи, наприклад:

- довірлива бесіда;
- участь у вирішенні сімейно-побутових, психологічних проблем;
- застосування авторитету третіх осіб (наприклад, тренер спортивної секції, в якій займається неповнолітній, тощо);
- відгородження неповнолітнього від факторів негативного впливу на нього (наприклад, зацікавлення неповнолітнього заняттями спор-

том, театральним гуртком, тощо з метою зміни навколишнього соціального середовища);

- стимулювання до зміни способу життя шляхом наведення позитивних прикладів;
- шефство над неповнолітнім з неповних родин;
- проведення профілактичних бесід з батьками неповнолітнього або особами, що їх замінюють;
- залучення неповнолітніх до соціально-культурного життя громади (відвідування музеїв, театрів, виставок, цирку та інших місць);
- залучення неповнолітнього до роботи працівників міліції (наприклад, розклеювання оголошень, роздавання візитівок дільничних інспекторів міліції, ведення сторінки дільничного інспектора міліції в інтернеті, створення веб-сайту дільничного інспектора міліції, тощо);
- відвідування неповнолітнього вдома у вечірній час, та інші заходи запобігання адміністративним та кримінальним правопорушенням.

Підсумовуючи викладе, необхідно зазначити, що міжнародні стандарти у сфері застосування заходів адміністративного примусу працівниками міліції до дітей чітко визначають пріоритет забезпечення прав та інтересів дитини. В умовах реформування органів внутрішніх справ України необхідне переформатування їх діяльності від каральної спрямованості до пріоритету застосування адміністративно-запобіжних заходів відносно неповнолітніх.

3.2. Зарубіжний досвід діяльності поліції щодо запобігання вчиненню адіністративних правопорушень дітьми та напрямки його запровадження в Україні

У сучасний час багато неповнолітніх осіб вчиняють різного характеру правопорушення (як адміністративні, так і кримінальні). Дану проблему найчастіше вирішують за допомогою проведення профілактичних заходів компетентними органами – органами внутрішніх справ, а саме дільничним інспектором міліції, кримінальною міліцією у справах дітей та соціальними службами на території України, які застосовують різні програми та методи щодо виявлення осіб, схильних до вчинення та попередження правопорушень. Також важливу роль відіграють наукові дослідження у напрямку профілактики правопорушень серед неповнолітніх, де відбувається систематизація та накопичення як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду, знаходження оптимальних шляхів вирішення вище вказаної проблеми та впровадження його у вітчизняну практику.

Також необхідно зазначити, що попередження правопорушення та виявлення, осіб, схильних до вчинення незаконних дій, серед неповнолітніх є більш ефективним напрямком діяльності, ніж на етапі вже вчиненого правопорушення, оскільки протиправні дії припиняються на початковому етапі та є вигідним, тому що відбувається зменшення ймовірності нанесення шкоди різного характеру як суспільству, так і державі.

Наприклад, поліція Швейцарії тісно співпрацює зі школами, з якими підписується протоколи про взаємодію. За цим протоколом школа зобов'язана реалізувати всі можливості для проведення профілактичної роботи з підлітками, які перебувають у конфлікті з законом, і лише після цього звертатися до поліції. Крім цього, школа зобов'язана систематично нагадувати правила поведінки дітям, якщо говорити юридичними термінами — проводити правове виховання дітей. Регулярні зустрічі з адміністрацією шкіл проводить дільничний інспектор „ілот'є" (*L'ilotier*— фр.), який не носить ні форми, ні зброї, і чия робота в основномунаправлена на збір інформації. Окрім цих регулярних зустрічей з адміністрацією, згідно з протоколом, інспектор має право відвідувати школу лише в трьох випадках: а) переслідування злочинця; в) юридичне розслідування (розслідування злочину, скоєного на території школи); с)для проведення уроків з профілактики на початку та вкінці навчального року (загальна профілактика) [95, с. 47].

Також цікавим є американський досвід, з якого можна виділити три моделі превентивної діяльності: модель суспільних установ, модель безпеки індивідуума і модель впливу через навколишнє середо вище. На федеральному і місцевому рівнях реалізуються програми попередження правопорушень. У деяких штатах участь громадян у зміцненні правопорядку дозволила знизити кількість пограбувань на 30%. Тут використовується винагорода за інформацію, що має оперативно-профілактичне значення. Значну увагу у практиці у США приділяється попередженню правопорушень, усуненню причин й умов виникнення правопорушень, припиненню актів вандалізму, превентивному вирішенню конфліктних ситуацій в сім'ї, формуванню довірчих відносин між поліцією і громадянами [96, с. 173-174].

В ірландській практиці широко застосовується обмежене дозвілля, неповнолітніх, що вчиняють правопорушення. Ці заходи реалізують спеціальні установи і школи, де особи, які вчинили правопорушення або мають асоціальні прояви у поведінці, проводять вільний від навчання час. Крім того, до виховного процесу залучаються батьки неповнолітніх із асоціальною прийнятною поведінкою. За такою схемою в Ірландії ще з 1960-х років діє низка програм Garda Juvenile Diversion

Programmes [97].

Для української правозастосовчої діяльності практики представляє інтерес програми раннього втручання, які широко застосовуються в Ірландії та реалізуються у межах роботи асоціації NIACRO [98]:

1. Програма "Незалежного відвідування" полягає у наданні дружньої незалежної підтримки неповнолітнім, які знаходяться під опікою та позбавлені батьківської уваги.

2. Програма " Допомоги у працевлаштуванні молоді "охоплює молодь віком від 15 до 18 років, яка на обліку у виправній системі для неповнолітніх. Головною метою програми є надання підтримки в отриманні освіти і професійних навичок та працевлаштуванні.

3. Поряд з цими асоціаціями NIACRO здійснює роботу з ув'язненими, їх сім'ями та дітьми через Advice Centre (Консультаційний центр) – єдину службу, що надає консультації і підтримку сім'ям ув'язнених та неповнолітніми, які відбувають покарання та Family Links (Сімейні зв'язки) [99, с. 196] .

На відмінну від європейського та американського досвіду проведення профілактики правопорушень серед неповнолітніх у Республіці Таджикистан реалізується з урахуванням одного із головних завдань політики держави – захист прав і законних інтересів дитини. Тому в системі МВС Республіки Таджикистан була створена Служба профілактики правопорушень серед неповнолітніх та молоді (СППНМ), яка безпосередньо забезпечує захист законних прав та інтересів неповнолітніх.

У випадку виявлення неповнолітніх, які не відвідують навчальні заклади, вище вказаною службою і її низовими підрозділами, на місцях проводиться профілактичний захід. Неповнолітній ставиться на облік із закладом в обліково-профілактичну карточку і застосовуються всі заходи для повернення дитини у навчальний заклад.

Співробітники СППНМ МВС Республіки Таджикистан постійно проводять роз'яснювальні бесіди, організовують зустрічі з учнями загальноосвітніх шкіл, їх батьками з метою захисту прав і законних прав дитини [100]. Крім цього, згідно пункту 34.1.7. Інструкції "По організації роботи підрозділу по справам неповнолітніх ОВС", затверджено наказом МВС Республіки Таджикистан від 13.05.2009 року № 315, дана категорія осіб батьків ставиться на облік до органів внутрішніх справ із заведенням на них обліково-профілактичних карточок та проводиться із ними індивідуальні профілактичні заходи [101, с. 7-8] .

На нашу думку, необхідно зацікавити громадськість, волонтерські організації, працівників навчальних закладів та батьків неповнолітніх разом здійснювати із компетентними державними органами (дільнич-

ним інспектором міліції, кримінальною міліцією у справах дітей, службою у справах дітей) заходи для реалізації державної політики щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Тому вище вказані особи повинні реалізувати програму з профілактики правопорушень серед неповнолітніх через проведення: повчальних правових бесід, наведенні прикладів вже вчинених правопорушень особами, проведення навчальних ігор виховного характеру, демонстрування відеоматеріалів про випадки неправомірної поведінки, ознайомлення з їх правами та обов'язками та з різними видами юридичної відповідальності згідно чинного законодавства, надання брошури-пам'ятки, яка б містила приклади та інформацію виховного характеру, та створити бесіду у вигляді монологу, щоб кожен міг висловити свою думку з причин та умов вчинення правопорушень неповнолітніми та роз'яснити, до яких державних правоохоронних органів вони мають право звертатися у разі порушені прав і свобод.

Тільки комплексний підхід та спільна координована організація із здійснення попередження правопорушень надає можливість ефективніше вплинути на свідомість неповнолітнього правопорушника та зменшити або припинити вчинення протиправних діянь через різні способи впливу за допомогою вище вказаних осіб.

Виходячи з вище вказаного, можна зробити висновок, що профілактика правопорушень серед неповнолітніх проводиться за різними програмами, методами, які у свою чергу є ефективними у попередженні правопорушень. У європейських країнах та США основна профілактика здійснюється з малолітніми та неповнолітніми за програмами з метою попередити, виявити схильних осіб до вчинення правопорушень та особами, які вже вчинили правопорушення, для того щоб збільшити їхню правосвідомість про неприпустимість вчинення протиправних дій та перевиховати. Можна зазначити, що значну роль приділяється участь шкільних навчальних закладів у проведені та реалізації певних профілактичних програм з неповнолітніми, адже школи є дієвим засобом на вплив на правосвідомість та виховання неповнолітніх осіб.

Майже для всіх країн світу на сучасному етапі характерними є негативні кількісно-якісні зміни рівня, структури і динаміки правопорушень серед неповнолітніх. Не є винятком і Україна. Особливої гостроти проблема поширення правопорушень серед неповнолітніх в Україні набула з початком трансформаційних процесів у країні, що сприяли виникненню різноманітних проблем у всіх сферах суспільного життя. Невирішені державою та суспільством проблеми стають факторами, які негативно впливають на найменш захищених членів суспільства – неповно-

літніх, і сприяють вчиненню ними злочинів та інших правопорушень. Серед таких факторів можна назвати і безробіття батьків, і зниження життєвого рівня населення, і розпад звичних та відпрацьованих форм соціального контролю та профілактики правопорушень.

Враховуючи зазначене, актуальним стає пошук нових, адаптованих до сучасних умов життя підходів до здійснення профілактики правопорушень серед неповнолітніх. У цій справі, на наш погляд, цікавим є досвід інших країн, зокрема, США та Великобританії, які мають вагомі напрацювання у сфері організації профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Англо-американська система профілактики правопорушень займає домінуюче і провідне становище у Європі, Америці та Японії [82, с. 36].

У цих країнах існують різноманітні класифікації теоретичних підходів і концепцій відносно превентивної діяльності. У Британії визнається очевидним той факт, що усі вони ґрунтуються на відповідних концепціях причин протиправної поведінки й пов'язані з впливом на певні групи факторів, яким відводиться вирішальна роль у механізмі вчинення правопорушення. У зв'язку з тим, що існує багато теорій причин правопорушень, єдиної теорії профілактики протиправної поведінки немає.

Профілактика правопорушень у Великобританії та Америці здійснюється у трьох основних формах: ситуаційна, соціальна, превенція за допомогою громадськості [83, с. 76–77; 82, с. 37].

Спеціалісти у сфері профілактики правопорушень залежно від того, у чому вони вбачають причини правопорушень, виділяють такі підходи до здійснення їх профілактики:

- структурний підхід, що пов'язує здійснення ефективної профілактики правопорушень з проведенням значних соціально-економічних перетворень у суспільстві;
- психологічний підхід, який визнає вирішальне превентивне значення впливу на особу потенційного правопорушника, а також осіб, які вже вчиняли правопорушення (з метою профілактики рецидиву);
- ситуаційний підхід, який відводить вирішальну роль впливу на соціальні та фізичні фактори зовнішнього середовища, що впливають на вчинення правопорушень, сукупність яких створюють сприятливу ситуацію для кримінальних проявів [84, с. 272; 85].

У такий спосіб розрізняються концепції, орієнтовані на заходи загальної профілактики (структурний підхід), і теорії, що обґрунтовують необхідність спеціальних заходів профілактики (психологічний та ситуаційний підхід). При цьому особливу увагу британські та американські

кримінологи приділяють заходам спеціальної профілактики.

Спеціальна профілактика здійснюється на трьох рівнях:

- *первинний рівень профілактики*, спрямований на усунення факторів зовнішнього середовища, які сприяють вчиненню правопорушень;
- *вторинний рівень профілактики*, який має на меті попередити криміналізацію потенційних правопорушників і пов'язаний із впливом на нестійких осіб, у тому числі неповнолітніх "групи ризику";
- *третинний рівень профілактики*, спрямований на попередження рецидиву з боку осіб, що вже вчиняли правопорушення [84, с. 274; 86, с. 11–13].

Протягом багатьох років ці напрямки профілактичної діяльності здійснювались окремо один від одного. При цьому первинна профілактика здійснювалась переважно поліцією, вторинна – органами ювенальної юстиції та соціальними службами, третинна – працівниками пенітенціарної системи та службами пробації. Але останнім часом намітилася тенденція до використання у профілактичній діяльності комплексних, багатоаспектних підходів, які виходять за межі однієї умовної класифікації і передбачають у їх реалізації участь багатьох органів та організацій [84, с. 274]. При цьому вирішальне значення мають заходи профілактики, спрямовані на усунення зовнішніх факторів, що сприяють вчиненню правопорушень, а також недопущення формування у конкретної особистості криміногенних якостей.

Первинна профілактика правопорушень вважається у британській (як і в американській) кримінології вирішальною і базується на припущенні, що більшість правопорушень мають ситуаційних характер і вчиняються в результаті певного збігу обставин, за наявності конкретних умов, що полегшують вчинення правопорушень [84, с. 278; 88, с.77; 178; 87, с. 91-98; 86, с.12]. Сама ситуація стимулює та провокує на вчинення певних видів правопорушень. Таким чином, найбільш ефективним напрямком превенції є своєчасне усунення криміногенних факторів зовнішнього середовища, а також створення антикриміногенних умов, за наявності яких правопорушник відмовиться від наміру вчинити правопорушення, а саме: умов, які зроблять вчинення правопорушень більш складною справою і відповідно зроблять об'єкт менш уразливим; які зроблять вчинення правопорушень більш ризикованою та менш вигідною справою [89, с. 21; 90, с. 21].

Ситуаційна профілактика реалізується за допомогою багатьох методів, основними з яких є:

- *ускладнення доступу до мети*, який передбачає, що правопорушник відмовиться вчинити конкретне правопорушення з причини

надто складного доступу до об'єкта правопорушення (встановлення за віктимогенним об'єктом відеоспостереження, сигналізації тощо);

- *усунення потенційного об'єкта протиправного посягання* (наприклад, заходи щодо профілактики кишенькових крадіжок – виплата заробітної платні не готівкою, а перерахуванням на банківський рахунок особи. Гроші розміщені у банку, а за потреби людина може розрахуватись або кредитною карткою, або чеком);
- *план безпечних територій*. Вивчаються "гарячі точки" правопорушень, при цьому вирішальне значення відводиться "географії правопорушень", включаючи місце, час найбільшої концентрації правопорушень, а також найбільш типових ситуацій їх вчинення. На базі отриманих даних виробляються рекомендації, які стосуються планування міст і проектів будинків з метою профілактики правопорушень. Цей метод передбачає прості та ефективні засоби мінімізації можливостей вчинення правопорушень [84, с. 284; 88, с. 79; 91, с. 208; 87].

Недоліками такої ситуаційної профілактики є те, що правопорушник відмовляється від вчинення конкретного правопорушення через зустрінуті ним труднощі, але він не відмовляється від самого наміру вчинити таке правопорушення. Він переключається на пошук іншого об'єкта, який менш захищений і де існують умови для вчинення правопорушення.

Ситуаційна профілактика не розрахована на усунення причин вчинення правопорушень, а передбачає лише усунення можливості їх вчинення у кожному конкретному випадку.

Останнім часом британські та американські вчені ставлять акцент на здійсненні заходів соціальної профілактики правопорушень із залученням сил громадськості. Правопорушення виступають як соціальна проблема, у вирішенні якої участь має брати усе суспільство.

Завдання, що постають перед соціальною профілактикою:

- поліпшення соціальних умов життя;
- посилення ролі соціальних інститутів;
- збільшення кількості можливостей для здобуття освіти, гідного працевлаштування, відпочинку [88, с. 80].

Цей вид профілактики правопорушень приділяє значну увагу роботі з неповнолітніми, бо підліткове середовище вважається найбільш проблемним з погляду потенційної можливості вчинення правопорушень. Одним із напрямків здійснення соціальної профілактики є робота з неповнолітніми у школах. У школах неповнолітні одержують основний обсяг інформації. Впровадження в програму шкільного навчання предметів, що сприяють вихованню неповнолітнього як законослухня-

ного громадянина, лекцій та бесід з профілактики правопорушень, сприятиме правильному формуванню особистості неповнолітнього.

Проблемою для сучасного суспільства є роз'єднаність його членів. У великих містах люди часто не знають своїх сусідів, не спілкуються один з одним за місцем проживання. Тому британські та американські вчені припустили, що об'єднання громадян за місцем проживання (під'їзду, будинку, двору, міста тощо) з метою підтримки чистоти, порядку на своїй території та гарантування безпеки своїх членів дозволить знизити рівень правопорушень. Такий вид профілактики отримав назву "профілактика за допомогою громадськості". Активну участь в організації профілактичної діяльності об'єднань громадян беруть працівники поліції. Вони надають громадянам консультативну та практичну допомогу. Найпоширенішими формами цього виду профілактики є реалізація програм "сусідська взаємодопомога", "зупини злочинця" тощо.

Вторинний рівень профілактики має на меті недопущення криміналізації тих осіб, чия поведінка та спосіб життя свідчать про можливість вчинення ними правопорушень. На відміну від заходів первинної профілактики, які мали загальний характер та спрямовувались на усунення причин та умов вчинення правопорушень, заходи вторинної профілактики мають індивідуальний характер і пов'язані зі здійсненням впливу на особу, її негативні риси, що визначають протиправну поведінку [84, с. 285]. Заходи вторинної профілактики базуються на прогнозуванні індивідуальної поведінки особи, яка складається із вивчення осіб, схильних до правопорушень, та джерел негативного впливу на них.

Як вважають закордонні вчені, майбутніх правопорушників можна виявити у ранньому віці: наявність батьків з кримінальним минулим, низький інтелектуальний рівень розвитку, погані житлові умови, погане матеріальне забезпечення, відсутність належного виховання є факторами вчинення правопорушень у віці від 10 до 13 років. У більш зрілому віці такими факторами є: відсутність постійної роботи, антигромадські установки, низький прибуток тощо [84, с. 286].

Специфічними заходами індивідуальної профілактики виступають різноманітні шкільні програми виховання та контролю за поведінкою неповнолітніх "групи ризику", а також програми, розраховані на профілактичну роботу з їх батьками [92]. За кордоном такі програми реалізуються спільними зусиллями поліції, навчальних закладів, соціальних служб. Заходи індивідуальної профілактики повинні використовуватись дуже обережно, бо вони можуть викликати стигматизацію неповнолітніх та прискорити вчинення ними правопорушень.

Третинний рівень профілактики правопорушень має на меті

профілактику рецидиву з боку осіб, які вже вчиняли правопорушення. Попередження рецидиву пов'язується із застосуванням поліцейських, судових, пенітенціарних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення осіб, що вчинили правопорушення, притягнення їх до відповідальності, а також застосування до них діючих засобів під час відбуття ними покарання.

У профілактиці рецидиву особлива роль відводиться кримінально-правовим заходам впливу. Слід відзначити, що з метою профілактики рецидиву широко використовуються також заходи підвищеного контролю за поведінкою осіб, які відбули покарання, а також програми їх індивідуальної реабілітації [84, с. 299].

Закордонні вчені дійшли висновку, що усі перелічені вище види, форми та методи профілактики правопорушень мають право на існування, бо вони справляють позитивний вплив на стан правопорушень, але для досягнення максимально ефективних результатів у сфері профілактики правопорушень їх необхідно використовувати комплексно.

Сучасна превентивна практика закордонних країн характеризується наявністю багатьох різноманітних програм, спрямованих на попередження правопорушень. Серед них важлива роль відводиться заходам профілактики правопорушень серед неповнолітніх, у тому числі заходам ранньої профілактики протиправної поведінки неповнолітніх. Закордонні вчені вважають, що успіх усієї профілактичної діяльності багато в чому залежить від ефективності профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Програми профілактики правопорушень серед неповнолітніх спираються на багатофакторний підхід до визначення причин протиправної поведінки і мають на меті усунення або нейтралізацію факторів, що негативно впливають на неповнолітнього [93]. Закордонні вчені до основних факторів, що негативно впливають на неповнолітніх та сприяють вчиненню ними правопорушень, відносять наступні обставини [84, с. 301]:

Особистісні якості	гіперактивність, імпульсивність, низький рівень інтелекту.
Сімейні фактори	відсутність контролю з боку батьків, сувора дисципліна або її відсутність, конфлікти між батьками, батьки з кримінальним минулим.
Соціально-економічні та общинні фактори	низькі доходи, погані житлові умови,

	погано організована община.
Шкільні фактори	погане відвідування шкіл, агресивна (проблемна) поведінка, погана успішність.

Більшість із зазначених факторів перебувають у тісній взаємодії та взаємозалежності один від одного, що створює значні труднощі при встановленні значимості кожного з них у генезисі протиправної поведінки неповнолітніх. Оскільки виділити якийсь один значимий фактор як причину протиправної поведінки неможливо, то необхідно здійснювати вплив на всю сукупність цих факторів [94].

Залежно від об'єкта профілактичного впливу всі закордонні програми можна умовно поділити на такі групи: програми, спрямовані на укріплення сім'ї. Вони покликані усунути або послабити дію сімейних факторів ризику; програми, спрямовані на усунення шкільних факторів ризику, підвищення рівня шкільної освіти тощо; програми спеціальної профілактики злочинів та інших правопорушень серед неповнолітніх, спрямовані на профілактику протиправної поведінки неповнолітніх, а також профілактику рецидиву з боку неповнолітніх, що вже вчиняли правопорушення. При здійсненні цих програм використовуються різноманітні форми контролю і нагляду за неповнолітніми з девіантною поведінкою, а також каральні методи до неповнолітніх, які порушують вимоги, що висуваються до них [82, с. 59].

Ці програми являють собою комплекс різних методів і заходів, спрямованих на вирішення конкретних превентивних завдань, у здійсненні яких беруть участь поліція, ювенальна юстиція, органи місцевого самоврядування, представники науки і громадських організацій [83, с. 38].

Прикладами закордонних програм, що орієнтовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, є:

- "хев стар" – програма, орієнтована на дошкільну підготовку і освіту дітей з бідних сімей національних меншин з наданням соціальної та продовольчої допомоги, а також психологічної підтримки (США);
- "дім – це початок" (Home – Start) – спрямована на надання допомоги та підтримки сім'ям із дітьми дошкільного віку. Ця програма безпосередньо не орієнтована на здійснення профілактики правопорушень. Її завдання полягає в тому, щоб попередити конфлікти, кризові ситуації у сім'ях, допомогти сім'ям у вихованні дітей (Англія, Австралія, Нідерланди, Норвегія) [84, с. 303];
- "робочий корпус" – метою цієї програми є забезпечення ін-

тенсивної підтримки підлітків шляхом організації спеціальних класів, де підлітки з "групи ризику" можуть отримати не тільки кваліфіковані консультації щодо вирішення їх проблем, але й практичну допомогу – отримати спеціальність. Заняття проводяться у "міських таборах" або спеціальних таборах при навчальних закладах (США) [92];

- SSP (School, Social workers, Police) – програма, за якою офіцери поліції ведуть спеціальні курси серед неповнолітніх, спрямовані на запобігання вчинення ними злочинів та боротьбу з наркоманією. Їх основною метою є встановлення позитивних відносин із підлітками. Також поліцією, спільно із вчителями шкіл, працівниками соціальної сфери, проводиться робота з так званими "складними підлітками", які більшу частину свого життя проводять на вулиці, у яких проблеми в родині, які раніше вчиняли правопорушення тощо. Працівники поліції практикують модель "старший брат" або "сестра", тобто кожен поліцейський ходить по виділеній йому дільниці і проводить профілактичну роботу з дітьми. Дитина може завжди звернутись до нього за допомогою як до старшого брата або старшої сестри (Данія) [92];
- SPACE – це Стафордширський проект, який набув поширення у Великобританії у 80-ті рр. Минулого століття. Ініціатором цього проекту виступила поліція графства Стафордшир. Його метою було зменшення рівня злочинності серед школярів віком від 10–16 років шляхом їх залучення до активної діяльності на період літнього відпочинку. Під час здійснення цієї програми влаштовувались спортивні змагання (наприклад, було сформовано 40 футбольних команд), працювали спортивні секції, проводились ігри пригодницького напрямку, здійснювались поїздки територією графства. За допомогою цих заходів вдалося відновити взаємостосунки підлітків з поліцією. Також ця програма допомогла поліції проаналізувати і внести корективи у діяльність по роботі з молоддю [92];
- STO – урядова програма перевиховання неповнолітніх рецидивістів. Реалізація цієї програми була передбачена урядовим законопроектом про поліцію Великобританії. Зміст цієї програми (тривалістю від 6 місяців до 2 років) полягає в тому, що половину терміну покарання правопорушники відбувають у виховному закладі з позбавлення волі, а другу половину – під наглядом за місцем проживання. Вона охоплює неповнолітніх правопорушників, які вчинили тяжкі злочини (наприклад, сексуальні та інші насильницькі діяння), або тих з них, хто скоїв три та більше злочини, склад яких передбачає позбавлення волі. Очікується, що виправні заклади будуть забезпечувати високий рівень дисципліни і роботи з неповнолітніми, а також впровадять навчальний план, орієнто-

ваний на індивідуальну підготовку (не менше 25 год. на тиждень) [82, с. 138–141];

- Truancy and Disaffected Pupils Programmer – програма, спрямована на зменшення кількості прогулів та кількості учнів, що негативно налаштовані проти школи. Ця програма реалізує заходи, спрямовані на покращання процедури реєстрації учнів, які відсутні у школі; реагування на відсутність у школі у перший день; реалізацію освітніх програми для батьків; попередження шкільного хуліганства, погроз, знущань над однокласниками; роботу з прогульниками та нагляд за прогульниками; організацію тренінг-програм для вчителів та співробітників дитячих організацій з метою оволодіння ними спеціальними методами позитивного впливу на поведінку неповнолітніх та реагування на девіантну поведінку; покращення системи вкладання у школі (Великобританія, США) [102];
- "студенти для правосуддя" – ця програма здійснюється працівниками поліції спільно із вчителями навчальних закладів з метою ознайомлення учнів з різними сторонами правоохоронної системи. Під час реалізації програми з учнями проводяться рольові ігри. Учні поділяються на групи, які представляють поліцейських, прокурорів і судій. Вони оглядають "місце правопорушення", допитують "свідків", "підозрюваних", звертаються по дозвіл на арешт, здійснюють судовий розгляд справ тощо. Адміністрація шкіл надає допомогу працівникам поліції в організації цих ігор. Реалізація цієї програми сприяє формуванню в учнів підвищеного відчуття поваги до правоохоронних органів, усувають відчуття недовіри до поліції, створює атмосферу довіри та взаємопорозуміння (США) [103, с.41–43].

Використання різноманітних програм доповнюють та додають розмаїття превентивним заходам, а їх результати йдуть на користь не лише поліції, а й усьому суспільству [103, с. 47].

Як один із напрямків профілактики правопорушень серед неповнолітніх можна розглядати заходи реституційного правосуддя, які використовуються у багатьох країнах світу на початкових стадіях слідства. Це дозволяє відшкодувати завдану потерпілому шкоду і виплатити компенсацію до судового розгляду справи. З цією метою співробітники поліції у відповідних випадках можуть запропонувати застосування заходів примирення між потерпілим і неповнолітнім правопорушником із забезпеченням механізмів контролю з метою запобігання корупції та підкупу. Важливим при цьому є надання співробітниками поліції повної інформації про заходи та програми реституційного правосуддя для потерпілих та неповнолітніх правопорушників на ранніх стадіях розгляду

справи.

Заходи реституційного правосуддя не обмежуються їх використанням лише у випадках вчинення неповнолітнім незначного правопорушення. Відшкодування завданої шкоди та примирення потерпілого і неповнолітнього правопорушника вважаються значними факторами у встановленні соціального миру, особливо коли мова йде про насильницькі злочини.

При здійсненні заходів реституційного правосуддя посередник забезпечує дотримання законності (включаючи принцип розмірності), а також захист інтересів потерпілого та прав неповнолітнього правопорушника, з урахуванням того, що ці права та інтереси не є взаємовиключними: захист потерпілого не завжди веде до обмеження прав правопорушника [104].

Застосування до правопорушника заходів реституційного правосуддя не звільняє його від відповідальності, передбаченої чинним законодавством, але вони можуть бути враховані судом при розгляді справи [91, с. 54–57].

У рамках застосування реституційного правосуддя практикується організація зустрічей неповнолітнього правопорушника один на один із членами громади, потерпілим. У результаті таких зустрічей неповнолітній отримує інформацію про вплив його дій на оточуючих і тим самим бере на себе відповідальність [104].

Використання програм реституційного правосуддя дозволяє захистити інтереси потерпілих при одночасному забезпеченні прав неповнолітніх правопорушників, а також підвищити ефективність використання системи кримінального правосуддя [91, с. 57].

При аналізі різноманітних закордонних програм профілактики правопорушень серед неповнолітніх звертають на себе увагу дві обставини, що визначають особливості британського та американського підходів до профілактики правопорушень серед цієї категорії населення: по-перше, широке залучення громадськості (рядових громадян, волонтерів) у здійсненні превентивних заходів; по-друге, активна роль держави в організації й фінансуванні програм профілактики правопорушень як на загальнодержавному, так і на рівні місцевих органів влади.

Ефективність профілактичної діяльності серед неповнолітніх багато в чому залежить від ефективності профілактичних програм, які використовуються як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні. Тому у Великобританії та США здійснюється постійний моніторинг ефективності тих або інших програм, у тому числі й з погляду співвідношення фінансових витрат на їх здійснення і реальної економії від скорочення

кількості злочинів та інших правопорушень серед неповнолітніх. Здійснюється пошук найбільш ефективних програм, що дають не тільки соціальний, а й економічний ефект [102].

Останнім часом широко впроваджуються у практику програми, орієнтовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, у країнах СНД, зокрема, в Росії. Ці програми розробляються та впроваджуються як за рахунок держави і мають статус державних або урядових, так і за допомогою закордонних країн, які мають великий досвід у цій сфері. Як приклад федеральних цільових програм, які впроваджуються на території Росії, можна назвати такі: "Профілактика бездоглядності та правопорушень серед неповнолітніх", "Діти-сиріти", "Обдаровані діти", "Діти вулиць", "Діти Чорнобиля", "Молодь Санкт-Петербурга", "Сімейна політика. Соціальний захист сім'ї та дитинства у Санкт-Петербурзі у 2000 р." [105, с. 335]. Також на території Росії за підтримки США здійснюється програма "Міліція для суспільства" у рамках проекту "Гармонія". Ця програма також поширюється і на території м. Львова та м. Сімферополя. Вона є ефективним способом вирішення існуючих проблем наркоманії та поширення правопорушень серед неповнолітніх [92].

Перелічені програми спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх за рахунок залучення громадськості до цієї діяльності, пошуку для підлітків з "груп ризику" нових можливостей самореалізації. Ці програми мають суто профілактичний характер і приносять очікувані результати лише за умов активної участі усіх суб'єктів профілактики.

На території України теж починають втілюватись програми, які враховують закордонний досвід у цій сфері й спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх. Так, наприклад, на території м. Харкова, у рамках україно-британського проекту "Запровадження моделі поліцейської діяльності, ґрунтованої на підтримці громадськості, в Україні", що проводиться спільно Національним університетом внутрішніх справ та Центром імені Лорда Скармана Лестерського Університету (Великобританія), одним із напрямків, передбачених проектом, було здійснення співробітниками ОВС (КМСН) спільно з громадськістю профілактичної роботи з неповнолітніми, їх батьками та вчителями. Цілями цієї діяльності було налагодження зв'язків міліції з неповнолітніми, активізація діяльності шкільних закладів у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, залучення широких кіл громадськості до цієї діяльності.

На території впровадження програми у підрозділах кримінальної міліції у справах неповнолітніх були виділені посади координаторів по

роботі зі школами. У кожній школі були створені Координаційні шкільні ради. Основними завданнями яких були: організація та координація соціальної роботи педагогічного колективу школи, громадськості й міліції у мікрорайоні; виявлення дітей і підлітків групи ризику і надання їм необхідної соціальної, психологічної, правової, медичної допомоги; організація індивідуальної профілактичної роботи з дітьми девіантної поведінки; усунення причин соціальної дезадаптації підлітків та створення оптимальних умов для розвитку позитивної спрямованості особистості. До складу Координаційної Ради школи входили адміністрація шкіл, викладачі, вихователі дитячих садків, учні та їх батьки, дільничні інспектори, працівники КМСН, координатор міліції по роботі зі школами. Один представник від Координаційної Ради школи входив до складу Консультативного комітету, що був створений також у рамках проекту і координував всю профілактичну роботу в районі [88, с. 140–161; 106].

У рамках проекту в школах проводились так звані "Дні міліції". Один раз на місяць представники міліції у складі: координатор по роботі зі школами, працівники кримінальної міліції у справах неповнолітніх та дільничний інспектор відвідували школи, які знаходились на території їх обслуговування. Дату проведення наступного "Дня міліції" повідомляли заздалегідь. Таким чином і батьки, і вчителі, і діти могли підготувати питання, які їх турбували, для розгляду та обговорення з представниками міліції. Ця діяльність була високо оцінена як працівниками міліції, так і самими дітьми, їх вчителями та батьками [36, с. 10].

Одним із напрямків спільної діяльності міліції та громадськості у рамках зазначеного проекту було здійснення профілактичної роботи з дітьми дошкільного віку. Новим у цьому напрямку стала практика відвідування дільничним інспектором, інспектором кримінальної міліції у справах неповнолітніх дошкільних закладів та проведення віктимологічної профілактики з дітьми дошкільного віку. У дитячих садках за участю міліції були відкриті клуби для дітлахів з назвою "Ніколи, Ніколи". У цих клубах представники міліції проводили заняття з дітьми, в ігровій формі розповідали їм, чого не можна робити дітям НІКОЛИ. Цілями цієї діяльності є віктимологічна профілактика серед дітей, надання допомоги дітям, які опинились у кризових ситуаціях, встановлення дружніх, довірливих стосунків між міліцією та дітьми.

У рамках україно-британської програми міліцією, за підтримкою громадськості, здійснювалась ціла низка інших заходів профілактичного характеру. Це й видавництво брошур для дітей, батьків, вчителів, і проведення спортивних змагань серед підлітків, спільних свят, семінарів із вчителями щодо попередження правопорушень серед учнів, бесід з ба-

тьками і т. ін.

Досвід організації профілактичної роботи у школах та дитячих садках, взаємодії міліції з батьками, викладачами шкіл, вихователями дитячих садків, громадськими об'єднаннями, набутий під час проведення спільного україно-британського проекту на території м. Харкова, доцільно було б поширити по всій території України.

Підбиваючи підсумок, відзначимо, що для подальшого становлення й розвитку вітчизняної системи профілактики правопорушень серед неповнолітніх, для розробки та впровадження у діяльність суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх нових, ефективних форм та методів профілактики необхідно вивчати і впроваджувати певні закордонні методичні напрацювання і практичні прийоми у цій сфері, але робити це необхідно з урахуванням національних особливостей, зумовлених попереднім розвитком нашої держави та сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України, міжнародно-правових актів та практики їх застосування, теоретичного осмислення ряду наукових праць у різних галузях знань автором сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення правового регулювання та ефективності діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх:

1. Профілактику правопорушень серед неповнолітніх визначено як соціально-управлінську діяльність суб'єктів профілактики, що здійснюється в умовах тісної взаємодії та координації їх діяльності, спрямовану на виявлення і усунення (нейтралізацію) причин та умов вчинення неповнолітніми правопорушень, а також здійснення позитивного впливу на поведінку неповнолітніх шляхом формування у них правосвідомості, соціально-корисних навичок та інтересів.

2. Профілактична діяльність серед неповнолітніх як різновид соціального управління становить собою багаторівневу систему, яка складається із сукупності елементів, що перебувають у взаємодії і взаємозалежності між собою та складають певну цілісність. До основних елементів цієї системи пропонується віднести: об'єкт, суб'єкт, види, форми, цілі та принципи профілактичної діяльності.

3. Профілактику правопорушень серед неповнолітніх здійснює велике коло суб'єктів, кожен з яких має своє функціональне призначення, обсяг прав та обов'язків, форми й методи діяльності, компетенцію. Усі суб'єкти системно пов'язані між собою. Пропонується розглядати систему суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх у широкому (загальна система суб'єктів) та у вузькому (спеціалізована система суб'єктів) значеннях.

4. У системі спеціалізованих суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх ОВС займають одне з провідних місць, оскільки саме на них покладений безпосередній обов'язок здійснення профілактики злочинів та інших правопорушень. ОВС становлять собою окрему підсистему суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

5. Аналіз правових засад діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх свідчить про те, що правове регулювання зазначеної діяльності ще не в повній мірі відповідає сучасним потребам. Негативно позначається на стані правового регулювання зазна-

ченої діяльності неузгодженість положень різних нормативно-правових актів; відсутність їх систематизації; не упорядкованість правом питань щодо визначення форм та методів діяльності ОВС, механізму взаємодії ОВС з іншими суб'єктами профілактики правопорушень серед неповнолітніх тощо.

6. Аналіз чинного законодавства у частині, що торкається закріплення та гарантування правового статусу неповнолітніх громадян України, дозволяє зробити висновок, що на сьогодні немає комплексного підходу до визначення правового статусу цієї категорії громадян. У різних галузях права – цивільному, сімейному, адміністративному, кримінальному, трутовому – містяться норми, які лише частково регулюють правовий статус неповнолітніх як учасників тих чи інших суспільних відносин. Відсутність комплексного визначення правового статусу неповнолітніх, механізму захисту їх прав та свобод сприяє порушенню їх прав під час здійснення профілактики відповідними суб'єктами, а також перешкоджає вжиттю ними ефективних заходів профілактики.

7. Причини та умови вчинення неповнолітніми правопорушень виявляються переважно у негативних сторонах взаємодії соціального мікросередовища і особистих якостей індивіда. Формування негативних рис особи неповнолітнього правопорушника відбувається на базі природних задатків у відповідності з фізіологічним і психічним розвитком індивіда під впливом таких соціальних факторів, як несприятливі соціально-економічні умови, культурне оточення, сім'я, дошкільні заклади, школи, колектив за місцем роботи або навчання.

8. Діяльність ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх передбачає застосування різноманітних форм та методів. Основними з них є методи переконання, виховання, заохочення, допомоги неповнолітньому, впливу на його мікросередовище, хоча у профілактичних цілях ОВС використовують і примусові заходи впливу.

9. Взаємодія ОВС з іншими суб'єктами профілактики правопорушень серед неповнолітніх становить собою узгоджену за часом, місцем, способом, цілями спільну діяльність, спрямовану на вирішення завдань держави у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, соціального та правового захисту неповнолітніх. Багатоплановість завдань, динаміка і багатоваріантність конкретних умов, у яких діють ті чи інші суб'єкти профілактики правопорушень серед неповнолітніх обумовлюють різні форми такої взаємодії. Найбільш поширеними з них є: обмін інформацією; проведення спільних нарад, занять, інструктажів; спільне планування профілактичних заходів; узгоджене планування заходів; спільне виконання окремих заходів; надання допомоги суб'єктам

у виконанні ними профілактичних заходів; створення спеціальних груп із співробітників різних служб для вирішення конкретних профілактичних завдань.

10. За результатами аналізу досвіду зарубіжних країн у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх зроблено висновок, що рішучі заходи, спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, не призведуть до кардинального поліпшення ситуації доти, доки зусилля відповідних служб та підрозділів ОВС не отримають широкої підтримки з боку громадськості, а це у свою чергу потребує удосконалення існуючих і впровадження нових організаційно-правових форм і методів партнерських відносин, підвищення ступеня довіри населення, зростання авторитету працівників ОВС. У напрямку залучення громадськості до профілактичної діяльності серед неповнолітніх корисним може бути зарубіжний досвід щодо створення консультативних комітетів, координаційних рад шкіл, втілення певних профілактичних програм, які повинні реалізуватись спільними зусиллями ОВС та громадськості.

11. З метою підвищення ефективності діяльності спеціалізованих підрозділів ОВС щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх пропонується:

- внести зміни та доповнення до Закону України “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх” та узгодити між собою положення ст. 5 цього Закону і ст. 11 Закону України „Про міліцію” у частині, що стосується визначення віку неповнолітніх, які залишилися без опіки та піклування і можуть бути затримані міліцією;

- провести систематизацію відомчих нормативно-правових актів, що регламентують діяльність ОВС у цій сфері;

- розробити та прийняти Концепцію діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, яка передбачала б принципи, цілі, завдання, правові засади діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, перелік служб та підрозділів ОВС, що здійснюють таку профілактику, їх функції, права та обов’язки у цій сфері, форми і методи їх діяльності, форми взаємодії, детальне визначення порядку обміну інформацією між ними та механізм координації профілактичної діяльності;

- створити на базі служб у справах неповнолітніх координаційні центри, які б об’єднували зусилля усіх суб’єктів профілактики, узгоджували їх дії, проводили єдину соціальну політику щодо неповнолітніх;

- впровадити комп’ютерну систему обліку інформації про непов-

нолітніх, що перебувають на обліку в кримінальній міліції у справах неповнолітніх, і заходи, які були застосовані до неповнолітнього;

- розробити та впровадити методику типової діагностики особи неповнолітнього правопорушника, для того щоб правильно обрати заходи профілактики, визначити їх тривалість та критерії, що дозволять оцінити їх ефективність;

- розробити та впровадити у практичну діяльність критерії оцінки ефективності профілактичної діяльності служб та підрозділів ОВС для підвищення ефективності профілактичної діяльності ОВС серед неповнолітніх, усунення фактів формалізму в цій сфері;

- створити (можливо на базі кримінальної міліції у справах неповнолітніх) службу профілактики правопорушень серед неповнолітніх, яка б здійснювала суто профілактичні функції;

- запровадити ведення органами внутрішніх справ статистичної звітності не лише виявлених злочинів та адміністративних правопорушень, вчинених неповнолітніми, а й ведення звітності щодо попереджених злочинів та адміністративних правопорушень неповнолітніх.

На підставі зазначеного, наукове та практичне використання здобутих результатів дослідження може розгортатися за такими напрямками:

- у науково-дослідній сфері – положення та висновки роботи можуть бути основою для подальшої розробки проблем, пов’язаних з діяльністю ОВС у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- у правотворчості – в результаті дослідження сформульовано ряд пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, зокрема, до Закону України “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”;
- у правозастосовчій діяльності – використання одержаних результатів дозволить покращити діяльність ОВС, зокрема, кримінальної міліції у справах неповнолітніх стосовно профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- у навчальному процесі – матеріали роботи можуть використовуватись при підготовці підручників та навчальних посібників з курсів “Управління в органах внутрішніх справ”, “Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ”, у викладанні відповідних навчальних дисциплін.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Шановний колего!

У Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ проводиться дослідження з метою вивчення думки працівників ОВС щодо реформування кримінальної міліції у справах дітей.

Просимо Вас взяти участь в анонімному анкетуванні. Уважно прочитайте запитання та обведіть номер прийнятної для Вас відповіді.

№	Питання	Варіанти відповідей
1	Назвіть, будь-ласка, Ваш вік.	1) від 20 до 30 років; 2) від 31 до 40 років; 3) від 41 до 50 років.
2	Який Ви маєте стаж роботи в ОВС України?	1) до одного року; 2) 1-3 роки; 3) 4-5 років; 4) 6-10 років; 5) більше 10 років.
3	Який Ви маєте стаж роботи у КМСД?	1) до одного року; 2) 1 рік; 3) 2 роки; 4) 3 роки; 5) 4 років; 6) 5 років; 7) більше 5 років.
4	Як Ви вважаєте, чи є необхідним функціонування у складі ОВС України підрозділів КМСД (або подібних підрозділів)?	1) так; 2) ні; 3) важко відповісти.
5	На Вашу думку, у складі якого підрозділу ОВС має бути КМСД?	1) кримінальна міліція; 2) міліція громадської безпеки; 3) окремий підрозділ зі спеціальним статусом; 4) інше_____
6	Більшість свого робочого часу Ви займаєтеся:	1) організація та здійснення заходів профілактики з дітьми в навчальних закладах, за місцем проживання; 2) організація та здійснення заходів

		індивідуальної профілактики з дітьми, що вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення, були засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільненими зі спеціальних виховних установ; 3) складання протоколів про адміністративні правопорушення, суб'єктом якого є дитина; 4) установлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення; 5) виявлення та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства, у тому числі батьками, законними представниками; 6) інше_____
7	Які адміністративно-правові методи Ви найчастіше застосовуєте до дітей?	1) заходи загальної та індивідуальної профілактики; 2) заходи адміністративного попередження; 3) заходи припинення адміністративних правопорушень.
8	Ваша діяльність в основному полягає у (вкажіть 3 основних варіанти):	1)проведення профілактичних бесід з дітьми та їх батьками (опікунами, піклувальниками, тощо); 2) складання протоколів про адміністративні правопорушення, вчинені дітьми; 3) складання протоколів про адміністративні правопорушення, вчинені дорослими (у тому числі батьками) відносно дітей; 4) розшук безвісті зниклих дітей; 5) соціальна та психологічна допомога дітям; 6) постановка на профілактичний облік дітей; 7) інше_____.
9	Як Ви вважаєте, основним напрямком роботи КМСД у реформованій поліції має бути (обе-	1) лише профілактика вчинення дітьми та відносно дітей адміністративних та кримінальних правопорушень;

	ріть один варіант):	2) вчинення процесуальних дій щодо притягнення дітей (або їх батьків) до адміністративної та кримінальної відповідальності; 3) розшук безвісті зниклих дітей; 4) така служба не потрібна, оскільки дублює функції інших служб ОВС; 5) інше _____
10	З якими підрозділами, організаціями, установами або їх представниками взаємодіє Ваш підрозділ (вкажіть усі, з якими взаємодіяли)?	1) дільничні інспектори міліції; 2) патрульно-постова служба; 3) школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; 4) центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; 5) притулки для дітей; 6) центри соціально-психологічної реабілітації дітей; 7) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); 8) інше _____
11	Як Ви вважаєте, наскільки ефективною є взаємодія Вашого підрозділу з цими підрозділами, організаціями, установами або їх представниками (оберіть 1 варіант відповіді)?	1) дуже ефективна, тому що надається взаємна допомога; 2) не дуже ефективна, тому що відбувається одностороння допомога; 3) не ефективна, тому що призводить до витоку інформації з підрозділу.

Вкажіть, будь-ласка, Ваші пропозиції щодо вдосконалення діяльності КМСД

_____
_____
_____

Дякуємо за участь у дослідженні!

Дадоток Б

Результати опитування
працівників органів внутрішніх справ щодо особливостей виявлення та документування адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена ч. 2 ст. 156, ст. 180, 180-1 КУпАП. (всього опитано 247 респондентів)

1. Які Ви застосовуєте способи виявлення фактів доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами (ст. 180 КУпАП):

А) заяви громадян (21%);
Б) оперативна інформація (39%);
В) через засоби масової інформації (3%);
Г) самі стали свідком правопорушення (35%);
Д) інше (2%).

2. Які труднощі у Вас виникають під час виявлення фактів доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами (ст. 180 КУпАП):

А) замовчування інформації про правопорушення дитиною (48%);
Б) лояльне ставлення суспільства до даного виду правопорушень (28%);
В) недостатньо високий рівень роботи соціальних служб (10%);
Г) відсутність взаємодії з дільничними інспекторами міліції (7%);
Д) інше (7%).

3. Які Ви застосовуєте способи виявлення фактів порушення порядку перебування дітей у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування (180-1 КУпАП):

А) заяви громадян (10%);
Б) оперативна інформація (26%);
В) здійснення запланованих рейдів по таким закладам (48%);
Г) випадково самі стали свідком правопорушення (16%);
Д) інше (0%).

4. Які труднощі у Вас виникають під час виявлення фактів порушення порядку перебування дітей у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування (180-1 КУпАП):

А) неможливість відрізнити за зовнішніми ознаками дітей-підлітків та дорослих осіб, яким виповнилося 18-20 років (17%);
Б) небажання власників таких закладів сприяти попередженню вчинення даного правопорушення (49%);
В) згода батьків (або осіб, що їх замінюють) на перебування їх дітей у

таких закладах (14%);

Г) обстановка у закладах заважає нормальній роботі працівників КМСД (17%);

Д) інше (3%).

5. Які Ви застосовуєте способи виявлення фактів торгівлі пивом (крім безалкогольного), алкогольними, слабоалкогольними напоями або тютюновими виробами неповнолітніми особами, а також продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв або тютюнових виробів особі, яка не досягла 18 років, (ч. 2 ст. 156 КУпАП):

А) заяви громадян (17%);

Б) оперативна інформація (39%);

В) через засоби масової інформації (4%);

Г) самі стали свідком правопорушення (39%);

Д) інше (1%).

6. Які труднощі у Вас виникають під час виявлення фактів торгівлі пивом (крім безалкогольного), алкогольними, слабоалкогольними напоями або тютюновими виробами неповнолітніми особами, а також продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв або тютюнових виробів особі, яка не досягла 18 років, (ч. 2 ст. 156 КУпАП):

А) неможливість відрізнити за зовнішніми ознаками дітей-підлітків та дорослих осіб, яким виповнилося 18-20 років (9%);

Б) лояльне ставлення суспільства до даного виду правопорушень (12%);

В) небажання власників таких закладів сприяти попередженню вчинення даного правопорушення (48%);

Г) бажання продавців заробити більше на продажі таких товарів, не зважаючи на вік покупців (27%);

Д) інше (4%).

Додаток В

Результати роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей щодо виявлення адміністративних правопорушень за ст. 180 КУпАП за 2015 рік

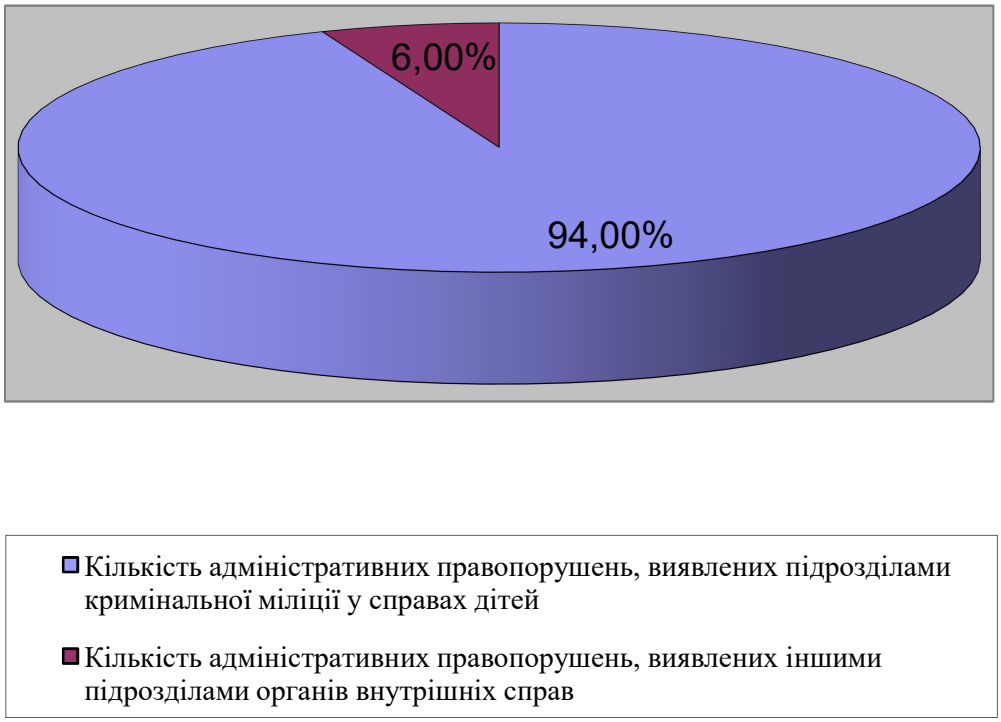

Додаток Г

Результати роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей щодо виявлення адміністративних правопорушень за ст. 180 КУпАП за 2015 рік

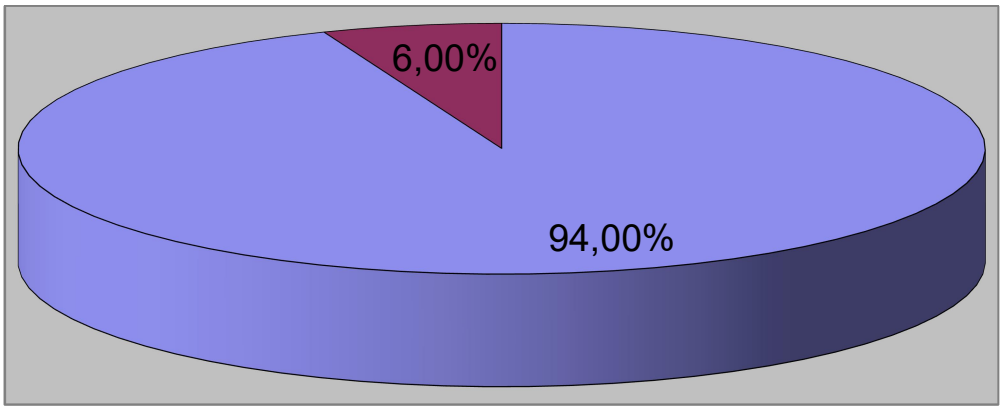

Додаток Д

Якісна характеристика співробітники КМСД 2014 році (у % відношенні)

За віком:

- 21–24 роки – 32%;
- 25–30 років – 31%;
- 31–40 років – 36%;
- 41–50 років – 1%.

За статтю:

- жіноча – 27%;
- чоловіча – 73%.

За освітою:

- вища – 76%;
- незакінчена вища – 19%;
- середня – 1%;
- середньо-технічна – 1%;
- технічно-спеціальна – 1%;
- середньо-спеціальна – 2%.

За строком служби в ОВС:

- до 1 року – 6%;
- 1–4 роки – 35%;
- 5–10 років – 32%;
- 11–15 років – 24%;
- 16–20 років – 2%;
- більше 20 років – 1%.

За строком служби у КМСН:

- до 1 року – 20%;
- 1-4 роки – 50%;
- більше 5 років – 30%.

За територією обслуговування:

- співробітники КМСН територіальних ОВС – 68% ;
- співробітники КМСН транспортних ОВС – 37%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Постанова Верховної Ради УРСР від 27.02.1991 р. № 789-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 13. — Ст. 145.

2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 6. — Ст. 35.

3. Про створення кримінальної міліції у справах дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.1995 р. № 502 (втратила чинність) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/502-95-п

4. Управління кримінальної міліції у справах дітей [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547075

5. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Указ Міністерства внутрішніх справ України від 06.04.2011 р. № 383/2011 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 29. — С. 32. — Ст. 1222.

6. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей: Наказ МВС України від 19.12.2012 р. № 1176 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 8. — С. 48. — Ст. 288.

7. Реформа МВС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.facebook.com/arsen.avakov.1/posts/701745133248929

8. Педагогический терминологический словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pedagogical_dictionary.academic.ru/г

9. Ко дню образования инспекций по делам несовершеннолетних http://ovd-ivie.by/?p=1186

10. Алексушин Г. В. «История правоохранительных органов». Самара: Издательство АНО «ИА ВВС» и АНО «Ретроспектива», 2005

11. Некрасов В.Ф. МВД России: энциклопедия / Владимир Филиппович Некрасов/ Москва, ОЛМА Медиа Групп, 2002 – 623 с.

12. Проект Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ от 10.11.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1221414

13. Конвенция ООН о правах ребенка от 20.11.1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205

14. Европейская конвенция об осуществлении прав детей от 25.01.1996 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_135

15. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних ("Пекинские правила") от 29.11.1985 [Електронний ресурс]. — Режим

доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211

16. Руководящие принципы, касающиеся правосудия в вопросах, связанных с участием детей-жертв и свидетелей преступлений от 22.07.2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_e54

17. Рекомендация N Rec (2003) 20 Комитета министров Совета Европы государствам-членам "О новых подходах к преступности среди несовершеннолетних и о значении правосудия делам несовершеннолетних" от 24.09.2003 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_865

18. Руководящие принципы Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несовершеннолетних от 14.12.1990 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_861

19. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей: Наказ МВС України № 1176 від 19.12.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/815812http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/815812

20. Реформа Министерства внутренних дел Украины. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.facebook.com/arsen.avakov.1/posts/701745133248929

21. Опацький Р.М. Зарубіжний досвід впровадження ювенальної юстиції // Юридична наука. – 2012. – № 2. – С. 146-152.

22. Реформа МВС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.facebook.com/arsen.avakov.1/posts/701745133248929

23. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Підручник. / За загальною редакцією І.П. Голосніченка, Я.Ю. Кондратьєва. – Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 177 с.

24. Адміністративна діяльність: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.В. Ковалів, З.Р. Кисіль, Д.П. Калаянов та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 432 с.

25. Адміністративна діяльність. Частина особлива: Підручник /За заг. ред. проф. О.М. Бандурки. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ. "Еспада", 2000. – 368 с.

26. Адміністративна діяльність: навч. посібник / В.В.Новіков та ін.; заг. ред. О.І. Остапенко; Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – Л. Афіша, 2002. – 252 с.

27. Попов Л. Убеждение и принуждение. Организационно-воспитательные и административно-правовые средства охраны общественного порядка в деятельности советской милиции / Попов Л. – М. : Московский рабочий, 1968. – 160 с.

28. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р., із змінами, внесеними згідно із Законом від 08.12.2004 р. № 2222-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

29. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей: Наказ МВС України від 19.12.2012 № 1176 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 8. – Стор. 48. – Стаття 288.

30. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей: Наказ МВС України від 19.12.2012 р. № 1176 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 8. — С. 48. — Ст. 288.

31. Про надання статистичної інформації: Лист Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України № 16/2-1588 від 01.04.2014р.

32. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VII // Голос України. – 2015. – № 141-142.

33. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

34. Юридична енциклопедія6 В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр.енцикл.,1998. – т. 4: Н-П. – 2002. – 720 с.

35. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Держкомсім'ямолодь України, Міносвіти, МОЗ України, Мінпраці України від 26.05.1999 № 34/166/131/88 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 26. – С. 115.

36. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205.

37. Реформа Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.facebook.com/arsen.avakov.1/posts/729456660477776:0

38. Юридична енциклопедія6 В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр.енцикл.,1998. – т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.

39. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.

40. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19

41. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_384

42. Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 на 765-му засіданні заступників міністрів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf

43. Конвенция ООН о правах ребенка от 20.11.1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205

44. Европейская конвенция об осуществлении прав детей от 25.01.1996 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_135

45. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних ("Пекинские правила") от 29.11.1985 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211

46. Руководящие принципы, касающиеся правосудия в вопросах, связанных с участием детей-жертв и свидетелей преступлений от 22.07.2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_e54

47. Рекомендация N Rec (2003) 20 Комитета министров Совета Европы государствам-членам "О новых подходах к преступности среди несовершеннолетних и о значении правосудия делам несовершеннолетних" от 24.09.2003 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_865

48. Руководящие принципы Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несовершеннолетних от 14.12.1990 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_861

49. Про охорону дитинства: Закон України № 2402-III від 26.04.2001 // Голос України. – 2006. – № 98.

50. Конвенция ООН о правах ребенка от 20.11.1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205

51. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних ("Пекинские правила") от 29.11.1985 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211

52. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей: Наказ МВС України № 1176 від 19.12.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/815812http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/815812

53. Реформа Министерства внутренних дел Украины. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.facebook.com/arsen.avakov.1/posts/701745133248929

54. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ: проект Закону України №1550 від 22.12.2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1550&skl=9

55. Нікітенко О. В. Адміністративно-правові засади правоохоронної діяльності кримінальної міліції у справах дітей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. В. Нікітенко. — Харків, 2012. — 19 с.

56. Лазаренко О. О. Профілактика девіантної поведінки підлітків в діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О. О. Лазаренко. – – Київ, 2012. — 22 с.

57. Жидовцева О. А. Особливості професійної правосвідомості працівників кримінальної міліції у справах дітей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О. А. Жидовцева. — Харків, 2013. — 19 с.

58. Лесько Н. В. Адміністративно-правова діяльність органів і служб у справах дітей щодо профілактики правопорушень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Н. В. Лесько. — Львів, 2013. — 22 с.

59. Хаметдинова Г.Ф. Административно-правовой статус инспектора подразделения по делам несовершеннолетних // Правопорядок: история, теория, практика. — 2015. — № 2 (5). — С. 155-161.

60. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Т. Г. Корж-Ікаєва. — Київ, 2008. — 19 с.

61. Максименко О. В. Адміністративно-правові засади реалізації ювенальної політики в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. В. Максименко. — Київ, 2011. — 18 с.

62. Багаденко І. П. Заходи адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / І. П. Багаденко. — Київ, 2011. — 19 с.

63. Чернецький О. Л. Правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. Л. Чернецький. — Харків, 2008. — 22 с.

64. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н. М. Крестовська. — Одеса, 2008. — 42 с.

65. Ковальчук Ю. І. Неповнолітній як суб’єкт адміністративної від-

повідальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Ю. І. Ковальчук. — Київ, 2007. — 21 с.

66. Горбач О. В. Адміністративна відповідальність неповнолітніх, батьків або осіб, що їх замінюють : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. В. Горбач. — Київ, 2006. — 18 с.

67. Легецький М.П. Адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М. П. Легецький. — Київ, 2004. — 22 с.

68. Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / С. Г. Поволоцька. — Харків, 2005. — 20 с.

69. Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Я. М. Квітка. — Київ, 2002. — 20 с.

70. Широкий Ю. Завдання кримінальної міліції у справах дітей у реалізації трирівневої моделі профілактики правопорушень серед дітей // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 3-4. – С. 23-25.

71. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації: [монографія] / Ірина Василівна Чеховська. – Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2013, – 736 с.

72. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Особлива частина: навчальний посібник / В. В. Середа, М. П. Гурковський, Ю.С. Назар та ін.; за заг. ред. В.В. Середи. – Львів: ЛьвДУВС, 2015. – 584 с.

73. Опацький Р. М. Ювенальна політика в Україні: теорія, правова основа, інституалізація: монографія / за наук. ред. д-ра юрид. наук, засл. юриста України С.М. Алфьорова. Запоріжжя: Дике Поле, 2013. – 464 с.

74. Мажучак Я. В., Лавровська І. Б. Формування системи ювенальної юстиції в Україні: перспективи створення ювенальних судів // Відновне правосуддя в Україні. – 2005. – № 3. – С. 9-14.

75. Дьомін В.А., Іванов В.Є.,Лучинин А.В.,Ляушин В.П. Нариси історії органів внутрішніх справ Російської держави. – Єкатеринбург: Видавництво Уральського юридичного інституту МВС Росії, 2001.

76. Історія поліції та міліції Росії: Хрестоматія.Сост.М.Ю.Гребенкин, Б.І. Кофман, С. Миронов. – Казань: Казанський юридичний інститут МВС

Росії, 2001.

77. Некрасов В.Ф. МВС Росії: історія та сучасність. Російська міліція. Щорічний інформаційно-аналітичний збірник, випуск 1. – М., 2000.

78. Рибников В.В.,АлексушинГ.В. Історія правоохоронних органів Батьківщини. М.: Видавництво «>Щит-М», 2007.

79. Українська міліція запроваджує досвід швейцарських колег щодо попередження злочинності серед дітей [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.npu.gov.ua/uk/publish/printable_article/262063

80. Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Поволоцька Світлана Геннадіївна. — Харків, 2005. — 214 с.

81. Черникова И. П. Административно-правовой статус подразделений по делам несовершеннолетних милиции общественной безопасности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Черникова Инна Павловна. — Москва, 2006. — 150 с.

82. Голіна В.В. Попередження злочинності: Конспект лекції. – Харків: Укр. юрид. академія, 1994. – 40 с.

83. Взаємодія міліції та громадськості в Україні (з використанням досвіду діяльності поліції Великобританії) / О.М. Бандурка, О.Н. Ярмиш, О.В. Поволоцький та ін.: Навч. посібник. – Харків: Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. – 200 с.

84. Ведерникова О.Н. Теория и практика борьбы с преступностью в Великобритании. – М.: Российская криминологическая ассоциация, 2001. – 344 с.

85. The Oxford handbook of criminology, second edition // edited by Mike Maguire, Rod Morgan, Robert Reiner. – Oxford. – 1997. – P. 963–987

86. Wadman, Robert C., Stanley E. Bailey Community policing and crime prevention in America and England. – 1993. – 95 p.

87. Ronald V. Clarke Situational crime prevention: successful case studies. – New York. – 1992. – 273 p.

88. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. – Харьков: Нац. ун-т внутр. дел, 2003. – 288 с.

89. Предупреждение преступности и обеспечение безопасности в городах // Материалы междунар. науч.-практич. конф. – М.: Московская академия МВД России, Щит-М, 2001. – 171 с.

90. Токарев А.Ф. Общее предупреждение преступлений в деятельности органов внутренних дел: Лекция. – М.: Академия МВД России, 1995. – 23 с.

91. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями: Сб. документов // А.Г. Волеводз. – М.: Юрлитинформ, 2001. – 496 с.

92. Поволоцька С.Г. Деякі аспекти профілактики злочинів та інших

правопорушень серед неповнолітніх // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 22. – С. 22–29.

93. Graham J, Bowling B. Young people and Crime // Home Office Research Study №145. – London. – 1995.

94. Farrington D.P. Understanding and Preventing Youth Crime, York, 1996.

95. Профілактики правопорушень серед дітей та молоді у Швейцарі [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01-02(13)/05-Zarubizhnyi_dosvid/130501.pdf.

96. Карпінець Ю.О. Досвід зарубіжних країн щодо запобігання злочинності неповнолітніх(на прикладі США та Швейцарії)/ Ю.О. Карпінець //Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світі реформування кримінальної юстиції : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції/ Харків МВС ХНУВС кримінологічна асоціація України: ХНУВС, 2014. Том ІІ. – С.173-174.

97. Children and the criminal justice system in Ireland [Електронний ресурс]. Режим доступу: htt://citformation.ie.en.

98. Evaluation of the Early Intervention Programme [Електронний ресурс] . Режим доступу :http://www.niacro.co.uk.

99. Формування програмних заходів корекції та запобігання злочинній поведінці неповнолітніх: зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc7/47.pdf.

100. Служба профилактики правонарушений среди несовершеннолетних и молодёжи МВД РТ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mvd.tj/index.php/ru/struktura-mvd/571-sluzhby-profilaktiki-pravonarushenie- sredi-molodjozhi-mvd-rt.

101. Отобаева Л.О. Преступления, совершенные в отношении несовершеннолетних и их профилактика/ Л.О. Отобаева // ОСОРИ Академия" (Труды, Академии) №1(19).-С.7-8.

102. Поволоцька С.Г. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: з досвіду Великобританії // Проблеми злочинності в Україні: роль правоохоронних органів та громадськості у їх запобіганні: Матеріали круглого столу. – Харків: НУВС, 2003. – 90 с.

103. Ермолович Г.П. Население и полиция: противостояние преступности в США: Монография / Под общ. ред. В.П. Сальникова. – СПб: Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности "Университет", 2004. – 284 с.

104. Шостко О.Ю. Нові підходи до попередження злочинності неповнолітніх у США // Нові форми правоохоронної діяльності та запобігання злочинності у перехідних суспільствах: Матеріали круглого столу. – Харків: НУВС, 2001. – С. 72–75.

105. Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.И. Долговой. – М: НОРМА, 2001. – 784 с.

106. Сухадолов А.С. Запозичення британського досвіду при створенні консультативних комітетів як нової форми партнерства міліції та населення в Україні // Нові форми правоохоронної діяльності та запобігання злочинності у перехідних суспільствах: Матеріали круглого столу. – Харків: НУВС, 2001. – С. 91–99.

107. Бандурка І.О. Система захисту дітей від жорстокого поводження та попередження насильства в сім'ї // Форум права. – 2014. – № 2.- С. 47-57 [Електронний ресурс]. Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/FP_index.htm_2014_2_10.pdf

108. Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законо- давства та практики його застосування. / Ахтирська Н. М. , Кочемировська О. О., Христова Г. О. та ін. – К.: ТОВ "К.І.С.", 2010. – 124 с.

109. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246 с.

Наукове видання

Зеленський Євген Сергійович
Кравченко Ірина Сергіївна

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ

Монографія

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*

Підп. до друку 20.09.2016. Формат 60х84/16. Друк трафаретний. Папір офісний.
Гарнітура Times. Ум.-друк. арк. 7,50. Обл.-вид. арк. 7,75. Наклад 50 прим.

Редакційно-видавниче відділення ВОНР
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

49005, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26, тел. (056) 370-96-59

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДП № 164-р від 07.08.2013